

a szén a kályha mellett. A gyülekezet értelmezése szerint Isten a macskán keresztül figyelmeztette őket, és így megmentette az életüket.

Ezt az esetet hitetlen szemszögből a véletlenek szerencsés összejátszásának tekintjük. A bizonyságok egy részénél megtehetjük ezt, de azoknál a gyógyulásoknál, ahol az orvosok már lemondtak a betegről, egy másfajta problémával állunk szemben. Érdeemes lenne nagyobb számú esetet orvosi szempontból megvizsgálni, megállapítandó, hogy melyek azok a betegségek, amelyek „hit által gyógyíthatók”. Feltevésünk szerint egyrészt a hitnek pszichoterápiás szerepe lehet, másrészt az esetek egy részében ki lehet mutatni, hogy a betegség „idegi alapon” lép föl, amint ez ma már számos betegségnél ismert.

A tagok aktivitása a foglalkozásokon

A gyülekezet tagsága nagyobb számban látogatja a vasárnap délelőtti és délutáni istentiszteleteket, mint az imaórákat és a bibliaórákat. Ez részben a munkahelyi elfoglaltságok miatt van, részben a késői befejezés miatt, ami az idősebbek és a kisgyermekes anyák számára okoz nehézségeket. A gyerekek általában csak vasárnap jönnek el az imaházba, a délelőtti istentiszteleten csaknem teljes létszámban jelen vannak.

A hívők hitéleti aktivitását a szabadegyházakban nem mérhetjük pusztán az összejöveteleken való részvétel gyakoriságával, mint ez a történeti egyházaknál szokásos. A jelenlévők száma ugyanis alig mutat ingadozást. A távollémaradás oka általában köztudott ilyen kislétszámú közösségeknél. Csaknem mindig ugyanaz a két ok fordul elő: vagy beteg valaki, vagy egy másik gyülekezetbe látogatott.

Célszerűbbnek és lehetségesnek látszott egy bonyolultabb mérés kidolgozása. Ezért az összejöveteleken akti-

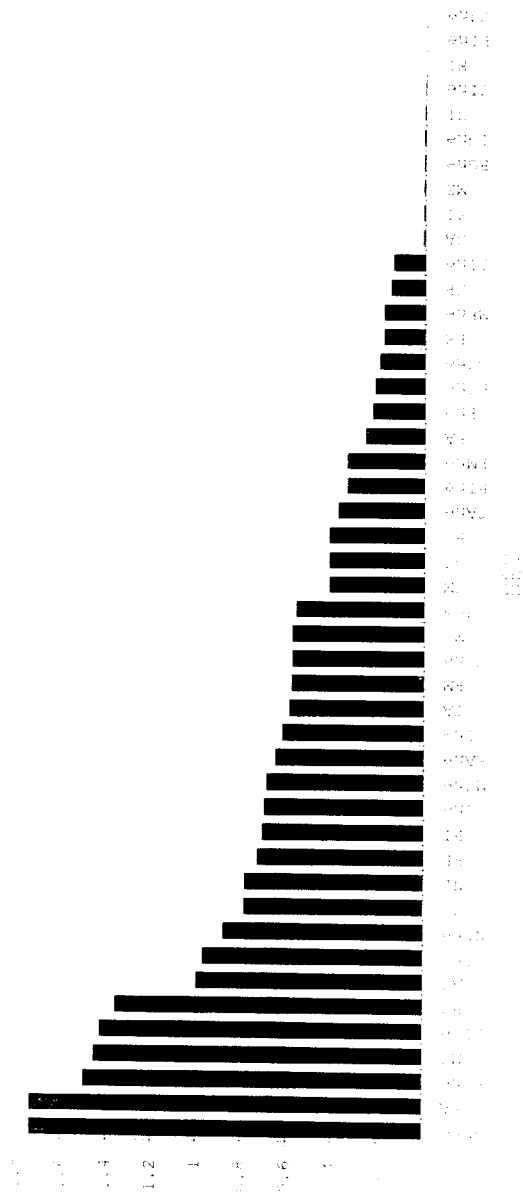
vitásnak tekintetem az *önkéntes imádkozást* (1 pont), a bizonyásgtevést és egyéb *szolgálatot* (kivéve az ige-hirdetést, a foglalkozásvezetést és az orgonakiséretet – 1 pont), és a *hozzászólást* (pl. a kérdezést bibliaórán – ½ pont). A tagok egy foglalkozásra jutó aktivitási pontszámai (A°) alapján kaptam az 5. ábrán látható aktivitási rangsort. (Mivel a hiányzások „igazoltak”, mindenkinél annyi foglalkozást vettem figyelembe, ahányon az illető részt vett.)

Ez a pontozási módszer több szempontból kifogásolható. Fontos szolgálatokat nem vehettem figyelembe, mert nem vállalhatja őket a gyülekezet bármely tagja: vagy nemhez vagy zenei előképzettséghez kötöttek – ezek a feltételek pedig függetlenek a hittől. Néhány személy hosszabb ideig beteg volt a vizsgálat lefolytatása alatt. A kisgyermekes anyákat az összejöveteleken többnyire leköti az, hogy gyerekeikre kell ügyelniük. Mindezek ellenére a legtöbb személy rangsorbeli helye megfelel a megfigyelés révén szerzett tapasztalatoknak.

Az aktivitási rangsor a tagok életkorával gyenge pozitív korrelációt ($r = 0,21$) mutat. Ez az összefüggés nem tekinthető a gyülekezet specifikus jellemzőjének, hanem általában jellemző a vallásos közösségekre. Az életkornak a hitéleti aktivitásban játszott szerepét nem magyarázhatjuk azzal a gyakori ténnyel, hogy az idősebbek hosszabb ideje hívők: a hitben eltöltött évek száma ugyanis nem mutat korrelációt az aktivitással. Feltehetőleg általánosan ható pszichológiai tényezők játszanak közre.

A legerősebb – de még mindig elég gyenge – összefüggést az aktivitás és az iskolázottság között mértük, negatív irányban ($r = -0,51$). Bár úgy tűnik, mintha ez a felvilágosodásnak azt a valláskritikai tézisént támasztaná alá, miszerint a vallás a tudatlanság velejárója, egy ilyen következtetés elhamarkodott lenne. Hipotézisünk szerint ebben az

5. ÁBRA: A GYŰLEKEZETI TAGOK AKTIVITÁSI FOKA

esetben a statisztikai összefüggést az életkor közvetíti, amellyel az iskolázottság szintén negatíve korrelál. Tudjuk, hogy a fiatalabbak – a tankötelezettségnek megfelelően – már mindnyájan legalább a nyolc általánost elvégezték, míg az idősebbek még nem. Ugyanakkor azt is láttuk, hogy bizonyos kulturális mutatók még az iskolázottságnál is jobb képet mutatnak. Nemcsak a „tudatlanság” fogalma nem alkalmazható azonban, hanem a „vallás” sem fejezhető ki egyszerűen az aktivitás itt használt mutatójával.

Erre utal az a tény is, hogy hol helyezkednek el a rangsorban a gyülekezet vezetői és funkcionáriusai. Az áttekintés biztosítására közöljük névbetűiket. A vezetőség (lelkipásztor és a vének): M. J., J. I., R. M., N. L., S. P., S. I. További funkcionáriusok (ifjúsági és gyermekbibliakörvezetők, pénztárelenőrök): B. T., R. E., S. M., G. J., R. K., M. Ené, S. A., M. Z., E. I. A felsoroltak többsége nem tartozik a legaktívabb hívők közé. Ezt jelzi az is, hogy a kutatás tartama alatt legtöbbször az egyik vezetőségi tagot kérték fel imára. (Az imára felkérés általában aktivizálni kíván.) A vezetőség és a funkcionáriusok csoportja tehát nem nagyobb – imában és bizonyosságtevésben kifejeződő – aktivitása révén különbözik a többiektől. Sokkal inkább abban, hogy nagyobb arányban vannak benne a szakképzettek és a magasabb iskolai végzettségűek. Feltevésem szerint megválasztásukra, illetve kijelölésükre is inkább ez a szempont készítette a gyülekezetet.

Természetesen nem tételezhetjük fel, hogy nem a hitbéli szempontok játsszák a legnagyobb szerepet bármiféle értékelésben. Az azonban biztos, hogy a hívők nem azt tekintik a hit mélysége elsődleges mutatójának, hogy ki milyen aktivitást tanúsít a gyülekezeti összejöveteleken, hanem azt, hogy „ki milyen életet él”. Az aktivitás ennek csupán jelzése. A foglalkozásokon megnyilvánuló – általunk mért – aktivitás inkább a foglalkozás hangulatát, lég-

körét adja meg, amely a gyülekezet egészének hitbéli helyzetét jellemzi. A jelenlegi aktivitási szintben kifejeződő állapotot a tagok jelentős része hullámvölgynek tartja.

A gyermek-bibliakörök

A gyerekek oktatása három korcsoportban történik. A kiscsoportosok három-hat évesek (11 gyerek, ebből kettő nem jár rendszeresen), a középső csoportosok 6-11 évesek (nyolc gyerek), a nagycsoportosok 11-14 évesek (nyolc gyerek). Egyetlen gyerek van, aki nem jár bibliakörbe (11 éves). Az órák megtartása, a tananyag összegyűjtése, a szemléltető és egyéb segédeszközök beszerzése, illetve elkészítése két-két fiatal gyülekezeti tag feladata csoportonként.

A *kiscsoportos* foglalkozásokon a gyerekek rajzolnak, eljátszanak egy-egy történetet, rövid verseket tanulnak, bibliai meséket hallgatnak. A foglalkozás tulajdonképpen előkészítőként funkcionál. A gyerekeket az imateremben való viselkedéshez másfél-kétéves koruktól kezdve szoktatják szüleik. A szolgálathoz (szerepléshez, beszédkészség fejlesztéséhez) a kiscsoportban kapják meg az alapokat. Az itt felbukkanó problémákról R. K., a gyermek-bibliakörök „csúcsvezetője” beszélt: „A kicsiknél vannak olyanok, akik egész kicsi kortól járnak már, és néha ugye soknak találják. Mondjuk, ez lehet, hogy a figyelmet megzavarja.”

A *középső csoportban* már hosszabb Biblia-részleteket tanulnak meg. Színezőfüzetükben bibliai jelenetek vannak, néhány külföldi hívő-szerző mesekönyve is rendelkezésükre áll. Az érdeklődés itt a legnagyobb.

Fegyelmezési problémák mindhárom csoportban vannak, de a legnehezebb nevelési kérdések a *nagycsoportban* kerülnek elő. M. Z., a nagycsoport egyik vezetője mondta: „ők például már tudnak kérdezni... Sokszor éppen az, hogy nem tudjuk nagyon eltalálni azt a hangot, hogy öt lekössük,

és akkor hogy ha ilyenkor lassan már kamaszkodó gyereket valami nem érdekel, akkor azt ki tudja úgy forgatni, hogy az nem igaz. Szóval úgy provokál is, és szabotálja szinte az egész beszélgetést. Előfordul ilyen például, hogy most fegyelmezés. Most, hogy az ember... hát szigorúan nyúljak hozzá? Akkor csak megmakacsolja magát. Ha meg szépen mondja az ember, akkor meg...” A másik vezető, R. E. így látja a problémákat és a megoldásukat: „Én csak az idén vagyok a nagycsoporttal, középsővel foglalkoztam eddig, tulajdonképpen egy új terület, és elég nehéz is, de azért úgy látom, hogy nem megoldhatatlan. Mert én itt látok némi hiányosságot náluk, hogy nem veszik elég komolyan azt, hogy ezt nekem meg kell tanulni. Ha ez úgy, hogy jó, hát valahogy megcsinálom. Szóval ez is teljesen idegen számomra, hogy az, amit csinállok, azt nem a tőlem telhető legjobban csinálom. És... a szülők ezt nem tudják – nem is az, hogy nem tudják, inkább nem látják ezt ilyen fontosnak. Itt kell valahogy tapintatosan, de példával megmutatni azt, hogy milyen jelentősége van ma ennek úgy kifelé, tehát társadalmi vonatkozásban. Mert nekem ez a véleményem, hogy egy hívő embernek elsősorban a példájával kell megjelteni Krisztust. Tehát nem elég ez, ha én beszélek róla, mert ez nagyon kevés... Körülbelül egy olyan szinten, mint egy barát, tehát épp itt látok egy nagy feladatot, hogy ez a baráti légkör kialakuljon úgy a bibliakör-vezetők és a gyerekek között, mint fordítva.”

R. E. szemléli a legkritikusabban a gyerekeket; ő is elmondott egy megoldási kísérletet. „Próbálunk olyan irányba is, hogy ne csak az elvont dolgokkal vagy olyan dolgokkal foglalkozzunk, ami esetleg nem az ő értelmi szintjüknek megfelelő, illetve ha le is tudnánk hozni arra az értelmi szintre, ami mondjuk egy gyerek számára érthető – hanem mondjuk földrajzi vagy geológiai vagy régészeti vagy bármilyen Bibliával kapcsolatos vagy a zsidó néppel

kapcsolatos dolgokról elbeszélgetni, illetve ezekkel foglalkozni. Az se hozta meg a kívánt eredményt.” Az érdeklődés hiányának okait R. K. nem a gyülekezeten belül keresi, hanem általánosabb szinten. „Én úgy látom – mondja –, hogy a mai fiatalok, hogy így mondjam, nincs egy olyan terület az életükbe, amit szenvedélyesen csináljanak. Minden dolgot nem csinál úgyse az ember egyforma kedvvel vagy egyforma ambícióval, de egy-egy területnek kellene olyan lenni. Vagy azt mondom: én nagyon szeretek olvasni, vagy azt mondom, hogy én szeretem a szakmám, és azt csinálom szívvel-lélekkel, vagy bármi legyen az, egyszerűen nem fogja el őket az a szenvedély, hogy így mondjam. Nem mondom, hogy senkit, de a nagy általánosságot. Mondjuk, ez azt hiszem, neveléspolitikai kérdés, vagy nevelés hiánya is, hogy túl sok meg lett engedve, szóval a kötetlenség vagy a túl nagy szabadság vezethetett ide az én véleményem szerint. (...) Szóval az otthonba való fegyelmezettség, illetve a tanuláshoz vagy a munkához vagy egyáltalán az élet különböző dolgaihoz való hozzáállást azt nem lehet pótolni semmilyen módon; tehát hiába próbálunk mi meg a bibliakörön belül valamicskét korrigálni, annyit tudunk ugye az alatt a heti egy óra hossza alatt, az elenyésző. De még ha több idő lenne, akkor is, az pótolhatatlan, amit a családban lehet nyújtani a gyerekeknek.”

Véleményem szerint a gyerekek között tapasztalt érdektelenség okait részben a szülők szemléletváltozásában kell ugyan keresni, de az életszemlélet változása az életkörülmények megváltozásának függvénye, még ha ez a kapcsolat nem is egyoldalú. A probléma feltárásához azt kellene részletesen megvizsgálni, hogy milyen típusú családok ötödik generációjában jelentkeznek. R. K. és R. E. a legerősebb intergenerációs mobilitást mutató családhoz tartozik. Megfelelő adatok hiányában ezt az elemzést jelenleg nem tudjuk elvégezni.

A bibliakör-vezetők nem említik az iskola hatását, pedig értelmi szinten az éppen a felső tagozatos korosztálynál bontakozik ki. Nem állíthatjuk, hogy jelenleg az általános iskola explicit világnézeti alternatívát állít a gyerekek elé, a nyújtott ismeretanyag inkább csak polemizálásra elegendő.

A szülők tudják, hogy a gyerekek világnézetének alakításában az iskolának is szerep is jut. „Mi tudjuk azt, hogy harc van az ideológia között, mert az iskolában a gyermekek ellenkező tanítást kapnak, és itt van a probléma. Ezt viszont, ezt a harcot feladni a magam részéről én nem tudom, mert itt vagyok azon a területen, amikor azt mondja az Úrjézus, hogy ami a császáré, a császáré, ami az Istené, a Jóistené. És én elsősorban gyerekeimmel kapcsolatosan tartozom azzal, hogy én azt, amiről meggyőződtem, hogy jó, arról beszéljek.” (M. J.) A fiatalabb szülők a várható konfliktusokra tudatosan készülnek. „Van egy ilyen könyv, hogy *Kinek higgyek?* Ez a kettős nevelés problémáit fessegeti, és hát éppen azért szeretném ezeket elolvasni, mert ezeket én is látom, ezeket a problémákat. Viszont olyan áron, hogy én a gyerekekkel itthon vallási dolgokkal nem foglalkozom, hogy ezáltal ne legyen kettős nevelés az életében, én nem akarom. Viszont azt se szeretném, hogy ez olyan problémákat okozzon nála, ami aztán tényleg súlyosbitaná a beilleszkedést vagy az osztályba vagy a közösségbe, ahova kerül majd, hanem szeretném ezeket azoknak a fényébe, amiket én átéltem, és ami nekem sok problémát okozott annak idején, ezeket úgy kompenzálni, hogy a gyerekeknek ez ne legyen olyan nehéz, mint nekem volt.” (B. Gné)

A nyolcadik osztály elvégzése után a gyerekek elbúcsúznak a bibliakörtől egy kis ünnepségen, ahol beszámolnak az elmúlt évben tanultakról. A fiatalok fogadják őket, és ezentúl ifjúsági órára járnak – ha akarnak. M. Zné szerint leggyakrabban a 14-15 évesek döntenek úgy, hogy nem

járnak többé imaházba. Ez összefüggésben van azzal, hogy a szülők csak a bibliakör látogatását teszik kötelezővé gyerkeik számára, az általános iskola befejezése után maguk választanak. „Amíg kicsik, velem jönnek, hát az természetes. Nem volnák nyugodt, hogy az utca neveli a gyerekeimet, és azt tudom, hogy jó helyen vannak addig.” (M. J.)

Az ifjúság

Az *ifjúsági óra* kötetlenebb, mint bármely más gyülekezeti foglalkozás. Egyetlen standard eleme a bevezető ima. Ezután a fiatalok megbeszélik teendőiket, megvitatják aktuális problémáikat, készülnek a közös szolgálatokra és énekeket tanulnak. (Gépirással sokszorosított külön énekesfüzetük van, amelyben a legújabb pünkösdi énekeket gyűjtötték össze. Ezek részben fordítások, részben saját szerzemények.)

Az ifjúsági órán bárki részt vehet ugyan, de rendszeresen csak 35 éven aluliak látogatják. A „kiöregedést” a nőknél a gyerekek megszülése gyorsítja.

A fiatalok közösen vállalt feladata a gyermek-bibliakörök szervezése és vezetése, a gyermekszolgálatok betanítása (karácsony első napján minden gyerek szolgál), a szilveszteri szolgálat (este nyolctól éjfélig).

Az imaházon kívüli hitéletből is aktívan kiveszik a részüket. Megszervezik a betegek és az idősek rendszeres látogatását, egyeseknél segítenek elvégezni a nagytakarítást. Véleményük szerint ez „egyáltalán nem lényegtelen vagy kevésbé fontos, mint például az imaházba járás” (R. K.). Más gyülekezetekbe is gyakran ellátogatnak, ott is szolgálnak.

A fiataloknak külön pénztáruk van. Önként vállalták, hogy jövedelmük 10 %-át minden hónapban a gyülekezeti

és az ifjúsági pénztárnak adják. Saját összegyűlt pénzükből támogatják a könyvtárat, megveszik a karácsonyfát és a díszeket hozzá, megajándékozzák az édesanyákat gyermekük születésekor stb.

A fiatalok általában együtt mennek el színházba, hangversenyre is. Többségük tanul munka mellett (gimnázium vagy egyetem levelező tagozatán). A vizsgálat idején a mindennek következtében fellépő időhiány volt az egyik problémájuk.

A fiatalok csoportja – bár személyileg nem különül el a tagság egészétől – szinte külön gyülekezet a gyülekezetben belül. Az összetartó erő forrása a sok közös tevékenység és a hitre, a gyülekezetre vonatkozó nézetazonosság. A pünkösdi mozgalom fejlődésével szemben kritikus és önkritikus álláspontot képviselnek. Fontosnak tartják a mozgalom spontaneitásának megőrzését, a gyülekezeti hitéletnek a ráerakodott hagyományoktól való megtisztítását. A megrögződött szokások és normák elleni harcuk sok esetben sikeresnek mondható, ebben azonban nagy része volt a fiatal lelkésznek is, mint M. L. szavaiból kiderült. „Hát szóval az se mindegy, hogy ki magyarázza. Mert N. L.-től elfogadták, mivel az élete bizonyít, az élete olyan, hogy szóval nem kifogásolható, egy igen komoly hívőnek tartja mindenki a gyülekezetbe. Mivel ő mondta, hát így elfogadták. Lehet, hogy ha én mondtam volna, akkor azt látták volna, hogy erőlködök azért, hogy meggyőzzem őket az én igazságom felől, és akkor jusz se fogadták volna el.”

A fiatalok küzdenek a világtól való elzárkózás hagyománya ellen. Véleményük szerint a világi kultúra értékei nem gyengítik a hitet.

Nemzedéki probléma a szorosabb értelemben vett hitéletben is jelentkezik, „fönnáll az a veszély, hogy az idő-

sebbeknél a hit is éppen olyan szokássá válik, mint bármilyen más, rutinossá. Ugye mert megszokták, mert ezt szokták meg. Megszokta, hogy 50 éven át jár imaházba, és éppen olyan létkérdés neki ez, mint az, hogy otthona legyen... Teljesen megszokássá válik, ugyanakkor lehet, hogy mégisincs élő hite. (...) Van olyan időszak, amikor szinte nem is hiszi azt, amit csinál, hanem teljesen rutinosan...” – mondja B. Gné, és hozzáteszi: „No, persze ez a fiataloknál is előfordulhat.”

Felmerül a kérdés: ha a fiatalok ilyen kritikusan tekintenek a gyülekezetre, vajon hogyan egyeztetik össze bírálatukat a saját kisebb fokú aktivitásukkal az összejöveteleken? Bár közülük senki sem utalt rá, mégis arra kell következtetnünk, hogy törekvéseik nem pusztán a hit tradicionális formái, formalizmusa ellen irányulnak, hanem általában a hit szokásos manifesztációi ellen. Úgy tűnik, hogy az Istennel való személyes kapcsolat nyilvános kimutatásával szemben inkább annak intimitására helyezik a hangsúlyt, s a hit kívánatos megnyilvánulásainak a praktikus célú közös tevékenységeket tartják. E hipotézis igazolása természetesen további vizsgálandókat igényelne.

Az ifjúság törekvéseinek két oldala végső soron ellentmondásos: egyrészt az élő hit megőrzésére irányul, másrészt a „világgal” való kapcsolatok kiszélesítésére. Mint azt a pünkösdi mozgalom fejlődése – főképpen az Egyesült Államokban – mutatja, ez az ellentmondás, legalábbis rövid távon, nem vezet zsákutcába.

A hívők reflektálása a hitre

Néhány gyülekezeti tagot megkértem rá, hogy fogalmazza meg saját szavaival: mik is a pünkösdi hittételek, mi az, amiben hisznek?

Meglepett, hogy a válaszok így kezdődtek: „Jaj, nagyon nehéz azt megfogalmazni, én még sohasem fogalmaztam meg úgy magamba, hogy mi az, amiben hiszek...” (N. Lné) „Hát, nem is tudom, nem szoktam én azt így összeállítani, úgy hogy könnyen nem tudom megfogalmazni, meg főleg, hogy a sorrend megfelelő lenne.” (K. Ané) „Hát, a konkrét hittételeket nem nagyon tudom.” (M. Zné)

Szinte mindenki leszögezte, hogy önmagát nem vallásosnak, hanem hívőnek tartja. Mert a „vallás és a hit között óriási különbség van” (B. Gné). Ennek érzékeltetésére a következő hasonlatot alkalmazták: „Vannak kommunisták, meg vannak párttagok.” (B. G.) Félreértés lenne, ha azt hinnénk, hogy a vallásosak és a hívők megkülönböztetése a nagyegyházaktól való elhatárolódást, a kiválasztottságot jelenti. Egyetlen személynél találkoztam csak ilyen gondolatokkal. A gyülekezet többi tagja nem ért egyet vele, hiszen Isten nem „személyválogató”: „Ő mindenkié, azé, aki Őtet elismeri és befogadja.” (T. A.)

A különbség az átélésben van. Ezt mutatja az, ahogyan a személyes tapasztalatot hangsúlyozzák. „Hiába is mondanák, hogy nincs Isten, engem nem tudnának meggyőzni – átélője voltam.” (J. Iné) „Hát, hiszek abban, hogy van Isten, van Jézus Krisztus, és van Szentlélek. Én nemcsak hogy hiszem, hanem tudom is: megtapasztaltam.” (N. Lné)

Az ún. hitelveknek másodlagos szerepük van az egyéni hit szempontjából. „Nekem az azt jelentette tulajdonképpen az újjászületés, hogy egy új életcélt, egy személyiséget kaptam, amikor el tudtam fogadni azt, el tudtam hinni azt, hogy Jézus Krisztus az én megváltóm, és az én bűneimért halt meg, személy szerint az enyémért. Aztán hát ebből kifolyólag elég sok minden, ilyen, hogy az örökélet megüdvösség, meg szóval hát ami ehhez kapcsolódik, ezek már úgy maguktól jöttek.” (M. Zné) A megtérésnek tehát elsősorban (vallásos) élményként van jelentősége, így sokkal

inkább pszichikai, mint értelmi szinten megy végbe a döntés, amikor valaki a hitéletet választja. A hit tehát az egyén belső meggyőződése, az individualitás szférájába tartozik.

A pünkösdi hit rugalmasságát, „dogmátlanságát” mutatja az is, hogy az egyes tagok különböző mértékben tulajdoníthatnak jelentőséget egy-egy hitelvnek, gyülekezeten belül is. Például sokan hangsúlyozzák az örökélet fontosságát.

Egyetértés van abban a kérdésben, hogy a megtérés lényege az újjászületés, nem pedig a bemerítés aktusa. „Szimbólumnak tartom inkább a bemerítést, de illendőnek és fontosnak, nem fölöslegesnek.” (K. Áné) Korábban kevésbé volt egységes a szentlélekkereszteltség értékelése; ma már mindenki elismeri ennek szükségességét. „A Szentlélek ereje, hatalma úgy elvezérel minden igazságra... és tisztogat bennünket, ugye, mert rávilágít a mi életünkbe is - mert hiába töltött be az Úr gondolatba, nem úgy, hogy na-hát, valaki meg is teszi, annyira beleviszi magát -, de azért van a Szentlélek, az már rögtön rávilágít, hogy ne tedd, mer' ez nem hozzád illik.” (J. Iné) A szentlélekkereszteltség tehát nem egy alkalomra szól ugyan, mégsem jelent egy folyamatos állapotot. B. G. elmondta, hogy ezt gyakran tévesen képzelik el maguk a hívők is. „Nagyon sokszor mi akarnánk használni a Szentlelket. De a Szentlélek nem olyan, mint egy gép, hogy most benyomom a gombot, és most az a gép elkezd dolgozni. Hanem a Szentlelket azért adja Isten, hogy az akarna bennünket használni az ő akarata szerint. „Az embertől függ, hogy engedelmeskedik-e ennek az akaratnak.” „Lármásan, idegesen, mérgelődve vagy rendezetlen kapcsolatba lenni akár valakivel, akár Istennel - ez már nem megy. Ez olyan, mint egy nagyon finom rádió, mint egy műszer. Ha ez nem tökéletesen zajtalan, hogy így mondjam, a belső hallás nincs kifinomulva, már nem mű-

ködik. És akkor hiába szentlélekkeresztelt, ő háttérbe vonul, mert abszolút nem egy erőltetett, nem egy olyan valami, aki rámenős. Nem, nem akar minket gépemberekké tenni. Istennek soha nem volt ez célja, hogy hát beprogramozhatná az embert, hogy csak jót tegyen. De akkor egykor, amikor Isten ítéletre hoz mindenkit, akkor mi vádolhatnánk Istent, jogosan, hogy te teremtettél minket ilyenné, olyanná. Nem, szabad akaratot adott mindenkinek, plusz: csodálatos nagy kegyelem, hogy a Szentlelket adta, amely elvezet minden igazságra, satöbbi.” (B. G.)

A halál után „a lelkünk az nem marad ott a koporsóba, hanem az az Istenhez megy. Namost, mi arra várunk, szóval hiszünk az elragadtatásban, hogy Jézus Krisztus visszajön, és elviszi azokat, akik az övéi, akik hittek benne, és akik úgy próbáltak élni, hogy... hogy hát mások hasznára éljenek, és szeressék még az ellenségüket is, ami nagyon nehéz dolog. És próbáltak az ő nyomdokán maradni, amit ő szeretett volna velük elérni, azokat elviszi magával, és egy ezeréves békeországba fognak együtt lenni. És ott nem lesz betegség, nem lesz halál, nem lesz fájdalom, csak öröm lesz és békesség” (N. Iné). A visszajövetel időpontját nem tudhatja senki, de az „nem is tartozik ránk. Az a lényeg, hogy úgy éljünk, úgy cselekedjünk, úgy dolgozzunk itt a földön, mintha örökké élnénk, tehát olyan lelkiismeretesen, olyan szorgalmasan és olyan pontosan, és mikor... úgy készüljünk, hogy bármelyik pillanatba, ha eljön Isten, nehogy az legyen, hogy... hogy nem lehetünk ott” (N. Iné). Senki sem tudhatja előre, hogy az utolsó napon elnyeri-e majd az üdvösséget vagy sem. „Nehogy elbizakodottá váljak, ugye? Nehogy, szóval abban bízva, hogy hát én úgy éltem az életemet, hát én úgy... Mer az üdvösség, én úgy olvasom, hogy kegyelemből van. Kell jót tenni, de nem azért fogom kapni az üdvösséget, mert én jót teszek. Nem, ez kegyelem.” (T. A.)

Igyekeznek leküzdeni a mennyországról élő téves nézeteket, amelyeket nagyon sokan táplálnak, akár hívők, akár vallásos emberek. A mennyország nem ragadható meg a fent és a lent, a magasság és a mélység fogalmaival, mert nem térben és időben létezik, hanem „egyedül csak szívünkbe lehet találkozni magával az étellel, azzal, akit keres az ember, az egész emberiség, és a legszebbel és legjobbal” (N. Á.). Sokan „úgy képzelik az örökkévalóságot – és nálunk is, saját gyülekezetünkbe is –, hogy az időnek a végtelen láncolata, a számszerű időnek a halmaza, vég nélküli halmaza. Ez egész más idő: időtlenség” (T. T.).

A gyülekezet tagjai nagyon becsülik a hitbeli tanultságot. Jelentősnek kell tartanunk azt a szemléletű változást, amely az egyes hittételek értékelését illetően végbement. A földi lét anyagi nyomorúsága és az üldöztetések megszűntek, ezáltal csökkent az ellentét élessége a föld és a menny között. Jelenleg a hívőkben nem él az az erős elvágyakozás, amely az énekekben például jelen van. A hit központi problémái ma az evilági életre, a mindennapok hitéletére vonatkoznak elsősorban.

A gyülekezet funkciói

Az előbbiekből láttuk, hogy a pünkösdi hit individuális. Felmerül tehát a kérdés: milyen funkciót tölt be a gyülekezet mint közösség a hívők életében?

Ennek a közösségnek az az alapja, hogy a tagság „lényeges hitelvi döntései megegyeznek” (M. Zně), és erre épülő „életformájuk azonos” (M. Z.).

A kis közösségek kohézióját a személyes kapcsolatok erősségén szokták mérni. Ezzel próbálkoztunk a tagság körében is. Nehézséget jelentett azonban, hogy a szociometria által használatos kérdéseknek a gyülekezetben nün-

csen relevanciájuk.²³ Az is akadálynak bizonyult, hogy a kérdezettek a mindenkire kiterjedő hittestvéri szeretetre hivatkoztak. Végül is a szociometriai vizsgálatba nem sikerült elegendő személyt bevonni. A közösség szerkezete ezzel a módszerrel nem bizonyult megragadhatónak. Azt a tanulságot mindenesetre levonhatjuk, hogy a barátság nem játszik explicit szerepet a gyülekezetben, s jelentését a hittestvéri szeretet befolyásolja.

A gyülekezet fontos funkciót tölt be a hívők „hitbeli állapotának” alakulásában. „Azért fontos a gyülekezetbe menni, hogy ott mindig serkentsék az embert, hogy el ne maradjon a hitben” (J. Iné), mert „egyedül sokkal nehezebb megállni a sarat” (B. G.). A hit erősítése az imaházban egyrészt az igehirdetésen, másrészt az egyéni imákon keresztül történik. Az imák egyszersmind a hitbeli állapot kontrollálására is módot adnak – amint ezt az imákról szóló megnyilatkozásokból láttuk. A lelkipásztor egyik fontos feladata, a lelkigondozás – az egyéni hitbeli és általános problémákban nyújtott útbaigazítás – is a hit erősítését szolgálja. Ezeknek a funkcióknak a jelentőségét a gyülekezet történetének a közelmúltban bekövetkezett eseményei is mutatják.

A gyülekezet jelenlegi presbitereit 1972-ben választották meg. Az új vezetőség és az akkori lelkipásztor (G. Z.) között hamarosan feszültségek keletkeztek. Erősítette ezt a fiatalok alárendeltsége is G. Z.-vel szemben. G. Z. laikus prédikátor volt, „tehát ő semmit nem tanult, hanem csak az elhivatás mellett megmaradt... Tehát nem képezte tovább magát azon kívül, mint hogy rendszeresen olvasta a Bibliát, mint minden hívő ember... Nagyon jó prédikációi voltak,

²³ Például a szabaddidős tevékenységek társas kapcsolataira vonatkozó kérdések használhatatlanok, hiszen a tagság jelentős része egyáltalán nem folytat ilyen jellegű tevékenységet. A társasági lét gyülekezeti formája látogatás, ez azonban „személyválogatás nélkül” mindenkit érint. Ezért szociometriai szempontból csak azt a direkt kérdést tehetjük föl, hogy „kivel van különösen jó viszonyban, kit tart a barátjának?”

de akár a lelkigondozás, akár a bibliórái szóval a bibliórák se bibliórák voltak, hanem prédikációk, mivelhogy neki ez adattatott, vagy ő ezen a téren tudott nyújtani” (R. K.). Emellett „a fiatalok igényeit nem tudta annyira kielégíteni... kissé konzervatívabb volt” (R. E.). Feszültségeket okozott az is, hogy a különböző gyülekezetekből hozott normák és szokások összeegyeztetése nem folyt le sűrűlódások nélkül. Végül 1973-ban G. Z. lemondott funkciójáról, majd elköltözött N.-ből. Ugyanaz évben a gyülekezet meghívta N. L.-t lelkipásztornak, és feléves próbaidő után véglegesítette.

1973 második felében nagy ébredési hullám volt a gyülekezetben. A mostani tagok jelentős része akkor nyerte el a szentlélekkeresztséget, kilencen megtértek. Ilyen hitbéli felbuzdulás ebben az időben sem más pünkösdi gyülekezetben, sem pedig N. község más felekezeteinél nem volt. A hit szerint ezek az események Jézus kegyelméből történtek; nincs olyan tagja a gyülekezetnek, aki a maga érdemeinek tekintette őket.

Azóta hullámvölgyben van a gyülekezet. Ennek okát több tényezőben keresik. Egyik ilyen tényezőnek az ébredéskor elkövetett hibákat tartják. Másiknak azt, hogy az akkoriban megtértek egy részének eltávolodása a hitélettől (majd kizárásuk) visszavetette „az összegyülekezeti hangulatot”. Az egységet személyes ellentétek is bomlasztották. M. Z. véleménye szerint „ez a hullámvölgy, ami most tart, ennek megvan a maga célja és rendeltetése. Föl kell, hogy ebresszen bennünket. Éppen ez az alvas ez fog felébreszteni bennünket”. A tagság többségének kritikus állásfoglalása a gyülekezet hitéleti állapotát illetően mindenestre megteremtí a lehetőséget annak, hogy képesek legyenek változtatni.

N. L.-nek létszágtelenül kell némi szerepet tulajdonítani a gyülekezet hitéleti fejlődésében. A tagság által megbecsült

ember, különösen műveltségét értékeli nagyra. A lelkipásztori teendők ellátása közül a lelkigondozást emelik ki, de minden tekintetben elégedettek vele. Az utóbbi három évben is voltak ugyan nézeteltérések, de csak egyes tagok és a lelkipásztor között, a gyülekezet egészével vagy akár csak a vezetőséggel nem. A problémák túlnyomórészt generációs jellegűek voltak. (N. L. a legfiatalabb lelkipásztorok közé tartozik a Közösségben.)

A tagságnak egyetlen általánosan megfogalmazott kifogása volt a lelkipásztornal szemben: az, hogy a Közösségben vállalt egyéb irányú feladatai miatt nem jut elegendő ideje a gyülekezeti teendők ellátására. N. L. 1976. március elseje óta az ország legnagyobb pünkösdi gyülekezetének vezetője. R. K. véleményét idézzük: „Én azt mondom, hogy emberileg nagyon rossz húzást csinált. Tehát ha a józan ész szerint átgondolom, akkor azt mondom, hogy nem kellett volna elfogadni neki ezt a meghívást. Mert ha itt, 50 embernél – durván – nem tudott eleget tenni a feladatainak, vagy így is voltak hiányosságok, akkor mi lesz 400 tagnál, ha ezt nézem. Mert ugye neki sok egyéb elfoglaltsága volt, aminek szintén eleget kell hogy tegyen, mert egyelőre nincs a Közösségbe olyan, aki ezt el tudná látni... De viszont én tudom, hogy nem saját döntése vagy hogy mondjam, kényelme, mert hát emberileg aztán tényleg nem kényelemről van szó, vagy hogy a ranglétrán fölülemelkedni... nem, erről szó se lehet az én meglátásom szerint. És azért nem látom kilátástalannak, mert én abba a reményességbe vagyok, hogy Isten akaratából tette ezt, és ha problémák lesznek is vagy vannak is, mindenféleképpen jó lesz a vége.” Mindenesetre a vizsgált gyülekezetben feltehetőleg fordulatot hoz majd az új lelkipásztor hívása és az ez évi vezetőségválasztás.

A tagságnak a közösséget erősítő tevékenysége a *látogatás*. „Ha ezt nem tesszük, akkor az ördög már a szívünk-

be a testvérem iránt: hát látod, ez már nem is szeret; meg: hát látod, most hát nem köszönt neked... És elég ahhoz, hogy már érezzük a gyülekezetbe is, hogy mintha probléma lenne, pedig nem, ez csak érzés. Viszont ha tényleg elme-gyünk, és elbeszélgetünk, és egymás terhit, problémáinkat elmondjuk egymásnak, fölszabadulunk. és az Úr hát akkor meg tud áldani.” (B. Tné) Különösen fontos a látogatás a „megfáradtak” esetében.

A „megfáradt” segítésének jelentőségére az imák kap-csán már utaltunk. Gyakorlatilag az összejöveteleken min-dig mindenki egyszerre imádkozik, csak nem egyformán hangosan. Ez olyan hangulatot teremt az imaházban, amely a „megfáradtakat” is magával ragadja. (Bizonyos idősza-kokban még a hitetleneket is – mint láttuk.) Ezekben a szituációkban mély emocionális élményekhez juthatnak a hívők.

A gyülekezetnek mint közösségnek közvetlenül tudatos funkciója tehát *a tagok hitének erősítése és ellenőrzése*.

A gyülekezet másik jelentős funkciója, hogy összejöve-telei lehetőséget adnak a hit közvetlen megnyilvánítására. Bár az imaházban folytatott tevékenységek legtöbbször nem hiányzik az otthoni hitéletből sem, kollektív formájuknak mégis megkülönböztetett szerepe van. Ezekben a gyüleke-zet minden tagja szót kap, még a gyerekek is. Bárki szólhat hitéről, Isten és Jézus iránti érzelmeiről, mindennapi él-ményeiről és gondjairól, s ez sokkal több, mint hitetlenek előtt szólni. A gyülekezet közössége az egyetlen olyan *fórum*, közösség, amely valóban értőn és megértőn fogadja a hívő hitének megnyilvánulását, s amely erre hittestvéri szeretettel válaszol.

Természetesen ezen a fórumon sem egy abszolút össz-hang megvalósulásáról van szó. Az egyes események, problémák megítélésében, a megoldásukról alkotott elkép-

zelésekben fellépő különbségek azonban épp itt tudnak konfrontálódni egymással. A hitbeli ellenőrzés és megerősítés, a megnyilatkozás azt is jelenti, hogy az egyes hívők itt mérik magukat a közösség által képviselt hitelvekhez, normákhoz, s egyúttal hatást is gyakorolnak a közösségi tudatra. Ezért a gyülekezet mint közösség központi funkciójának tekinthetjük, hogy a *hitelvek, normák és szokások hordozója*, folytonosságuk biztosítója az egyéni értelmezések között, és az ezekből létrejövő változások rendező kerete.

Hitbeli funkcióin túl a gyülekezet a mindennapi életben is segíti a tagokat. Ez a segítség részben anyagi természetű. Az új házak építésében például sokan részt vettek. Karácsonykor minden gyerek és minden idős gyülekezeti tag ajándékot kap. A vasárnap délelőtti gyűjtések 10 %-át minden hónapban segélyezésre fordítják. Egy bizottság dönti el, hogy ki kapjon ilyen támogatást. Ez nem haladja meg a 4-500 Ft-ot, és senkinek sem adják rendszeresen. Az még nem fordult elő, hogy bárki is kérte volna a támogatást. Aki észreveszi, hogy valakinek szüksége lenne rá, az fölhívja erre a bizottság figyelmét.

Fontosabb ennél a lelki támogatás. A mindennapi problémák megoldásának kulcsa éppen az, hogy a hittel hozzák őket kapcsolatba. A „megfáradást” például sokszor az okozza, hogy a gyakorlati gondok elvonják a figyelmet a lelki hitélettől. A közösség segít a hívőnek a környező világ minden hatását a hit keretei közé integrálni, és a rájuk való reagálást a hit szellemével összhangban alakítani. Ebben természetesen az igehirdetés, a látogatás és a lelkigondozás a legfőbb támasz. Mindezek eddig csak hitbeli funkciójukban tűntek elő, mint a hit erősítői. Most azonban világossá válik, hogy *a hitbeli funkciónak a hívő mindennapi életfolyamatában közvetítő szerepe van a hatások és a reagálás között.*

A funkciók teljesítésének anyagi feltételeit szintén a gyülekezet biztosítja. A gyülekezet tartja fenn az imaházat (és épít újat), amely helyet ad a közösségi élet fontos formái számára. Pénzre sem csak a segélyezéshez van szükség. A gyűjtés egy részét a Közösség központjában továbbítják – ebből kapja fizetését a lelkész, a fennmaradó összeget pedig más gyülekezetek támogatására fordítják. A könyvtár és a gyermek-bibliakörök működése szintén anyagi eszközöket kíván. A gyülekezet fedezi a más gyülekezetekből érkező látogatók megvendéglését is („szeretettelenség”).

A pünkösdi gyülekezetnek tehát nem a hívők és Isten közötti közvetítésben van funkciója, hanem a hívőknek egymással és önmagukkal való közvetítésében. Ezt a funkcióját mint a hit folytonosságának hordozója, s ebből következően mint támasz és mérce tudja betölteni.

A hívő élet normái

A hit a viselkedést irányító normákon keresztül a hívők mindennapi életének szinte valamennyi szféráját uralja. De a normák és szokások rendszere napjainkra engedett merevségéből, elsősorban a fiatalok törekvései nyomán. A gyülekezeten kívüli „fellazító” hatások két forrása: a hazánkban végbemenő tudati változások meg a nyugat-európai és amerikai hívő látogatók szemlélete.

Öltözködésre vonatkozó normák nemigen vannak. A hívők a vasárnapi és egyéb ünnepi istentiszteletekre ünneplőben mennek az imaházba. Tapasztalható bizonyos rugalmatlanság a divat változásaival szemben: például a szoknyahossz rövidülését az idősebbek nem nézték jó szemmel.

Szigorúbb, de minden keresztény egyházra jellemző megkötés, hogy az asszonyok férjzetek és özvegyek

az imaházban bekössék a fejüket. Ennek bibliai alapja a 1Kor 11,4–10. A gyülekezetben ezen a téren némi módosítás történt. A fiatalabbak egy része kendő helyett sapkát vagy kalapot visel, a legfiatalabb asszony pedig a fejbekötés jelképeként szalaggá csavart kendőt köt a hajába.

A férfiak és nők hajának hosszát is meghatározza a Biblia (1Kor 11,14–15). Ennek ellenére a fiatal férfiak többségének jelenleg hosszú a haja; legfeljebb vállig érő. Megtérésükkor néhányan így viselték, az idősebbek pedig belenyugodtak, nem erőltették rájuk a régi normát. A fiatalabb lányok, asszonyok rövid haja is újabb keletű. Nemrégiben járt a gyülekezetnél egy amerikai ének-zene együttes. M. L. mondta el, hogy milyen hatása volt ennek a látogatásnak. Az „idős testvérek fölhorkantak” – de nem a modern zene miatt. „Hanem a lányoknak a hajviseletük, hogy rövid; akkor a körmüket kifestették; aszt akkora betekert hajakkal...” – nem csodálhatjuk a meghökkenést. Néhányuk gyülekezeti családotknál kapott szállást. Így aztán látták, „hogy amikor ők félrevonultak imádkozni, akkor ezt nagyon komolyan veszik, szóval méregkomolyan veszik ezeket a dolgokat”. Az egyik idős néni a lányánál volt Amerikában. Amikor hazajött, beszámolt róla, hogy „fejbekötés ott nincsen, meg rövid haj vagy hosszú szoknya meg – szóval azt mondják, hogy nem ez a hívőség, hogy valaki ezt csinálja, szóval nemcsak a külsőség”. Az időseknek „nehéz volt hallgatni éppen egy öregtől, mondta is neki egyikük: jó, jó testvérnő, de ne hangoztasd azért, ha nem muszáj, annyira, hát úgyis annyi bajunk van az ifjúsággal” (M. L.). A kutatás ideje alatt érkezett külföldi vendégek valóban nem tartották ezeket a szokásokat. A nők egy részének rövid haja volt, és egyikük sem kötötte be a fejét.

Égészségi szempontból tiltják a dohányzást és az alkoholfogyasztást. Az utóbbi nem jelent feltétlen absztinenciát, tulajdonképpen csak a részegséget kell elkerülni.

Ennek bibliai alapja is van: mindig készen kell állni, mert nem tudhatjuk, mikor jön el újra Jézus Krisztus. A hívőknek azonban egyéb kötelezettségük miatt is óvakodniuk kell a részegségtől, hiszen lehet, hogy éppen ilyen állapotban fordulna hozzá valaki, „és nekem akkor beszélnem kellene róla, Jézus Krisztusról például. Hát hogy beszélhetnék én úgy, hogy kicsit van bennem?” (B. G.) A dohányzás tilalmának alapja az, hogy a Biblia – természetesen – sehol sem tesz róla említést. Érdekes azonban, hogy azoknak, akik megtérésükkor dohányoztak, nem volt szükségük külön erőfeszítésre a leszokáshoz: a megtéréssel automatikusan abbahagyták a dohányzást is.

A sportolás ellen ma már nincs elvi kifogás, hiszen az egészséges életet segíti. De a versenyszerű sportot egy-két évtizeddel ezelőtt még nem engedték meg. Ma senki sem sportol versenyszerűen a gyülekezetben, így konkrét eseten nem mérhető a változás.

A férfiak és a nők jogait illetően a gyülekezet nem tartja magát az 1Kor 14,34–35-höz: a nők is szólhatnak, de csak a helyükön vagy legföljebb a gyülekezet elé állva. A szónékekhez csak férfi megy. Kivételt tesznek ebben a külföldről érkező nővendégekkel. A vezetőségben – mint láttuk – csak férfiak vannak. A Közösség megengedi nőknek is, hogy elvégezzék a lelkészképzőt, de nem helyezkedhetnek el lelkészként. Ez elsősorban a tagság ellenállása miatt van így. A tanultakat általában a gyermek-bibliakörben hasznosítják. Külföldön, legalábbis Nyugat-Európában és Amerikában nincsen ilyen megkülönböztetés.

A hitéleti normának az egyéni élet minden fontosabb eseményénél jelentőségük van. A párválasztásnál a hívő Isten akaratának engedelmeskedik, tehát Isten választja ki számára a megfelelő házastársat. A fiú általában hosszabb ideig figyeli a lányt és családját a gyülekezetben, de semmivel nem árulja el a szándékait. Amikor eljön az ideje a

nősülésnek (a fiú túl van a katonaságon, megfelelő keresete van stb.), akkor megkéri a lány kezét. Ezután a lánynak is döntenie kell: a kérő-e a számára kijelölt társ? Természetesen a szülők is mérlegelik, hogy sikeres lesz-e házasság. Ha a fiatalok egyetértenek, eljegyzik egymást. A jegyesség ideális körülmények között mindössze néhány hónapig tart. Udvarlás – a hagyományos értelemben – nincsen. A jegyesség ideje alatt semmilyen testi kapcsolat nem lehet a fiatalok között; kettesben nemigen mehetnek sehová. Úgynevezett „együttjárást” még ily módon legalizált kapcsolatban sem engednek meg. Az ismeretségek nagy része a gyülekezeteken belül születik. Más lehetőség a gyülekezetek közti látogatásokból adódik. Régebben több alkalom nyílt erre a Közösségben, mert rendszeresen szerveztek körzeti és országos találkozókat.

A legfiatalabb házaspárnál a fenti normák már kevésbé érvényesültek. Jegyességüket megelőzte néhány hónapos együttjárás és már a házasságkötés előtt gyakran mentek kettesben szórakozni, sétálni, kirándulni. Végző soron a szerelem megengedett a hívó fiatalok között; a régi normáknak erkölcsi, nem pedig hitelvi indoklása van. (Ezzel szemben a nazaréusok például azért tiltják az udvarlást, mert az személyválogatás lenne, és sértené a hittestvéri szeretet egyenlőségét.)

Ma már a párválasztásnak tudatosabb megfontolásai jelentkeznek. R. K.-nak határozott elgondolásai vannak. „Én valahogy úgy képezem, hogy ha férjhez megyek, akkor a férjemre föl tudjak nézni. Én azt a pluszt, vagy szóval azt a lelki társ... szóval lelki kapcsolatot, ha nem tudom kiépíteni, vagy nem tudjuk egymás közt kiépíteni, akkor egyszerűen semmi szükség arra, hogy szóval csak azért, hogy két ember együtt éljen...” Ennek a kapcsolatnak előfeltétele bizonyos világnézeti azonosság. Lehet a partner bármelyik „keresztyén felekezet bármelyik tagja, aki

komolyan veszi azt, és élő kapcsolata van Krisztussal, tehát nemcsak... na hát, vallásos valamennyire” (R. K.). Nem kell tehát feltétlenül pünkösdsínek lennie; inkább a nagye gyházak idegenkednek a pünkösdiektől, mint fordítva.

A hitetlenekkel való házasságot – mint látjuk – egyéni meggyőződés alapján ellenzik, nem azért, mert a Szervezeti Szabályzat tiltja vagy a gyülekezet nem helyesli. Föltettem azt a kérdést is, hogy miért nem tartják lehetségesnek a házastárs későbbi megtérítését. A következő választ kaptam: „Ez olyan dolog, hogy a pozitív és negatív dolgok egymás mellett léte általában úgy szokott lenni, hogy a negatív hat a pozitívra, mivel emberileg ez testhezállóbb.” (R. K.) Végül is a hitelvek szerint az ember eredendően bűnös. A gyülekezeti tapasztalatok is azt igazolják, hogy a hívő lány ilyen esetekben elmarad az összejöveletekről. Ha pedig a hit bizonyulna erősebbnek, akkor a házasság meggy-tonkre. Ezt nem érdemes megkockáztatni.

A szerelem és az isteni akaratnak való engedelmisség összeegyeztetése problematikus. „En például – mondja R. E. – saját magamat ismerve addig nem is akarok szerelmes lenni, amíg nem győződök meg arról, hogy ő az igazi. Biztos, hogy nem tudnék helyesen dönteni akkor.” R. K. logikusan így válaszol erre: „Na de, hogyha te kormányozod azt, hogy szerelmes legyél-e vagy ne, akkor viszont ez egyáltalán nem mérvadó, nem lehet mérvadó a házasság eldöntésében.”

A házasságkötést istentiszteleten ünneplik meg a gyülekezetben, a polgári esketés után. Válasra csak hitlenség esetén kerülhet sor, a vétő felet kizárják a gyülekezetek.

Láttuk, hogy a gyerekek száma igen magas a gyülekezetben. Ennek különösen régen volt jelentősége. „A-nak három gyereke van – ezt a mezőben, az gyülekezetben sem hagyták szó nélkül annak idején. Ez nem akartam-

mást lekopírozni, meg más után menni, hogy valakinek tíz gyereke van, akkor nekem húsz lesz. Mert sehol nem találok azt megírva, hogy csak az lehet hívő, akinek tíz vagy tizenöt gyereke van. Mert Isten nem azon a mércén méri meg az embert, hogy hány gyereke van. Hát ez azért szerintem nem sablon, hogy futószalagon úgy jönnek a gyerekek, és esetleg a feleségem is lehet az áldozat.” Ugyanakkor S. Pnének nyolc gyereke van, 31 éves: „Ezt másképp én nem is vállaltam volna, ha... ha én nem ismerem volna meg az Isten igazságait, és tényleg azt mondhatom, hogy egy ilyen felülről kapott erő – a Szentlélek ereje – nem lenne az én életemben, én: szó sincs. Sokan azt mondják, hogy egyszerűen, hogy hát a mai világba hát hogy vállalhat valaki ilyet, hát nincs annyi a fejébe, hogy hát van ennek esetleg valami más megoldása? Hát dehogy is. Nézd, tisztába vagyunk ezekkel a dolgokkal, nem vagyunk mi annyira sötét emberek, hogy ne tudnánk, hogy van ennek más útja is. De mi ezt az utat így vállaltuk, és úgy voltunk vele, hogy a Jóisten kezében van az élet: Ő tud adni, tud elvenni, és tud nem adni. Úgyhogy minden lehetőség Őnála megvan. Kis pont vagyok én ahhoz, hogy az Isten keze elé tegyem az én kezem, és azt mondjam, hogy köszönöm, nekem elég ennyi. Ő amennyi terhet ad, Ő ahhoz ad elegendő erőt is.” Az abortuszt még veszélyeztetett terhesség esetén is elutasítják (a „Ne ölj!” parancsa miatt). Több példa is volt erre a gyülekezetben. B. Tné utolsó gyermekénél „az orvos azt mondta, hogy hát el kell venni, mert hát szóval nem szülhetem meg. És mer’ a lábam begyulladt, végig feküdni kellett vele, úgyhogy azt mondta, hogy föltétlenül el kell venni, mert úgyse bírom, megszülnöm, és itt marad a hat gyerek, én meg meghalok. És én mondtam az orvosnak, hogy én nem tudom azt elhinni, hogy a Jóatya azért adja őket, hogy elvegyen tőle” (B. Tné).

Ezen a téren is van szemléleti változás a gyülekezetben. A fogamzástátlást csak az idősebbek ellenzik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a fiatalok kevesebb gyereket szeretnének. A legfiatalabb házaspár – még nincsen gyerekük – négy gyereket tervez; az egyik lány legalább hármat, de inkább ötöt. Mindenesetre a családtervezés már létezik a gyülekezetben. Ahol terhességi komplikációk jelentkeztek, ott megelégszenek három gyerekkel és a védekezés valamilyen formájához folyamodnak.

A fiatalasszonyoknál a gyerekek számát gyakran befolyásolja az igények megváltozása. N. Iné csak egy évig maradt otthon két kisgyermekével, „pedig akkor is úgy volt beütemezve, hogy három évig itthon maradok. Mondom, nem bírom! Hát teljesen kikészültem idegileg. Az ember elzárva mindenkitől...”

A pályaválasztást illetően nincs korlátozás a hívők számára. Minden foglalkozást összeegyeztethetőnek tartanak a hittel, kivéve persze azokat, amelyekhez elengedhetetlen a marxista-leninista meggyőződés (pl. párttitkár). Régen a művészi pályáktól is távoltartották a gyerekeiket. „Nálunk ha egy ilyen megtért, akkor azt mondták, hogy menjen el esztergályosnak, hívó emberhez ez nem illik.” (B. G.) Ezért is hiányzik a magyarországi mozgalomból az a zenei kultúra, amely más országokban annyira jellemző a pünkösdiekre.

A hitélethez hozzátartozik, hogy a hívő – bármilyen legyen is a foglalkozása – maximálisan helytálljon a munkahelyén. (Kardos, 1969:19-20). Az n.-i gyülekezetben többszörös kiváló dolgozó is akad. M. J. rámutatott ennek bibliai alapjára. „Isten igéje bennünket is tanít, hogy engedelmeskedjete a felsőbb hatóságoknak” (Ró 13,1), és arra, hogy ezzel is bizonyítsák a hívők, hogy nem ellenségei a szocialista társadalomnak.

Komoly problémát jelentett régebben a fiatalok továbbtanulása. A gyülekezetvezetők között akadt olyan, aki kifejezetten ellenezte a tanulást. Még Békésen történt, hogy T. Ané gyenge egészségi állapota miatt szeretett volna elvégezni egy bölcsődevezetői tanfolyamot, hogy ne kelljen nehéz fizikai munkát végeznie. Amikor erről értesült a prédikátor, „azt mondta, hogy hát ezt nem ajánlja, mert az így meg úgy, hogy mindig föl akarok tűnni, milyen nagyravágyás. Igaz, azt mondja, hogy énbennem vannak – ő is felfedezte ezeket a tulajdonságokat –, mivel szeretem a gyerekeket, és az én egészségem, fizikumomnak is nagyon megfelelne, dehát azért – és akkor idézte ezt a Biblia-verset –, hogy azért válasszuk inkább az Isten népével való együttnyomorgást, a kevesebb, a kisebb darab kenyeret, mint-hogy a mi lelkünket odaadjuk a világnak”. (T. Ané a békési gyülekezet vezetőjéről beszélt, aki a saját gyerekeit azért taníttatta.)

Ma a tanulásnak nincsen akadálya, az idősebbek közül is kevesebben tartják fölöslegesnek. Ehhez azonban azt a lépést kellett megtenni, hogy ne tekintsék ellentétesnek a tudomány tanításait és a hitet. Ma a tudományos felfedezéseket (vagy hipotéziseket) sokszor éppen a hitelvekben foglaltak alátámasztására használják fel. B. G. mesélte el a következő példát: „A múltkor hallottam egy ilyen... fejtegetést – tanulmányszerű volt a rádióba –, hogy van egy olyan bizonyos magasság, ahol már az emberek élete sokkal hosszabb: ha oda fölkerülhetnénk, akkor nem tudom hány évvel tovább élnénk, mert mire ott fönt eltelne egy vagy öt év, idelent már kétszáz év telne el. Van egy ilyen magasság, föltevésük szerint. Hát én örültem neki, mert ez már lassan közelíti az örökkévalóságot. Előbb-utóbb, én hiszek abba, hogy a tudomány el fogja érni azt, hogy van olyan lehetőség, van olyan terület, ahol van örökélet. Vagy legalábbis az élet nagyon-nagyon meghosszabbított ideje –,

és akkor majdnem találkozni fog a mi hitünk a tudomány-
nyal ”

Mint láttuk, a fiatalok nagy része legalább levelező tagozaton elvégzi a gimnáziumot, és érettségét szerez. Az iskolázottság presztízse megnőtt az egész Közösségben. A gyülekezet vezetőinek és funkcionáriusainak több mint a fele érettségizett, illetve jelenleg folytatja középiskolai tanulmányait. A szülők mind úgy nyilatkoztak, hogy szeretnék, ha gyerekeik tanulnának és legalább leérettségiznének. Ma már gyakran fontosabbnak tartják ezt, mint azt, hogy szakmát szerezzenek.

Még a mai fiatalok gyerekkorában is tiltották a világi könyvek olvasását, és mindenfajta világi műveltséget kirekesztettek az életükből. Ma már a világi és hívő kulturális termékek összekapcsolásával is találkozhatunk elvéte. „Feldolgoztunk egy bibliai történetet, az irgalmas szamaritánust – mesélte R. E. egy szilveszteri ifjúsági műsorról. Ez egy ilyen musicalszerűség, ami tulajdonképpen a pop-fesztiválnak a ráhatása volt, tehát azt megnéztük meg lehallgattuk, ugyanis abban vannak ilyen dolgok, amik úgy annyira megdöbbenettek bennünket, és úgy éreztük, hogy ha valaki hivatott erre, akkor a hívő ifjúság még inkább, hogy ezekre a kérdésekre választ adjon, hogy: »Valaki mondja meg, milyen az élet, valaki mondja meg, miért ilyen.« Ebből egyébként ilyen betét is van benne ”

A gyülekezet 13 tagjától kaptam választ arra a kérdésre, miért tartja szükségesnek a hívők számára a tanulást, a műveltséget, az iskolázottságot. Mindössze hárman korlátozták a választ ilyen kifejezésekkel, mint: „a lehetőségekhez képest”, „egyeseknek”, „néhány tehetséges embernek”. A tudás, műveltség megszerzését többen a hit szempontjából tartják fontosnak. „Ha többet tud valaki – jobban fel tudja fogni Istennek a dolgát is.” (R. C.) „Azért fontos, „hogy tudja az ígét bölesen hirdetni” (R. M.) „Aki tanítani

akar, annak tanulni kell.” (L. Iné) „Akik az embereket tanítják, azok tudjanak is.” (K. Á.) R. Nné szerint akkor kell tanulni, „ha tehetséges valaki, s elég önzetlen ahhoz, hogy mások javára szolgáljon ezzel is”. Az iskolázottságnak a hittérítésben is jelentősége van: „így bővül az a kör, ahol az evangéliumot megismertetheti” (C. Jné); „mert magasabb körökben is tehet bizonyosságot” (N. A.); hiszen „akik műveltebbek, azokkal is kell beszélni Istenről” (B. Gné). „Az egészséges erkölcsi és társadalmi élet feltétele, hogy a nép minden rétegéhez eljusson Isten igéje.” (M. J.) „Presztízskérdést csináltam a dologból – mondta M. L. –, hogy ne mondhassák azt, hogy a hívők mind az alacsonyabb értelmi szinten valók, szóval hogy persze azért hívő, mert nem emelkedik.”

De világi szempontok is érvényesülnek ma már, főleg a fiataloknál: „A társadalomba is megkívántatik ugye ma már az a középiskolai végzettség.” (R. K.) „Mai embernek meg kell hogy legyen az érettségi legalább, szóval ez manapság már általános követelmény.” (M. L.) Azért kell tanulni az embernek, „hogy minél jobban megállja a helyét a világban” (G. Jné). Az olvasás „a látókörömet szélesíti” – mondja K. Á.

És végül néhány egyéb indok: „ne maradjak sülttök” (T. A.); „lehet, hogy egyszer előnyös lesz valahol” az érettségi (M. L.); „mivel van három gyerekem, nagyon fontosnak tartom azt, hogy olvassak, mert érzem azt, hogy a gyerekeimnek hát nem sokáig tudok megfelelni a kérdéseire” (K. Áné).

A szórakozásról már esett szó. A fiatalok, ha elmennek színházba vagy moziba, inkább nem mondják meg az idősebbeknek, hogy elkerüljék a vitákat. Az idősök tiltakozása a világias szórakozások ellen egyrészt erkölcsi indokokra támaszkodik (pl. a tánc alkalmat ad megengedhetetlen kapcsolatok kialakulására), másrészt pedig arra hivatkoznak,

hogy az imádkozástól és a Biblia olvasásától vonja el az időt.

Többen hangsúlyozták, hogy ha nem lennének hívők, akkor is így élnének. Az érvelés vége itt a túlvilágba nyúlik. „Mindenki előtt van egy két méterszer egy méterszer kétméteres gödör... Na, én odaérek, és én rájövök arra, hogy Jézus Krisztus nincs, túlvilág nincs... én azt tettem, ami szerintem rendes, jó. De aki nem azt tette – voltak olyanok – , és mondom, ha mégiscsak van túlvilág, akkor ki nyert végül is?... De én tudom, ez van – ez még egy plusz. Ha ez mégis nem így történne, mit veszítettem? Gyakorlatilag semmit.” (B. G.)

A halál kérdése sokat foglalkoztatja a hívőket. Mert „halál és halál közt is különbség van. Mikor a halálfelelem megszállja az embert, és azt mondja: »de ha mégis van Isten...« Nyugodtan, békességben meghalni nagyon nagy dolog, rendezett élettel meghalni” (N. J.). A „nyugodt halál” – elvárás: ez méltó a hívőhöz.

Az ismertetett normákat a hívők tulajdonképpen rugalmasan kezelik. N. Z. mondta el, hogy megtérésekor – ami egyik percről a másikra ment végbe – sok problémát okozott neki, hogy lesz-e ereje a hitélet normáinak betartásához. (Éppen udvarolt egy lánynak például.) Apja „azt mondta, hogy ez egy olyan dolog, hogy ezt az utat járni kell, szóval ezt nem úgy, hogy ismerni kell vagy tudni kell (Mármint a hitélet szabályait, normáit – H. Zs.), azt az utat járni kell, és menet közben vannak olyan dolgok, amiket Isten menet közben mutat meg az embernek. Szóval éppen ettől élő a hit”

Mint láttuk, a normák egy része egészen el is tűnhet. Ennek legradikálisabb formája, ha a gyülekezet olyan hívővel kerül kapcsolatba, aki az illető normának nem engedelmeskedik, de a „lényeges” kérdések tekintetében

nem találnak semmi kifogásolni valót az életben. A bibliai alátámasztású normák nem élveznek prioritást. Egyes normák és szokások úgy is eltűnhetnek, hogy a lekipásztor meggyőzi a tagságot arról, hogy a Biblia vonatkozó része csak a korabeli szokást vagy erkölcsi felfogást tükrözi, ezek pedig nem állnak lényegi kapcsolatban a hittel. A normák e fajta változásai nem jellemzők általában a kiscsoportokra.

A bevezetésben idéztük Troeltsch tanulmányát.²⁴ A gyülekezet eredeti értékrendje valóban jellemezhető az aszkétizmusnak azzal a formájával, amelyet ő leírt. Ezek a normák a világtól való elkülönülésre indítottak ugyan, de nem fordítottak szembe sem az érzéki élettel, sem az emberiség átlagos életével. A fejlődés tendenciája azonban ezen a területen nem az egyházzá válás, hanem a „világiasodás” felé mutat.

Missziózás

A hitélet fontos területe a missziózás. Nem kötelesség, de a hitelvekből következő elvárás a hívőkkel szemben. Mivel saját életüket tekintik az ideális életmódnak, és személyválogatás nélkül szeretnek mindenkit, hasonló élethez akarnak segíteni másokat is.

A missziózás részben a családtagokra, részben a családon kívüliekre irányul.

A családon belüli térítés, vagy pontosabban a hit „átörökítése” igen magas határfokú. 13 hívő család adatait nézve (a szülők nem minden esetben a vizsgált gyülekezet tagjai) jelenleg a 16 éven felüli gyerekeknek 73 %-a hívő (illetve egyikük hívő volt, haláláig), összesen 41 fő. További 8 % (öt fő) bement, de jelenleg nem gyüle-

²⁴ Lásd a 44. oldalon. (*A szerk.*)

kezeti tag. Ez a szám még tovább változhat, mert megtérés
sel vagy újra-megtéréssel bárki ismét tagja lehet a gyüleke-
zetnek. A hitetlen gyerekek többsége fiatal

A család és a tagság igyekszik természetes jelenségként
kezelni, ha a gyerekek kiválnak vagy be sem lépnek a
gyülekezetbe. „A hívő szülők gyerekeit úgy gondolják,
hogy na, eddig azt tettem, amit akartak a szüleim, most
majd egy kicsit a saját lábamon is szeretnék, hogy mi van
ott a másik oldalon. Tulajdonképpen nem is lenne ez káros,
meg nem is káros ez, ha ilyen céllal egy kicsit tudatosan
megy el. De aztán mikor már ferde vágányra siklik! Mert
az, hogy ismeretanyagot gyűjt meg összehasonlítja a kettőt,
hát ez magába nagyon hasznos dolog, mert különbséget tud
tenni, meg a döntése is könnyebb. Jobban tud dönteni,
hogy én most melyiket választom, mert ismeri mind a ket-
tőt” mondja M. Zné. A szülőnek okoz leginkább bánatot a
gyerek elmaradása a gyülekezetből, és bár nemigen tudnak
belenyugodni, erőszakos módszerekhez kiskorúak esetében
sem fordulnak. M. L. mesélte élete gyülekezeten kívüli
időszakáról: „elmentem úgy két évbe egyszer egy délelőttre
például, csak azért, hogy ne nyaggassanak már tovább,
hogy menjek már el egyszer” A család igyekezete akkor
sem szűnt, amikor már elköltözött és családot alapított.
„Hát aput ismertem, hogy megragad minden alkalmat arra,
hogy nekem bizonyosságot tegyen Jézus Krisztusról, és én
mindig kinevettem, vagy hát egy valamilyen viccel fél-
reütöttem az egész ügyet. Ha éppen rossz hangulatba,
akkor nagyon gorombán és durván visszautasítottam. Aztán
azért csak mondta nekem, hogy hát ő ad nekem egy Bibliát
és egy traktátust, és... biztos lesz időm majd, ha ha lesz
időm, azt mondja akkor olvassak abból”

A visszatérés előfordul: M. L. tíz év után tert meg

Míg a serdülőkori eltávozás nemigen, addig a későbbi
visszatérés annál inkább magyarázatra szorul. A vizsgált

gyülekezetben kevés ilyen személy van, és a velük készített interjúk is elsősorban a megtérés lelki élményéről adnak képet. A fordulatot elősegítő tényezők között a legfontosabb valószínűleg az, hogy a gyermekkori rendszeres gyülekezetbe-járás, a bibliakör-látogatás és az otthoni nevelés rendkívül erős nyomot hagy az e környezetben felnövők életében. A gyermekkori hitéleti élmények erős hatását egy konkrét eset szemlélteti a legjobban. M. Iné szülei hitetlenek voltak. A szomszéd család kislánya hívta el a baptista, majd a pünkösdi gyülekezetbe. Kilencéves korában elnyerte a szentlélekkeresztséget. Édesapja tiltotta, édesanyja engedte, hogy eljárjon az imaházba. 12 éves korában azonban kiköltöztek egy tanyára, hat kilométernyire a falutól. Elmaradt a gyülekezetből. Hitetlen barátnői voltak, udvarlója, bálba járt – a hitetlen fiatalok életét élte. 15 éves korában a kezébe akadt egy irat, amit egy ismeretlen férfi hagyott a nagyanyjánál. Ez „vázolta azt, hogy milyen életkörülmények között élünk, és hogy az Úr eljövetele is közel van. És mikor úgy végigolvastam ezt a kis iratot, akkor úgy bensőmben határozottan megszületett az a vágyam, hogy döntök az Úr mellett. És akkor kimentem, egy keresztet vettem a naptárra, és az mondtam, hogy eddig és nem tovább, ettől a naptól kezdve én hívő leszek”. A család, a rokonság szégyellte a dolgot – a szülőknek 14 holdjuk volt, a gyülekezeti tagok rokonságában ez volt a legjobb módú család –, és erőszakkal is igyekezett megváltoztatni a gyerek döntését. Hiábavaló volt minden, 16 éves korában bemeitkezett. „Kicsi koromba, ha valaki kérdezte tőlem, mi leszel, ha nagy leszel, azt mondtam: hívő. Szóval azok a gyermekkori élmények, amik bennem voltak, az kitörölhetetlen volt aztán mindig. Mindig amikor jártam így bálba is vagy szórakozni, mindig ott volt bennem az, hogy hát valamikor nagyon boldog voltam, és most az az üresség van bennem, és így mindig kíváncsoztam vissza arra a gyermekkori örömeimre, amit

hát az Úr belecöpögtetett az én szívembe, azt nem tudta kimosni a további élet.”

Aki kilép a gyülekezetből, a családtól általában nem költözik el. Ennek nagy jelentősége van, mert az otthoni hitéletnek legalább akkora súlya van a hívő életében, mint az imaházba-járásnak. Imádkoznak reggel és este, étkezés előtt és után rendszeresen, ezen kívül különböző alkalmakkor is. Például: imaházba-induláskor, hosszabb utazás előtt, anyagi természetű ügyekben, hitetlen személyek megtéréséért, sikeres vizsgáért. Az imádkozás „nem azt jelenti, hogy most én letérdelek, és akkor órákig térdelek, hisz úgy is lehet Istennel kapcsolatomban, ha közben főzök vagy takarítok vagy épp a gyerekekkel foglalkozom, és hálát adok Istennek azért, hogy ilyen szépen fejlődik, ilyen aranyos gyerek. Szóval szinte minden pillanatba van miért” (N. Lné). Otthon gyakorolják a hívők a nyelveken-imádkozást. Mindennap olvasgatni kell a Bibliát, gyakorolják, hogy összeül a család, és egyikük hangosan felolvassa. A bibliakörös gyerekekkel megtanulják a vasárnap feladott leckét, bővítik Biblia-ismeretüket, bibliai történeteket, missziós iratokat, traktátusokat olvasnak fel nekik. Az asszonyok, lányok a házimunka mellett hívő énekeket énekelnek. A család megbeszéli otthon az összejöveteleken hallottakat, a gyülekezet belső életének eseményeit. Nagyon gyakran fogadnak vendégeket más gyülekezetekből. Mindez állandóan hat a „kimaradt” családtagra is. A „világban” körültekintő fiatalok számára a hívő élet és gondolkodásmód reális mindennapi alternatíva marad.

M. Z. évekig élt „a világi fiatalok módjára” „Például eléggé vagy jól táncoltam” – mondja – Egy ideig sokat jelentett. Bergendyre, Illésre jártam. Aztán rájöttem, hogy nagyon kevés. Szóval eljutottam oda, hogy most már eléggé ismernem kell magamat ahhoz, hogy tudjam azt, hogy nem bízhatok ezen a téren magamba, hogy valami olyat

találok, amit még nem mondtak el nekem, vagy amit még olyat lehetne próbálni, vagy amit megpróbáltam, de nem jól csináltam. Szóval tudtam azt, hogy ennyit érek, és szóval, hogy ennyi értékkel idáig jutottam el. És ez éppen annyit jelentett, hogy teljesen üres voltam, és ebbe a helyzetbe éppen ott tartottam, hogy minden, amit csinálok, az teljesen hiábavaló dolog. Olyan szempontból hiábavaló, hogy az embert belülről nem tudja kielégíteni – nem tudom, azt hiszem, jól mondom.” A megtérés éjszakáján ez a helyzet megváltozott. „Egyszerűen föl kellett állnom, és egyszerűen térdre kellett esnem, ott a sötét szobába, és akkor én nem tudom, hogy mit imádkoztam, egyre emlékszem, hogy nagyon hálás voltam Istennek azért, hogy megoldotta ezt, hogy most már tudom, hogy nem üres az életem. Tudom azt, hogy most több vagyok, mint aki, amit próbáltam éveken keresztül. Tudom azt, hogy mindezt megkaptam, szóval élek, egyszerűen ez egy olyan dolog, hogy ezt nem lehet bebizonyítani, hogy na ez így kell lenni, ez így van, hanem ezt egyszerűen érezni kellett. És én tudtam, hogy több vagyok, és elértem azt, amit akartam. Ez nem azt jelenti, hogy most én egy olyan helyzetbe jutottam, hogy na, most aztán szétfolyhatok a fotelba és megérkeztem, hanem azt, hogy tudom azt, hogy azon az úton vagyok, ami engem a felé a cél felé visz, amit minden ember tulajdonképpen keres.” Ugyanezt fogalmazza meg M. J. kicsit pontosabban: „Minden ember megválassza magának az élete célját, amiért érdemes élni. Az egyik a tudománynak, a másik a művészetnek, a sportnak, és így keresi az ember. És hát mi, akik – inkább erről a gyülekezetről beszélek –, akik így élünk, úgy látom, hogy olyanok vagyunk, akik ebbe megtaláltuk magunknak az élete célját.”

A hittérítés családon kívüli hatásfoka igen alacsony. A kutatás idején csak egy teljesen külső, „úton levő” asszony

látogatta rendszeresen az összejöveteleket. A gyülekezet létszáma a nem-tag résztvevőkkel együtt is mindössze 1 %-at teszi ki a község összlakosságának. Az 1973-as ebredéskor megtértek is mindnyájan családtagok voltak. Azt feltételezzük tehát, hogy a gyülekezet létszáma a közeljövőben nem fog lényegesen emelkedni.

A „külső” hittérítést a hívők legtöbbször egyénileg végzik, munkahelyi és egyéb, alkalmi kapcsolatokban (pl. utazaskor). Szervezett keretek között hazánkban és a többi szocialista országban nem folytatható missziózás. A tagság nem is ambicionálja a szélesebb körű hittérítést. Büszkén fogadják a híreket amerikai és egyéb tömeges akciókról, melyeknek sikeréhez természetesen a modern tömegkommunikációs és egyéb eszközök felhasználása is hozzájárul.

A térítés egyik belső problémája az, hogy milyen lelki szituáció szükséges hozzá a térítendő részéről. A gyülekezeti tagok többsége nem helyesli az erőszakos, tolakodó térítést. A legmegfelelőbb alkalom az, ha a beszélgetés a hit problémáiról folyik (főként vallásos emberek jönnek tehát számításba). Másik lehetőségként be lehet kapcsolódni az élet általános problémáiról, világnézeti kérdésekről szóló vitákba. A hívők tapasztalatai szerint leggyakrabban azok mutatnak fogékonyságot a térítéssel szemben, akiket valamilyen tragédia ért, például súlyos betegség vagy haláleset. Különösen jellemző ez az idősekre, mert ők egyre többet foglalkoznak a közelgő halál gondolataival.

A térítésnek nyelvi nehézségei is vannak. Hívtelen fiatalokkal azért is nehéz megteremteni a szükséges szituációt, mert a régi Károli-féle Bibliafordítás nyelvezete olyan „szakzsargon” — R. K. szavaival „kegyes szöveget” — hozott létre hívő körökben, amely ma már sokak számára teljesen érthetetlen. A gyülekezeti fiatalok próbálnak olyan nyelvi kifejezési formákat keresni, amelyek mindenki

számára közérthetővé teszik a hitelveket. Az új bibliafordítás ehhez nagy segítséget nyújt.

A hittérítő aktivitás erősen függ a hívők egyéni vérmérsékletétől. A fiatalok szívesebben beszélgetnek csoportosan, ha idegenekkel kerül szó a hit kérdéseiről.

A térítésnek személyes jelentősége nincsen, mert a pünkösdi hit szerint nem egyik ember téríti meg a másikat, hanem az Istentől eredő tanítás az, amely kegyelem folytán megragadja a hitetlent.

A hívők és a „világ”

Mielőtt a gyülekezetnek és tagjainak általában a „világhoz” való viszonyáról beszélünk, külön foglalkozunk véleményünkkel a nagy keresztény egyházakról.

Fejlődése során a kereszténység eltért az Istennel való élő kapcsolattól és a Szentlélek vezetésétől. Ennek előidézői a papok voltak, mert „pátosz, uralkodás, hatalmi törekvés – minden egyéb volt, csak nem az Isten meghirdetése, és itt, itt kiütötte maga alól a talajt, teljesen kiütötte, de jó, hogy így történt. Én ezt mondom, áldom Istent, hogy ez így történt, mert soha az életbe nem lett volna újramezklés, hogy ha ez még itten mindig a pápa, olyan uralom lenne, hogy ő irányít mindent. Áldatlan dolog. Isten nem véletlen vette el... az ő kezét róla, hogy így mondjam, hogy most már ő is olyan kis személy lett, hogy elég kicsi” (B. G.). A nagyegyházakon belül létrejött, ún. felébredt csoportok azonban „sok mindent tesznek, s még olyanokat is, amik ránk nézve is megszégyenítőek, a kisegyházakra nézve”²⁵ (R. K.).

A pünkösdi mozgalom felszabadulás előtti helyzetéről a gyülekezet tagjainak személyes tapasztalatai nemigen van-

²⁵ Értsd: többet vagy jobbat tesznek a kisegyházaknál is. (A szerk.)

nak, de tudják, hogy akkoriban – különösen 1939 és 1945 között – üldözték a hívőket: a csendőrök állandó zaklatásainak voltak kitéve. A felszabadulás óta a vallásszabadság őket is védi az intézményes támadások ellen. Ennek köszönhető, hogy a hívők ma a szocialista társadalmi rendszer támogatóinak vallják magukat. „Annyira becsülöm azokat, akikről tanultam, hogy tényleg kinyírták őket, de igazi kommunisták voltak. Hát abszolút becsülendő emberek. Nem ők hozták: ők – *Isten segítségével*. én ezt hozzáteszem, de ők hoztak egy új jobbat. Nem azt mondom, hogy nem lehetne jobb ennél, de azt mondom, hogy ilyen nem volt még Magyarországon. És akkor mért lennék én ellensége valamilyen tekintetben is, nem? Szóval egy nagy buta ember lennék.” (B. G.)

A támogatás elsősorban a munkahelyi helytállásban nyilvánul meg.

Változás történt a hívőknek a politikai mozgalmakkal kapcsolatos attitűdjében is. N. Lné így hasonlítja össze a saját – szélsőségesnek számító – gyerekkorával a gyerekeiét: „Nem voltam se pajtás, se úttörő, pedig tudod, hogy még kötelező volt... De akkor egyszerűen nem mentem aznap iskolába. Mert azt is problémának tartották, hogyha én megalkuszom, holott egy kisgyerek honnan tudja eldönteni azt, hogy ő most mit akar, hogy akar-e hívő lenni, vagy nem akar. Szóval ezt mi már másképp csináljuk. Egyáltalán nem probléma az, ha a gyerek, mit tudom én, akár örsvezető is lesz... Ha képességei vannak, abból is tanul, okul: megtanul okosan viselkedni, és egy olyan kisgyerektől nem lehet elvárni, hogy ő döntsön. Ismerje meg ezt is, és ismerje meg azt is, és akkor tud okosan választani, hogy pünkösdi akar lenni vagy... vagy esetleg marxista akar lenni...” A KISZ-be általában megtérésük előtt sem lépnek be a fiatalok. Arra hivatkoznak, hogy nem tudnak „szívvvel-lelékkel” csinálni. „Mert vagy egyiket vagy másikat, úgy érzem, meg kell tagadni. És én többet kaptam a hitélettől, mint a KISZ-

élettől, úgyhogy ... úgyhogy én maradok emellett” – mondta M. Zné, aki középiskolás éve alatt KISZ-tag volt. A szakszervezetbe munkahelyükön belépnek a gyülekezet tagjai.

Magánéletükben a hívők előbb-utóbb találkoznak „ellenagitációval” barátaik, munkatársaik, esetleg a párttitkár részéről vagy a sorkatonai szolgálat idején. Az érvelések általában vulgáris szinten zajlanak le; például: „a buta emberek felfogása a vallás”; „ez egy hülyeség”; a keresztesháborúkra stb. hivatkoznak. A hívők általában kitérnek a viták elől, ha ilyen megközelítéssel találkoznak, mondván: „Én tiszteletben tartom az ő hitüket, ők tartásukban tiszteletbe az enyémet” (N. Lné). A munkatársak esetleges ugratásait – például: „gyere már, prédikálj egy kicsit” (B. T.); „te kis szenteskedő” (D. G.) – mindig ellensúlyozza a jól végzett munkáért járó megbecsülés. „Szerették bennem azt – meséli B. G. –, hogy ha odaadtak valamit, hogy azt csináljam meg, akkor azt megcsináltam. Nyugodtan ott hagyták a dolgokat, amit esetleg nem hagytak ott (mármint egyébként – *H. Zs.*), mert hát tudva, hogy én úgysem nyúlhatok hozzá semmit, »mert neked ezt a vallásod tiltja«. Nekik ez jó érzés volt: »ez biztos, hogy nem nyúl hozzá.«” „Engem még szerettek is, hogy hívő voltam. Ha valami probléma volt, mindig én intéztem el mindent, mert tudták, hogy hívő vagyok... Inkább az volt a probléma a gyárba is, hogy hát nem nekem mondták, én mindig úgy voltam, csak azt ígérek vagy azt mondok, amit meg tudok tenni, és hát a többiek nem úgy csinálták. Akkor mindig ha jutalmat kaptam ezért, akármi: »hát mindig csak a Margit?«. Szinte félévenként kaptam. Mert ha nekem azt mondták, hogy a szemetet – ha ezt, ezt. Én dolgoztam. S hát sokszor irigykedtek rám, hogy hát csak a Margit, csak a Margit. Hát szerettem becsülettel elvégezni a munkámat, és... nemhogy

bántottak volna érte, hanem azt mondták: „bar mindenképpen hívő lenne, akkor nem lenne probléma.” (B. F. 10)

Ahogy a világi kultúra „beszivargasát” megfigyelhetjük, úgy beszélhetünk ideológiai hatásról is. M. E. így beszélt a megtérése előtti gondolkodásáról: „Én úgy éreztem, hogy tényleg nincs Isten, és teljesen alaptalan a hit, vagy pedig egy olyan dolog, mint... hogy Lenin él vagy Lenin élt, Lenin élni fog. Él hát az emlékezetünkbe vagy a gondolatunkba, vagy az eszmét élnek, valahogy így gondoltam én is, hogy Isten vagy Jézus hát egy ilyen eszme. És hát hogyha mi ezt így a gondolatunkból kiűzzük, akkor nem is él, akkor nem lesz.”

A szocialista rendszer támogatásának leglenyegesebb alapja az, hogy a hívők úgy látják, hogy céljaik megegyeznek a kommunistákéival. Ez a közös cél a kommunizmus. Véleménykülönbség szerintük „csak” abban van, hogy a kommunisták nem hisznek Isten léteben, ezért a kommunizmust Isten segítsége nélkül akarják elérni. A hívők elképzelésében élő társadalomeszmény azonban valójában az elosztás kommunizmusa. Ezt elegendő alapnak látják ahhoz, hogy az emberiség „egyforma szeretetben, bekeségben” (B. G.) élhessen. Az a „fontos, hogy szívünk-lelkünk egy legyen... mert oda küld Isten... ez a meggyőződésünk... áldást, ahol ez megvan” (B. G.)

A világhoz való viszonyulásuknak sajátos vonása az előítéletmentesség. „Hát a legnagyobb buta ember innen kezdődik, hogy: az barna vagy fekete vagy cigány vagy sárga... Hát én se tehetek arról, hogy fehér a bőröm; hát most mibe segítettem én abba be? ... Én születtem volna megérnek meg szerencsénnek meg... meg kínálnak meg min... fenékelnek. És az, hogy éppen ide születtem, meg így születtem, ezért külön Istennek hálás vagyok...” (B. G.)

Ennek a hazánkban még nem általános szemléletnek létezik ugyan hitelvi alátámasztása – a hívők nem lehetnek „személyválogatók” –, feltehetőleg más okai is vannak. Az általános tolerancia mellett egyrészt fontos tény, hogy színes bőrűek éppúgy lehetnek hívők, mint fehérek. Erről a gyülekezet tagjai maguk is megbizonyosodhattak. Cigány hívókról ugyan nem tudunk, erre nem hallottunk példát a vizsgálat idején.²⁶ Közismert azonban, hogy a misszionáriusok bejárták a föld országait, és sikerrel térítettek Afrikában és Ázsiában is. Tud a gyülekezet arról is, hogy az Egyesült Államokban a „fehér” egyházakon kívül „fekete” és „vegyes” egyházak is léteznek. Fontosnak tartjuk azt a tényt is, hogy hazánkban a pünkösdi mozgalom kezdettől fogva számos különböző nemzetiséghez tartozó hívet szerzett magának, elsősorban szlovákokat, de németeket is. Ez szintén segíthette az előítéletmentességet. A cigányokkal és a nége-ekkel szembeni tolerancia talán még azzal is összefüggésbe hozható, hogy olyan kisebbségekről van szó, amelyeket társadalmi diszkrimináció sújt, akár csak a pünkösdieket történelmük egyes szakaszain.

Összefoglalás

A pünkösdi hitelvek – mint láttuk – számos olyan tanítást foglalnak magukban, amelyek általánosan jellemzők a kereszténységre. Közös vonásokat mutatnak a protestáns nagyegyházakkal és más kiségyházakkal is. Speciális tétellel csak a Szentlélekkel és a lelki ajándékokkal kapcsolatban találkozunk. A hitélet vizsgálatából azonban nyilvánvalóvá vált, hogy rögzített hitelvekről a pünkösdi mozgalom esetében nemcsak azért nem beszélhetünk, mert nincsen leírt formájuk, amelyet általánosan elfogadna minden

²⁶ Későbbi kutatásaiban a szerző sok cigány hívővel találkozott kiségyházakban.
(A szerk.)

gyülekezet és minden hívő, hanem azért sem, mert ezt a tagság másodlagos jelentőségűnek tartja.

Ennek egyik történeti oka az, hogy az Evangéliumi Pünkösdi Közösség centralizálása csak az utóbbi években kezdődött meg.

A protestáns nagyegyházakban a hit individualitása azt jelenti, hogy a lelkiismereti szabadság elvének megfelelően az egyén Istennel szemben tudatosan felelős személyiség. A pünkösdi mozgalomban a hit individualizálódásának további fejlődését figyelhettük meg. Ezt legjobban a gyülekezet funkcióinak változásai mutatják: a hitélet tradícióinak és normáinak egy része eltűnt. A „hívőkhöz méltó élet” jegyei közül a közvetlen hitbeli manifesztációk helyett egyre inkább a közvetettebbek válnak lényegessé. A hit alapja a megtérés, amely által az ember újjászületik. Ez elsődlegesen pszichikai-emocionális élmény. A hit külsőlegesen erősítői a bizonyosságok, belső pedig a szentlélekkesztség elnyerése. Az utóbbi nem allandóan jelenlévő, hanem meg-megújuló állapotot jelent, amelyben a hívő Isten közvetlen jelenlétét tapasztalhatja. Ez az állapot, amely a legmagasabb szintű vallást élményt nyújtja, ugyan-csak emocionális természetű.

Az értelem szférájába tartoznak a hit teológiai vonatkozású problémái. Bár ezek másodlagosak az előbbiekkal szemben, növekvő jelentőségük van. A két szféra közötti közvetítés hiánya szintén jellemzője a pünkösdi hitnek. Az intellektualizálódás folyamatát mutatja az igehirdetés új ideáljának megjelenése. A lekipásztor prédikációt tartózkodnak az emocionális ráhatástól, tartalmilag pedig a Biblia konkrét szövegénél szélesebb körű ismeretre támaszkodnak. Ez ugyanakkor összefügg a tanultság presztíznövekedésével. Az intellektualizálódás a gyülekezeti foglalkozások egészére is kimutatható, ha korábbi leírásokkal vetjük össze megfigyeléseinket. Kovacs Imrénék az

1930-as évek elején tett tápiószentmártoni (Kovács, é. n.: 231–239) és Kardos László 1965-ös bakonycernyei (Kardos, 1969:164–169) megfigyelései sokkal inkább meg-egyeznek egymással, mint a mi tapasztalatainkkal. Mindketten erőteljes emocionális kitöréseket észleltek az isten-tiszteleteken, amelyek szélsőséges esetekben az extázis állapotáig fokozódtak egyes hívőknél. A szerzők kiemelték ezeknek az összejöveteleknek a gyülekezeti tagokra gyakorolt jelentős pszichikai hatását, a magas szintű vallásos élményt, sőt kielégülést. Az n.-i gyülekezetben nemcsak megfigyelnünk nem sikerült hasonló jelenséget, de az erre irányuló igénnyel sem találkoztunk a tagoknál.

A gyülekezet hitéletének jellemző vonása a normák és szokások kezelésének rugalmassága, ami általában nem sajátja a kiscsoportoknak.

Befejezés

Dolgozatunk első részében arra a kérdésre kerestünk választ, milyen társadalmi rétegekhez tartoznak a gyülekezet tagjai. Második részében hitük és hitéletük sajátosságait igyekeztünk megragadni. A két terület közötti összefüggés segíthet feleletet adni arra a kérdésre: milyen társadalmi szükségletet elégít ki a pünkösdi hit a vizsgált gyülekezetben? A szűk körben végzett kutatás tapasztalataiból levont általánosítások a pünkösdi mozgalom egészére nézve természetesen csak hipotézisek lehetnek.

Kovács és Kardos a pünkösdi mozgalom alapvető bázisának a szegényparasztságot tartja. Ebben a társadalmi rétegben a két világháború közötti gazdasági helyzet a kiűtetalenség elkeseredett érzését váltotta ki. Véleményük szerint a hit funkciója ekkor az volt, hogy a túlvilági üdvözülés révén illuzórikus megoldást adott. Kardos 1965-ben

végzett vizsgálata alapján a gyülekezet fennmaradását – a felszabadulás után 20 évvel is – azzal magyarázza, hogy a parasztság érintett rétegeinek Bakonycserynén „hosszú időn keresztül lényegesen nem változott a sorsa, sőt átmenetileg nehezült is, s nem volt csekély a társadalmilag újfent megsérültek száma” A községben „az öt esztendeje kollektív úton járó mezőgazdaság igen sok nehézséggel küzd még” (Kardos, 1969:257). Emellett nagy jelentőséget tulajdonít a hívő családok konzervatívizmusának, a tradíciókhoz való ragaszkodásuknak. Kardos tehát a hit eredeti funkciójának áthagyományozódását állapította meg. Megfigyelései alapján arra a következtetésre jutott, hogy a mai társadalomban a kisegyházak híveik számára „lélektani és társadalmi zsákutcák”, mert kizárják magukat a társadalomból. (Kardos, 1969:279)

Az általunk vizsgált gyülekezetekre ezek a következtetések nem helytállóak. Nem pusztán az utóbbi években a világi értékek felé megindult kulturális megnyitás miatt. Lennél jelentősebb az az intra- és intergenerációs mobilitás, amely a gyülekezetet jellemzi. Ez a mobilitás jóval erősebb annál, amely hasonló származású társadalmi rétegeknél általánosan végbement az utóbbi évtizedekben. Mivel a gyülekezet tagjainak rétegükhöz viszonyítva egyedüli megkülönböztető sajátosságuk a pünkösdi mozgalomhoz tartozás, feltételezhetjük, hogy ennek pozitív szerepe volt életútjuk alakulásában. Az érintett családokban az első pünkösdi hívők többségükben már nem paraszti életformát éltek. Sokszor éppen az intragenerációs mobilitás útján ipari munkássá vagy alkalmazottá vált családtagok tértek meg. (Meg kell jegyeznünk, hogy a parasztként megtértek többsége viszont előzőleg már egy másik kisegyházhoz tartozott.) Hipotézisünk szerint a pünkösdi mozgalomhoz tartozás azért erősíthette a mobilitást, mert megkönnyítette az

életformaváltással járó problémák megoldását és elviseelését.

A XIX. századi munkásmozgalmak vizsgálatakor hasonló következtetésekre jutott a munkásszektákról Eric *Hobsbawm*. Megfigyelései szerint „a falutól a városig, a paraszttól a munkásig vezető történelmi vagy egyéni lépés általában a hagyományos vallások és egyházak befolyásának jelentős csökkenését eredményezte” (Hobsbawm, 1974: 184). Véleménye szerint „a munkásszekták a korai, viszonylag fejletlen iparosodás kísérőjelenségei” (Hobsbawm, 1974:200). Társadalmi bázisuk éppen ezért az új ipari vidékekről és a gyorsan ipari várossá vált falvakból toborzódott, ahol az intragenerációs mobilitással munkássá vált tömegek számára „nem volt az új kornak megfelelő élet szokás, mi több, senki sem érezte kötelességének, hogy az emberi közösség bármely formáját kialakítsa” (Hobsbawm, 1974:190). Ezért „a társadalmi biztonság pótszerűen használják a gyülekezeti felelősség hevét” – írta Liston *Pope*. (Idézi Hobsbawm, 1974:191.) Az Egyesült Államokban ugyancsak az újonnan iparosodó államok jelentették a pümkösi mozgalom legerősebb bázisait. (Bloch-Hoell, 1964:57)

A hagyományos egyházak hatásának csökkenését Magyarországon is „a modern fejlődés következményeként” jelzi *Erdei* Ferenc. (Erdei, 1976:31) Feltételezhetjük, hogy az n.-i gyülekezet nem egyedülálló példa. Már a harmincas években jelentős gyülekezetek voltak Budapesten, Pesterzsébeten, Kispesten stb. A felszabadulás után Miskolcon, Ózdon is megélénkült – a valószínűleg már korábban is létező – pümkösi mozgalom. Pécsen a harmincas évektől mindmáig nagy gyülekezet működik. Ezek a településeken aligha kerülhetett ki a hívők számottevő része az alsóbb paraszti rétegekből. Mindenesetre a pümkösi mozgalom történetének átfogóbb vizsgálatára lenne

szükség ahhoz, hogy feltárhassuk, a szegényparasztságot, illetve a munkásságot mennyiben érintette a pünkösdi hit, és hogyan különíthetők el ezek a hatások időben és földrajzilag. Az N.-ben folytatott kutatás azt a problémát is felveti, hogy mennyire tekinthető általánosnak a hit mobilitási funkciója.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be documented to ensure transparency and accountability. This includes recording the date, amount, and purpose of each transaction.

The second part of the document provides a detailed breakdown of the financial data. It includes a table showing the monthly income and expenses over a period of six months. The table is as follows:

Month	Income	Expenses	Net Income
January	\$1,200	\$800	\$400
February	\$1,100	\$750	\$350
March	\$1,300	\$900	\$400
April	\$1,000	\$700	\$300
May	\$1,150	\$850	\$300
June	\$1,250	\$950	\$300
Total	\$6,000	\$4,150	\$1,850

The final part of the document concludes by stating that the overall financial performance is positive, with a consistent net income over the six-month period. It suggests that the current financial strategy is effective and should be continued.

A VALLÁSKUTATÁSRÓL¹

A *Valóság* 1979. 7. számában megjelent „Jézus királysága (Jehovisták Magyarországon)” című tanulmány a hazai vallásosság egyik érdekes jelenségével foglalkozik. Csengey–Fazekas–Halmágyi–Ködöböcz azzal az alapvető tudományos igénnyel kezdett Jehova Tanúinak tanulmányozásához, hogy „a szekták kialakulásának és történelmi létének előidézői nem egyes események, hanem a társadalmi mozgások, következésképp a szektaélet mégoly szélsőséges mozzanatainak is *nem felelősei vannak* elsősorban, hanem *társadalmi okai*”. Azért kell velük mégis vitába szállnom, mert cikkükben nem tartják magukat következetesen ehhez az elvhez. Sajnos mind tanulságaik, mind hangnemeik, mind módszereik erről tanúskodnak.

A jehovisták² magyarországi terjedésének alapvető okai között a szerzők első helyen a nyugati, elsősorban amerikai tőkésosztályok szocializmus-ellenes politikáját említik, másodikként a történelmi egyházak visszaszorulását, harmadikként maguknak a jehovistáknak rendkívüli aktivitását a hit terjesztésében, s csak a negyedik helyen jelenik meg egy olyan ok, amelyet a saját házuk táján kell felismernünk: „a társadalmi szintű tudatformálás hiányosságai”.

Megjelent: *Valóság*, XXII. évf. II. sz. (1979. november) 94–95.

Éppen a korai írásban Horváth Zsuzsa még kritikátlanul átvette a baráti szerzők és a köznyelv által használt megnevezést, amelyet Jehova Tanú egybehangzó sőtönök tartanak magukra nézve. Másodközlésről lévén szó itt sem változtatunk rajta, de éppen e cikk tartalmából is nyilvánvaló, hogy Horváth Zsuzsa valószínűleg mindenütt „Jehova Tanú”-ra utaltatta a címet a „jehovisták” kifejezést. (A szerk.)

Arról, hogy miért maradhat a történelmi egyházak befolyásának csökkenése nyomán olyan tér, amelyet más típusú vallásosság tud elfoglalni, hogy miért lehet egyáltalán eredményes a térítés – vagy akár a politikai propaganda –, hogy miért olyan fogyatékos a társadalmi szintű tudatformálás, hogy netán éppen itt kezdődne a valóban társadalmi: a mai magyar társadalom szerkezetében, működésében, viszonyaiban rejlő mélyebb okok föltárása, arról egy szó sem esik. A magyar társadalom változásainak a cikkben annyi a szerepük, hogy a szerzők úgy értelmezhesék a jehovisták térítő tevékenységét, mint tudatos reagálást e változásokra. „A hetvenes években sok vita taglalta a magyar értelmiség egzisztenciális problémáit és ezekkel kapcsolatban bizonyos távlatvesztést, a munkásságot pedig (s persze az egész országot) erőteljesen foglalkoztatták a közgazdasági szempontból szükséges, de az egyénre nézve terhes árrendezések. 1976-ban aztán – a fent elmondottak eredményeképpen – pontosabbá vált Krisztus királyságának képe... Nos, Jehovának eszébe jutott az, hogy egy dolgozó társadalom nem állhat csupa földművesből, következésképpen fokozni kell a térítő tevékenységet az értelmiség és a munkásság körében.” Még ha az időbeli egybeesés bizonyítható is, akkor sem az az egyetlen következtetés adódik, hogy Jehova lett érzékenyebb az értelmiség és a munkásság problémáira, valószínű, hogy ők is érzékenyebbek lettek Jehovára. Ennek társadalmi okait azonban korántsem világítja meg ez a néhány utalás, hiszen régóta tudjuk, hogy nincs közvetlen összefüggés gazdaság és ideológia között. Egyébként is valószínűtlen, hogy Jehova Tanúi a gyászjelentésekhez hasonlóan figyelemmel kísérnék a szociológiai szakajtó vitáit társadalmunk szerkezetének változásairól.

A tanulmány összefoglalása végül is azt mutatja, hogy az eredmény nem felel meg a célkitűzésnek. A társadalmi okok elemzése helyett felszínes ismertetést kapunk, és

olyan elhamarkodott analógiákat, amelyek idegenek az eredeti szándéktól. A magyar jehovistákat párhuzamba állítani a Népek Templomával nem egyszerűen rossz analógia: nem pusztán arról van szó, hogy a szerzők elfelejtik végiggondolni a társadalomból való kivonulás elemi feltételeit, amikor leírják, hogy a magyar jehovisták „hitrendszere és szervezeti rendje oly mértékben feltétlen elutasítása minden társadalomnak, minden vallásnak, minden emberi kultúrának, hogy az ezektől való elkülönülés igénye a szekta vezetőinek tetszése szerint szinte bármelyik pillanatban a társadalomból való formális kivonulás elhatározásáig fokozható”, hanem arról is, hogy így általános megütközést és társadalmi elítélést kiváltó magatartással rokonítják őket az olvasó szemében. Természetes, hogy ateista kutató nem érthet egyet a jehovistákkal, de ez nem mentesíti a tárgyilagos elemzés kötelezettsége alól. A szerzők keptelenek összeegyeztetni tartalmi egyet nem értésüket és a módszertani tárgyilagosság igényét. Ezért sajátosan értelmezik a társadalomkutató és az alany viszonyát is. Az empirikus kutatások általános elve, hogy az alany elutasíthatja az együttműködést, megtagadhat bizonyos válaszokat, utólag is maga dönthet arról, hogy kijelentései közül melyeket engedni nyilvánosságra hozni és melyeket nem, a kutatónak pedig gondoskodnia kell az alany teljes anonimitásáról. Ezekre az általános szabályokra a szerzők nem voltak kellő tekintettel: egyes interjúalanyok „jó közelítéssel” azonosíthatók.

Nem kívánok hosszadalmas szakmai vitába becsátkozni részletkérdésekről, néhány példa felsorolásáig is csak azért merészkedem, mert éppen a vallás és vallásszociológia irodalmában való járatlanság okozhatja a szerzők olyan pontatlanságait, amelyek végül is lehetetlenne teszik, hogy érdemben meghaladják azt a „cikkaradatot”, amely „anélkül töltötte meg az országot a Tanúk hírével, hogy megis-

merésükhöz akárcsak egy lépéssel is közelebb vitt volna”. Azok a hittételek ugyanis, amelyeket speciálisan jehovista tanokként ismertetnek, nem egy esetben általánosabban elfogadott bibliai tanítások. Így a vallási sajátosságok elmosódnak, Jehova Tanúi pusztán álcázott politikai ellenzéknek tűnnek a cikk alapján. Ehhez képest elég furcsa fordulat, hogy a szerzők szerint: „A Russel által alapított szekta mennyország-elképzelésében bárki a proletárdiktatúrából kifejlődő kommunista társadalom vallási formában megfogalmazódott tükörképére ismerhet.” Engem jobban emlékeztetnek a Biblia egyes fejezeteire. Ha nem gondolnák azt a szerzők, hogy a szektakérdés irodalma szűk, akkor valószínűleg a szekta fogalmának definiálására sem az állammal való kapcsolatot próbálnák felhasználni kritériumul.

Talán sommásan fogalmaztam meg kritikai megjegyzéseimet, de azt hiszem, egyértelműen abban a szellemben, amelyet a bírált cikk szerzőinek idézett tudományos célkitűzése határoz meg. Én sem azt mondom, hogy értsünk egyet a hívőkkel, de a kutatásunk arra irányul, hogy *értsük meg* őket. Hazánkban a vallásszociológia, ezen belül a kisegyházak szociológiája is örvendetes fejlődésnek indult, s eredményességét nem kismértékben annak köszönheti, hogy a megfelelő tudományos közeledésre a hívők is megértéssel és együttműködési készséggel válaszolnak.

EGY SZABADKERESZTYÉN GYÜLEKEZET¹

Bevezetés

Kutatásunk tárgyául a *szabadkeresztyének* egyik legnagyobb gyülekezetét választottuk. Ez a kiségyház az utóbbi években nagymértékű létszámnövekedést mutatott, és alkalmait tömegesen látogatják más egyházbeliek is. A dinamizálódás a karizmatikus tanítások elfogadása után jelentkezett.

A *karizma* szó jelentése: kegyelmi ajándék. Az Új-szövetségben több helyen olvashatunk fajtáiról (pl. Róm 12,6-8; 1Kor 12,4-10,28) és gyakorlásuk szabályairól (pl. 1Kor 14). Az általános keresztény felfogás a századfordulóiig azt tartotta, hogy a karizmák jelen voltak a korai keresztények gyülekezeteiben, de a későbbiekben visszaéltek a karizmákkal, és ezért Isten megtagadta a kegyelmi ajándékokat a gyülekezetektől. A kereszténység történetében továbbra is voltak karizmatikus jelenségek, például egy-egy ember rendelkezett a gyógyítás vagy a profetálás karizmájával, ezeket azonban deviánsoknak minősítettek az

¹ Ez a tanulmány kutatási jelentés, amelyet Horváth Zsuzsa és Matóczy Magda készített az MTA Filozófiai Intézetében, és amelyet változtatlan kiadunk közre. Csak az alanyok monogramjait változtattuk meg, amit Horváth Zsuzsa nem megejtett volna publikálás előtt.) A kutatás főbb megállapításai eddig egyetlen rövid cikk jelent csak meg angol nyelven: „Anglikan Kereszt. College folyóiratában (Susan Horváth: „Secrets in Hungary: The Free Christian Congregations” *Religion in Communist Lands*, Vol. 17, No. 1 (Spring 1984), p. 10).

egyházak. (Ennek pozitív példái a szentek, negatív példái az eretnekek.) A századfordulón keletkezett pünkösdi mozgalom tömegesen produkált karizmatikus jelenségeket, és az Egyesült Államokból kiindulva tért hódított az egész világon. Az egyházak mintegy fél évszázadon keresztül keményen támadták őket, csalóknak, utánozóknak, ördögtől megszállottaknak bélyegezve a karizmákat gyakorlókat. A hatvanas évek elején azonban megindult az újpünkösdi vagy protestáns-karizmatikus mozgalom, 1967-ben pedig a katolikus is. Ez gyökeres fordulatot hozott a karizmák egyházi megítélésében, mert míg korábban azonnal kizárták a karizmatikusokat, most a felbomlástól tartva arra törekedtek, hogy megtartsák őket az egyházon belül. Mivel a korábban karizmatikusnak nevezett tanítások egy része beépült a „hivatalos” egyházi tanításokba, ezért a jelenlegi helyzetben elég nehéz megragadni, hogy mi is a karizmatikusok speciális tanítása. Bár a teológiai vitákban igen tág értelmezést kapott a karizmatikusság, úgy tűnik, hogy a gyakorlatban ma is az „extrém” karizmák (nyelvekenszólás, prófétálás, gyógyítás) tömeges jelenléte a lényeges kritérium annak eldöntésére, hogy egy mozgalom karizmatikus-e vagy sem. A karizmák közül a nyelvekenszólás a leggyakoribb, és ugyanakkor ez kavarja a legtöbb vitát kezdetől fogva napjainkig.

A vizsgált gyülekezet A. városban van. A kutatást 1979 júliusában kezdtük el. A gyülekezet történetének feltárásához dokumentumokat gyűjtöttünk, mintegy 40 gyülekezeti alkalmon vettünk részt, 79 személlyel készítettünk interjút, és számtalan kötetlen beszélgetést folytattunk. Az empirikus adatfelvételt 1980 tavaszán fejeztük be, de kapcsolatunk azóta is folyamatos a gyülekezettel.

Ehelyütt mondunk köszönetet a gyülekezet vezetőinek és tagjainak, akik nemcsak hogy lehetővé tették kutatásunk

elvégzését, de szinte családtagnak kijáró tisztelettel fogadtak és fogadnak ma is bennünket.

I. A gyülekezet története

1924–1949.

A hazai szabadegyházi gyülekezetek keletkezésének két útja ismeretes. Az egyik az, amikor a városban vagy községben megjelenik valamelyik felekezet prédikátora, és térítő munkája nyomán létrejön egy mag, amely az évek során lassan gyülekezetté duzzad. Az alapító tagok ilyenkor a legkülönbélebb helyi egyházak és felekezetek vezetőivel, közösségével, gyakorlatával elégedetlen híveiből kerülnek ki. A növekedést a tagok és az anyafelekezet prédikátorának térítő munkája eredményezi. Úgy tűnik, ez a gyakoribb eset. A másik út spontánabb. Az egyházon belül létrejön egy csoport, amelynek hitbéli látása vagy vallásgyakorlata némileg eltér a többiekétől. Az számos körülménytől függ, hogy benn maradnak-e az egyházban vagy kiszakadnak belőle. Akár évekig is elhúzódhat a vita az egyház vezetőivel. Ezek a csoportok kitagadásuk után kapcsolatot szoktak keresni olyan szabadegyházakkal, amelyeknek tanítása kevésbé különbözik az övéktől.

A vizsgált gyülekezet a második utat példázza. A kezdetekről az egyik alapító tag, T. L. visszaemlékezése adnak képet. T. L. 1896-ban született egy tanyán, A közelében Református családban nőtt fel, apja nemcsak írni-olvasni tanította meg, hanem a Bibliát is megismertette vele. Az első világháborúban az olasz fronton találat érte a jobb lábát, amputálni kellett. A műtét hatására megtért, elfogadta Jézust megváltójának, elhatározta, hogy egész életét Istennek szenteli. Hazatérve A.-ban telepedett le, és férfi-szabó-

ként dolgozott. 1924-ben ismerkedett meg Á. M. orvostanhallgatóval, aki akkor 21 éves volt, és ugyanúgy gondolkodott a hit dolgairól, mint ő. Bibliaórákat kezdtek tartani felnőtteknek a város szélén egy református iskolában. Á. M. ígét hirdetett, és T. L. imával szolgált. Mintegy négy hónap múlva az egyház szektásoknak nyilvánította őket, és kitiltotta az iskolából. A bibliakör látogatói úgy érezték, Isten megáldotta ezeket az alkalmakat, ezért továbbra is öszszegyűltek: vasárnaponként egy kézbesítő rendőr házánál, csütörtökönként egy vagonyári munkás házánál. A csoportot ezentúl Szabadkeresztyén Gyülekezetnek nevezték.

Létszámuk legalább 15 és legfeljebb 25 fő lehetett. Valamivel több nő volt köztük, mint férfi, fiatalabbak és idősebbek vegyesen. Társadalmilag elég homogén csoport volt, foglalkozásukat tekintve: szabó, cipész, ács-kőműves, rövidáru-kereskedő, vendéglős, egy gyógyszerésznő és egy cselédlány. Adataink persze hiányosak. A tagok többsége a városi középosztály alsóbb rétegeihez tartozott.

A húszas évek vége felé több oldalról indult ellenük támadás.² Felfigyeltek rájuk a csendőrök; egyházi és világi lapok írtak róluk. 1927-ben egy református lelkész cikke jelent meg: „Az egyházi és közéleti tényezőknek támadó kritikája s kommunista elvekkal tarkázott gondolkozásuk mellett különösen az volt tanításaiknak a központja, hogy esküdni nem szabad, valamint a fegyver viselése és használata is kárhozatos bűn. (...) Elveik fejtegetése és cáfolata e helyen fölösleges, röviden csak néhány megjegyzést teszünk. – Egyházi életünk jelenlegi hiányait, vezetőik és vezetettek hibáit, mi magunk látjuk a legjobban. (...) Azonban ők ahelyett, hogy segítenének, a romlásra kezdve el, folytatják a rombolást. A mi gyarlóságainkból és betegségeinkből élnek, mint a bacillusok.” Az egyik helyi lapban

² A továbbiakban leírt történet alapjául szolgáló dokumentumok Horváth Zsuzsa hagyatékában megtalálhatók. (A szerk.)

így számoltak be róluk: „...a bibliát magyaráztak, de az összes létező keresztény vallásfelekezetek felfogásával ellentétes vagy legalább is attól eltérő módon”

1928-ban rendőrbíróági ítéletet hoztak a gyülekezet 15 tagja ellen: 15 nap elzárás, 50 pengő pénzbüntetés. Az indoklás: „... hatósági engedély nélkül jöttek össze biblia-magyarázó estékre. A bibliamagyarazás nyilvánosan az egyházak hatáskörébe tartozik. (...) Az illetők ilyen irányú ténykedése tehát *az egyházak egységének megbontási veszélyét rejti magában.*” A vádakra jellemző, hogy egyrészt igyekeznek politikai színezetet adni működésüknek, másrészt pedig olyan hitbeli tanításokat tulajdonítanak nekik, amelyeket sosem vallottak (eskü, fegyverfogás). Az érdekek azonban világosak: a református egyház a tekintélyét félti, és monopolizálja a bibliaértelmezést. A feljelentések egy része egyházi emberektől származott, a későbbi események is azt igazolták, hogy a rendőrségnek csak a hatósági engedély nélküli összejövetel ellen volt kifogása, az ott elhangzó tanítások ellen nem.

Egy asszony, aki csak később csatlakozott a gyülekezethez, összegyűjtött néhány újságcikket, és elküldte dr. Kiss Ferencnek.³ A budapesti Keresztény Testvérgyülekezet⁴ felvette a kapcsolatot A. M. csoportjával, amelynek tagjai addig nem tudtak hozzájuk hasonló gyülekezetek létezéséről. Hitéletük Kiss Ferenc tanításai nyomán kezdett formálódni. 1926 karácsonyan vettek először úrvacsorát. 1927-ben volt az első bemeletés. A budapesti testvérgyülekezetű prédikátorok 12 embert merítettek be. A gyülekezet

³ Dr. Kiss Ferenc (1889-1966) orvos, az anatómia professzora, a Keresztény Testvérgyülekezet prédikátora, a Magyarországi Szabadegyházak Tanácsának megalapítója, majd haláláig elnöke. Orvostudományi munkásságáért 1952-ben Kossuth-díjat kapott.

⁴ A Keresztény Testvérgyülekezet a hermhuti Testvérgyülekezetből származott tagokat, amelyeknek hatása több hullamban érkezett Magyarországra. A XXIII. század óta.

tagjai megpróbálták városi szegényeket téríteni. Ekkortájt épült fel T. L. háza, amely 1949-ig a gyülekezetnek is otthont adott; kezdetleges bemelegítőmedence is volt benne. Az építkezésben és a hitel törlesztésében a gyülekezet tagjai segítettek.

A húszas évek végén és a harmincas évek elején állandó levelezésben állt a gyülekezet a rendőrséggel. Legalább háromszor ítélték őket elzárásra és pénzbüntetésre, amelyet mindig megfellebbeztek, enyhítést, illetve részletfizetést kérve. Minden egyes összejövetelhez engedélyt kellett kérniük, amelyet nem mindig kaptak meg. Az engedélyezett alkalmakra egy-egy rendőrségi nyomozót rendeltek ki. A kis gyülekezetnek komoly támogatást nyújtott a testvérgyülekezeti, baptista és methodista prédikátorok és tekintélyes értelmiségiek szolidaritása, akik levélben fordultak az érdekükben Balthazár Dezső püspökhöz, az egyik a.-i újsághoz, jogi tanácsokat adtak a kérvények megfogalmazásához. Különösen a testvérgyülekezetiiek álltak ki mellettük: tanításaikat azonosnak vallva arra hivatkoztak, hogy a vallásszabadságnak mindenütt érvényesülnie kell, A.-ban éppúgy, mint Budapesten. Egy 1928-ban írott levélben így érvelnek: „Magyarország ezideig örvendetes hírben állott a nyugati népek, különösen az angolok–amerikaiak előtt a balkáni népek vallási türelmetlenségével és üldözéseivel szemben, amelyet tudomásunk szerint az épen most készülő »Igazságot Magyarországnak« (Justice for Hungary) cz. magyar–angol műben is ki fognak domborítani. Ha az [a.-i] ítéletek valóban érvényre jutnának, Magyarország kiszámíthatatlan erejű fegyvert adna a megszálló hatalmak kezébe is. (...) Hogy a nyugati népek ilyen felfogására milyen nagy súlyt helyez Balthazár püspök úr is, kiviláglik azon tényből, hogy amerikai útja előtt felkereste az egyik magyar gyülekezeti irányzat budapesti vezetőjét és tőle írásbeli nyilatkozatot kért a maga számára a püspöksége

területén mindenkor gyakorolt vallási türelmessége igazolására, melyet az illető testvér készséggel meg is adott.”

Á. M. 1929-ben meghalt, T. L. lett a gyülekezetvezető. A harmincas évek elejétől-közepétől konszolidálódott a gyülekezet helyzete. 1944-ig a helyi baptista gyülekezet látta el jogi képviselőtüket a hatóságok előtt. A budapesti testvérgyülekezeti prédikátorok rendszeresen szolgáltak A.-ban, és T. L.-ék szoros kapcsolatot alakítottak ki az ország többi testvérgyülekezetével, sőt, erdélyiekkel is. A harmincas évek végén két konferenciát rendeztek. A gyülekezet létszáma és feltehetőleg összetétele nem változott az eltelt két évtized alatt. A visszaemlékezésekből úgy tűnik, hogy kissé előregedett a gyülekezet, és Á. M. halála után nem volt megfelelő helybeli prédikátoruk. Évekig imádkoztak azért, hogy Isten küldjön fiatalokat és adjon megfelelő vezetőt. Kérésük teljesülni látszott. 1944-ben a városba került M. V. orvostanhallgató, egy testvérgyülekezeti prédikátor fia. Eljárt a gyülekezetbe, és később magával vitte öt barátját is. Mindnyájan egyetemisták, illetve főiskolások voltak akkor, és egyébként a helyi baptista gyülekezethez tartoztak. Ezek a fiatalok elégedetlenek voltak gyülekezetükkel, és nyíltan bíráltak is azt. (Kifogásoltak például, hogy az úrvacsoraosztás nyilvános alkalom, nagyobb fiatalokat is bementenek és az ifjúsági alkalmakon a „szórakozás” került előtérbe.) Hitbeli meggyőződésükhöz közelebb állt az a hitéleti forma, amit T. L. gyülekezetében láttak. A baptista presbíterek azonban nem járultak hozzá, hogy elhagyják gyülekezetüket. 1948-ra már csak egyikük maradt A.-ban a baptista gyülekezetben, a többiek más városokba költöztek, M. V. is Budapesten kapott állást. Az öt baptista fiatal közül négy később a testvérgyülekezetek tagja lett.

T. L. gyülekezete 1946-ban csatlakozott a Keresztyén testvérgyülekezetekhez. 1948-ban a város belső részében

kerestek helyet: egy bombasérült házat hoztak rendbe, ahol előteret és kb. 60 négyzetméteres imatermet alakítottak ki. 1949-ben készült el.

1949–1966.

1949 végén T. L. végre átadhatta a vezetést. Az új gyülekezetvezető 1924-ben született Erdélyben. Apja görög katolikus volt, anyja református. Őt reformátusként nevelték. 1933-ban kerültek a városba. Református lelkésznek készült, de ezt ekkor a család anyagi körülményei nem tették lehetővé. 1944-ben egy bombatámadáskor tért meg. A műszaki főiskolán ismerkedett meg M. V. egyik baptista barátjával. A baptistákhoz járt, 1945-ben bement. T. L. gyülekezetével is barátai révén került kapcsolatba, de a baptista presbíterek kívánságára 1949-ig megmaradt a gyülekezetben, egy évig Tisza-vidéki utazó missziótitkár is volt.

Miután 1949-ben T. L. helyére lépett, a gyülekezet lassú növekedésnek indult, 1957-re 60-70 tagja lett. Az új tagok egy része a baptista gyülekezetből jött át. A barátkozók száma is megnőtt. Lassan kinőtték imatermüket, amely kb. 90 fő befogadására volt alkalmas.

E probléma megoldására 1956-ban tárgyalni kezdtek az unitáriusokkal, akiknek temploma üresen állt, mert a tetőt a háború alatt találat érte, és nem volt pénzük megjavíttatni. Először nem sikerült megegyezésre jutniuk hitelveik különbsége miatt. Bár ez a különbség mit sem változott, 1958-ban mégis eredménnyel járt a tárgyalás: átvállalták az unitáriusoktól a helyreállítás költségeit (10 000 Ft-ba került) és tízéves bérleti szerződést kötöttek. Körülbelül egy évvel később az Állami Egyházügyi Hivatal helyi képviselője utasította a gyülekezetvezetőt, hogy bontsák fel a szerződést, és költözzenek vissza korábbi imatermükbe. A döntés

háttérében az volt, hogy a református egyház vezetőit irritálta a város közepén gyarapodó gyülekezet, amelyhez éppen ezekben az években kezdtek szép számmal csatlakozni reformátusok. Újabb egy év múltán mégis megkapták az engedélyt a szerződés érvényesítésére, a régi gyülekezeti helyiségeket pedig felajánlották lakásnak.

A református hívek már az ötvenes években fokozottan érdeklődni kezdtek a gyülekezet iránt. Ennek magyarázatát a helyi református egyház története adja meg. A harmincas évek végén egy ébredési mozgalom indult meg a városban és környékén, amely tetőpontját 1944-48 között érte el. Ebben legnagyobb része a Bethánia Egyesületnek¹ volt. Evangelizációs alkalmakon, konferenciáikon százával tértek meg az emberek, szociális missziót is elláttak. 1948-ban a többi egyházi egyesülettel, szövetséggel együtt a Bethániát is feloszlatták. Ezután az a-1 bethánista vezetőket és lelkészeket elhelyezték a városból. Az ötvenes évekre egyetlen olyan lelkész maradt itt, akinek a prédikációs és lelkigondozói gyakorlata vonzotta a volt bethánista híveket. A visszaemlékezések szerint az a templom, ahol ő szolgált, zsúfolásig megtelt minden istentiszteleten, míg a többi kongott az ürességtől. Ezt a lelkészt 1957-ben elhelyezték egy távoli községbe. A hívek intenzív hiteletet élő, közösséget nyújtó gyülekezetet kerestek, de egyházon belül nemigen akadtak ilyenre. Néhányan a Keresztyén Testvérgyülekezetekhez tartozó kis gyülekezetbe kezdtek járni, majd a pozitív tapasztalataik nyomán egymást hívogatták. A volt bethánisták jelentős része a mai napig is kapcsolatot tart egymással, ennek révén új „baratkozók” még 1979-ben is jöttek a gyülekezetbe.

¹ A Bethánia Egyesület a nemzetközi Christian Endeavour (CE) nevű protestáns mozgalom hazai szervezete. Ez a mozgalom 1881-ben az Egyesült Államokban keletkezett, később Európában is elterjedt. A magyarországi szervezetet dr. Szabó Aladár alapította 1903-ban, elsősorban református egyházon belül belmissziói céllal.

1966–1974.

Az általunk vizsgált gyülekezet története 1966-tól összekapcsolódik a budapesti szabadkeresztyének gyülekezetének történetével.

1941-ben 15 hívő budapesti orvostanhallgató „célközösséget” hozott létre, egy hívő orvosok vezette kórház alapítását tervezték. A következő évek történelmi eseményeinek hatására letettek erről, a közösség azonban megmaradt. Összejöveleiket a református egyház ifjúsági szervezeteinek helyiségeiben tartották, a látogatók száma egyre nőtt. A csoport tagjai elsősorban egyetemisták voltak. Az alkalmaikra református lelkészeket és Kiss Ferencet hívták szolgálni, később laikusok is prédikáltak. Mivel keddi napokon gyűltek össze, „Kedd estéseknek” is nevezték őket. Felekezetközi szellem jellemezte őket: evangélikusok és reformátusok egyaránt voltak köztük, az utóbbiak többségben. 1945-re kb. 300 fő vett részt alkalmaikon. 1948-ban, amikor az egyházi szervezeteket feloszlatták, választaniuk kellett: feloszlának vagy csatlakoznak valamelyik egyházhoz, vagy önálló egyházzá próbálnak szerveződni. A csoport egy része a református egyházhoz akart csatlakozni független csoportként, ennek azonban ekkor már nem volt realitása: Bereczky Albert püspök elzárkózott kérésüktől. A csoporthoz tartozó néhány lelkész eredeti egyházához tért vissza, és a laikusok egy része is így döntött. A megmaradtak Kiss Ferenc tanácsára önálló kiségyházként, Szabad Keresztyének (később Szabadkeresztyén Gyülekezet) néven csatlakoztak a Magyarországi Szabadegyházak Tanácsához. Vezetőjük az alapító tagok egyike, Ny. Á. orvos lett. Mivel saját gyülekezeti helyiségük nem volt, ezért előbb a baptisták, majd a testvérgyülekezetié, aztán az adventisták adtak nekik helyet. A hetenes évek eleje óta egy unitárius templomot bérelnek. A gyülekezet kezdettől fogva igen jó kapcsolatban volt a Keresztyén Testvérgyüle-

kezetek közösségeivel, különösen vezetőjükkel, Kiss Ferencel. Tanításaik között kevés eltérés volt, inkább szemléletük különbözött. A testvérgyülekezetiek „törvényeskedőbbek”, merevebben kezelik a hitélet normáit, kifejező pedig zárkózottabbnak tartják őket. A szabadkeresztyénekre jellemzőbb az ún. *alliance*-szellem. A különbségek ellenére a két egyház prédikátorai gyakran szolgáltak egymás gyülekezeteiben. 1966-ban meghalt Kiss Ferenc. Helyének betöltésére többen aspiráltak a testvérgyülekezeti prédikátorok közül, és volt egy olyan csoport is, amely szívesen választotta volna Ny. Á.-t vezetőnek. A viszálykodás szakadáshoz vezetett. Az a-i gyülekezet négy környékbeli gyülekezettel és három szórvánnyal együtt kivált a Keresztyén Testvérgyülekezetekből, és a Szabadkeresztyén Gyülekezethez csatlakozott (ezáltal újra felvette korábbi nevét), mivel szemléletben hozzájuk állt közelebb.

1966-tól kezdve Ny. Á. magánélete miatt sorozatos támadások érték a Szabadkeresztyén Gyülekezetet, elsősorban a Keresztyén Testvérgyülekezet részéről. A vadak alapján méltatlannak találták tisztsegeire, viselésük alól egy időre felmentették. Néhány szabadegyház megszakította kapcsolatát a szabadkeresztyénekkel.

Mindezek hatására szakadás jött létre a budapesti és az a-i gyülekezetben. Utóbbiból egy 12 fős csoport vált ki, köztük presbiterek is, akik önálló gyülekezetként ma is a Keresztyén Testvérgyülekezetekhez tartoznak. A két gyülekezet között máig rossz a kapcsolat. Az általunk vizsgált gyülekezet vezetője többször tett kísérletet a közeledésre, eredménytelenül. A tagok számára hosszasan elhuzódó, súlyos problémát jelentett ez a szakadás, mivel szoros hittestveri kapcsolatok is megszakadtak ezáltal.

1966–67-től kezdve minden hónapban ún. *csendesnapokat* rendeztek a két gyülekezetben, amelyeken budapesti és

a.-i prédikátorok egyaránt szolgáltak. A tagok közötti testvéri kapcsolatok kiépülését is segítették ezek az alkalmak.

A budapesti és az a.-i gyülekezetvezető 1967-ben beiratkozott a SZET Lelkészképző Intézetébe, 1973-ban lelkészi képesítést és akadémiai lelkészi oklevelet⁶ szereztek.

1973-ra – főként a testvéregyházakkal és a kiszakadt csoportokkal megromlott kapcsolat hatására – az a.-i gyülekezetben a következő helyzet alakult ki. A tagok egyre kevesebb időt töltöttek imádkozással és bibliaolvasással, hittestvéri kapcsolataik meglazultak, helyükbe „világiasabb” időtöltés és „hitetlen” barátok léptek, azaz a hitéleti szféra a közösség jelentős részénél beszűkült, és mindjobban leszakadt a mindennapi élet szférájáról.

1974-ben Ny. Á. felbontotta régóta megromlott házasságát. A válás megítélése körül komoly vita alakult ki. A helyzet nagyon súlyossá vált, mivel a legtöbb szabadegyházban ezt fegyelmi vétségnek tekintik, ami kizárást von maga után. Ugyanakkor ebben az esetben nemcsak az egyház vezetőjéről, hanem egyben legnagyobb tekintélyű, legnagyobb hatású prédikátoráról volt szó, akit gyülekezetének jelentős része (valószínűleg túlnyomó többsége) tisztelt és szeretett. A tagok ismerték családi problémáit, és voltak olyanok, akik megértéssel fogadták a válást. A presbiterek végül abban látták a megoldást, ha elhagyja a gyülekezetet. Helyette fiát választották meg vezetőnek. A gyülekezet helyzete azonban csak lassan konszolidálódott. Ny. M. eleinte sem prédikátorként, sem vezetőként nem tudta betölteni a keletkezett űrt, túl fiatal és tapasztalatlan volt. Ez a válság az ország valamennyi szabadkeresztyén gyülekezetére kihatott.

⁶ 1972-ben a SZET és a református egyház megállapodást kötött, amely szerint a szabadegyházak lelkészjelöltjei tanulmányuk végén vizsgát tesznek a Zsinati Lelkészképző Bizottság és a SZET kiküldöttei előtt. A lelkészképző elvégzői lelkészi képesítést kapnak, de akadémiai lelkészi oklevelet csak ezzel a vizsgával szerezhetnek.

Az a.-i gyülekezet tagjai 1973-ban szembekerültek helyzetükkel, és egyéni önvizsgálat után bűnbánat segítségével igyekeztek kiutat találni. Ez időben egybeesett más felekezetbeli csoportok – reformátusok, katolikusok, baptisták, nazárenusok, pünkösdiék – megújulásával, akikkel kapcsolatba kerültek. Úgy véljük, ennek döntő hatása volt a gyülekezetre.

1974–1980.

A gyülekezetvezető az 1974 májusi csendesnapra meghívta V. I. baptista prédikátort, aki karizmatikus volt. A szabadkeresztyének ekkor még elutasították a karizmatikus tanításokat, a vezetők ezért előre megbeszélték vele, hogy ezekről nem fog beszélni a gyülekezetben. Szolgálatának enélkül is nagy hatása volt. Ma már nehéz rekonstruálnunk, hogy mi volt új abban, amit mondott. A visszaemlékezések szerint az eddiginél mélyebb bűnbánatra szólított fel, és a rendszeres bűnvallás szükségességét hirdette. Ugyanakkor arról is beszélt, hogy van kiút a legrosszabb helyzetből is, bár konkrét útmutatást nem adott. Az alkalom végén a gyülekezetvezető felszólította a jelenlevőket, hogy álljon fel, aki meg akar újulni hitében. Az egész gyülekezet felállt. Az önvizsgálat ezután bűnvallások formájában (általában négy szemközti beszélgetésekben) folytatódott, és ennek nyomán a hitélet intenzívebbé, a gyülekezet légköre bensőségesebbé vált. V. I. ezentúl rendszeresen szolgált náluk. 1974 karácsonyán meghívott magához néhány nemrég megtért és karizmatikussá lett baptista fiatal (köztük volt a fia is), és néhány olyat, akik szüleik révén a gyülekezethez kapcsolódtak ugyan, de még nem tértek meg. Körülbelül húszan gyűltek össze. A nemrégén megtértek bizonyosságot tettek, s az ünnepeket közös imádkozással töltötték. A „hitetlenek” szinte kivétel nélkül megtértek, és többen közülük megkapták a nyelvekenszólás karizmáját.

az egyik lány profétált. Visszatérve gyülekezetükbe, bizonyosságot tettek élményeikről. Az év utolsó csendesnapján, az alkalom végén az a.-i gyülekezet átélte a „pünkösdi csodát”, ahogyan az Apostolok cselekedetei 2,2–4-ben le van írva: zúgást hallottak, többen megkapták a nyelveken-szólást és hangosan kezdtek nyelveken imádkozni, néhányukra olyan erővel szállt le a Szentlélek, hogy a földre rogytak. Másnap bemerítési ünnepély volt A.-ban, melynek a helybéli adventisták adtak helyet. Körülbelül 20-25 főt merítettek be a gyülekezetből.

A gyülekezet vezetősége és idősebb tagjai nem örültek a karizmatikus jelenségnek, mert eddigi hitéletüktől idegen volt. Álláspontjuk lassan változott. Alaposabban kezdtek foglalkozni a kegyelmi ajándékokról szóló Biblia-részletekkel, megismerték a karizmatikus mozgalmakról, jelenségekről beszámoló hitmélyítő irodalommal. A fiatalok megtérése tartósnak bizonyult, nemcsak múltó lelkesedésnek. Ez a két dolog enyhítette az ellenállást, de az igazi áttörést az jelentette, amikor a vezetők és az idősebbek közül is többen megkapták a nyelvekenszólást, s egyéb karizmák is jelentkeztek.

A gyülekezetben fontos változások mentek végbe. 1974 előtt jóformán hiányzott a tizenévesek és huszonévesek korosztálya, most egymás után tértek meg a tagok gyerekei, sőt barátaikat is magukkal hozták. A fiatalok új, gyors ritmusú énekeket tanultak meg a karizmatikus csoportoktól (például a fiatal nazarénusoktól), az énekeket gitárral, tapsal kísérték, maguk is írtak dalokat. Lelkes, vidám csoportjuk vonzóvá tette a gyülekezetet a kívülállók számára is. Az idősebbek lassan megbarátkoztak az új énekekkel, a tapsolással. A fiatalok elkezdtek látogatni a környékbeli gyülekezeteket, és mindenütt bizonyosságot tettek.

A budapesti gyülekezet eleinte tartózkodóan reagált az a.-i eseményekre. 1975 tavaszán meghívták V. I.-t a buda-

pesti csendesnapra, és akkor ők is átélték a „pünkösdi esodát” Körülbelül egy év leforgása alatt valamennyi szabadkeresztyén gyülekezetben elfogadták a karizmatikus tanítósokat.

A -ban a gyülekezet megnövekedett vonzóerejét és ennek tartósságát az mutatja legjobban, hogy 105 személy közül (akikről tudjuk, mikor jöttek) 1974-ben vagy azóta 44 került a gyülekezetbe. Többségük fiatal. Az idősebbek közül néhányan a helyi pünkösdi gyülekezetből jöttek át, amely megfelelő vezető hiányában bomlásnak indult.

A gyülekezet taglétszáma

A szabadegyházi gyülekezetek létszámán általában a helyi szokások szerint tagnak felvett felnőttek számát értjük. De a gyülekezet „hatóköre” általában jóval szélesebb ennél. Az átlagi gyülekezet szigorúan vett taglétszáma legfeljebb 120 fő. Hatókörébe a következők tartoznak:

- elsősorban azok a gyülekezeti tagok, akik rendszeresen részt vesznek valamennyi gyülekezeti alkalmon (84 ilyen személyt ismertünk meg);

azok a gyülekezeti tagok, akik hajlott koruk vagy betegségük miatt rendszertelenül vagy egyáltalán nem járnak gyülekezetbe (legalább tíz ilyen személy van, ezek egyikével sem sikerült beszélünk);

azok, akik nem tagjai a gyülekezetnek, de rendszeresen járnak alkalmakra, jelen lehetnek a vasárnap reggeli zárt alkalmon és úrvacsorát vehetnek. „kenyértörő tagok” vagy „próbatagok” (tíz ilyen személyt ismertünk meg);

azok, akik nem tagjai a gyülekezetnek, de valószínűleg csak azért, mert bár nem gyerekek már túl fiatalnak tartják őket a tagságra (ket fű).

- azok, akik nem tagjai a gyülekezetnek, de rendszeresen járnak a nyilvános alkalmakra: „barátkozók” (más szóval „érdeklődők”). Többnyire megtértek már ebben a gyülekezetben, és ennek bizonyosságát is adták, de a gyülekezet még korainak tartja tagfelvételüket (15 ilyen személyről tudunk, de valószínűleg többen vannak);
- a vasárnapi iskolások: valamennyien 14 éven aluli gyerekek (kb. 25-30 gyerek jár rendszeresen, csaknem mind gyülekezeti tagok gyerekei);
- a csendesnapok látogatói: közöttük a más szabadkeresztyén gyülekezetekből ide utazók (tagok és nem tagok), a más egyházakhoz tartozók (pl. reformátusok, baptisták) és az egyéb érdeklődők (helybeliek és vidékiek);
- azok, akik a gyülekezetbe egyáltalán nem járnak, de a gyülekezeti tagokkal intenzív kapcsolatot tartanak, például rendszeresen együtt imádkoznak, minden gyülekezeti eseményről értesülnek. Ezek általában azért nem mennek el az alkalmakra, mert erősen kötődnek saját egyházukhoz, bár az ottani hitélet nem elégíti ki őket;
- végül azok is, akik azért nem járnak el a gyülekezetbe, mert attól tartanak, hogy ez állásukat veszélyeztetné, vagy (ritkábban) mert a családjuk ellenzi, de többkevesebb rendszerességgel meghallgatják kazettáról a gyülekezeti istentiszteleteket és/vagy hitmélyítő irodalmat olvasnak.

Az utóbb felsorolt csoportba tartozók számát még csak becsülni sem tudjuk.

79 interjúalanyunk a következőképpen oszlik meg a fenti csoportok között: 69 olyan gyülekezeti tag, aki rendszeresen eljár, négy „kenyértörő tag”, egy fiatal nem tag, öt

„barátkozó”. Adataink ennél szélesebb körűek: az interjúk és beszélgetések segítségével összesen 109 főről állíthatók össze, bár nem minden személynél teljesesek. A közvetve megismert 30 személy szintén a fenti kategóriákba sorolható. Ezt a 109 személyt tanulmányukban egységesen „gyülekezethez tartozóknak” fogjuk nevezni.

II. A szabadkeresztyének hitelvei

Helyzetükből és sajátosságaikból következően a hazai szabadegyházak csak akkor írták és írják le hitelveiket, ha erre valamilyen körülmény kényszeríti őket. Ilyen körülmény lehet, ha rendezni akarják kapcsolatukat az állammal, vagy ha más felekezetektől kívánják elhatárolni magukat. Azt vallják, hogy tanításuk a Biblia *egészén* alapul. A hitelvi összefoglalásokat másodlagos tekintélyűeknek tartják, mivel érvényüket nem önmagukban hordozzák, hanem a Bibliától kapják, ettől független, önálló jelentőségük nincs. Az egyes szabadegyházak tanításainak különbözősége abból adódik, hogy mely részeit tartják különösen fontosnak, és ezeket hogyan értelmezik.

A gyülekezet tagjai számára a hitelvek forrása a prédikációk, a hitmélyítő könyvek és a Biblia rendszeres olvasása. Az ezekből kialakuló bibliaértelmezések az alkalmakon és az egymás közti beszélgetésekben konfrontálódnak. A szabadegyházak általában nem várják el tagjaiktól, hogy fel tudják sorolni a hitelveket.

Az írásba foglalt tanítások gyakran teológiai és fogalmazásbeli hiányosságokat mutatnak, a kereszténység hagyományos problémáinak egy részét megválaszolatlanul hagyják, az általánostól eltérő felfogásuknak nem adnak súlyt. Sokszor nehezen rekonstruálható belőlük, hogy voltaképpen mit vallanak.

A Szabadkeresztény Gyülekezet *hitvallása*, amelyet az országos előjárósági tanács 1979. december 1-én hagyott jóvá, jogi helyzetük rendezése érdekében született. A Bibliáról, a Szentháromságról, az ember teremtéséről és bűnösségéről az általános keresztény felfogást tartalmazza: azt, hogy Jézus Krisztus halálával elégtételt szolgáltatott Istennek a világ bűneiért, és hogy az ember üdvözülésének előfeltétele a lelki újjászületés. A reformátusokétól eltérő tanítás, hogy mindenki részesülhet isteni kegyelemben, és maga dönthet, hogy elfogadja-e azt vagy sem. A protestáns nagyegyházaktól eltérően a hitvallás szerint a bűnbeesés folytán az ember elveszítette ugyan a teremtésben nyert isteni jellemvonásait, de eredeti adottságait korlátozottan kifejtheti. A bűnre vonatkozó további kérdéseket nem részletezi. Két szentséget fogad el: a keresztséget és az úrvacsorát. Ezek gyakorlását szükségesnek tartja, de nem tekinti az üdvözülés feltételének. A keresztség felnőttek teljes bemeztetését jelenti. Az úrvacsoravétel két szín alatt történik; a lutheri tanításnak megfelelően Krisztus testének objektív jelenlétét feltételezi a kenyérben és a borban. A bűnvallást nem sorolják a szentségek közé, de gyakorlását szükségesnek tartják. Karizmatikus tanításaik a klasszikus pünkösdi mozgalom hitelveihez állnak legközelebb. Az első lépés a hitéletben a megtérés, a második a szentlélekkeresztség. A szentlélekkeresztség jelei a karizmák. Kilenc karizmát különböztetnek meg: a bölcsesség beszédének karizmája, a tudomány, a megismerések karizmája, a hit karizmája, a rendkívüli erők karizmája, a próféta-ság karizmája, a szellemek megítélésének (megkülönböztetésének) karizmája, a nyelvekzenszólás és a nyelvek magyarázásának karizmája. A karizmákat a Biblia útmutatásai szerint gyakorolják. Vallják, hogy a keresztény egyház a Krisztusban ténylegesen hívők összessége, láthatatlan egyház, amely több látható részegyházban öltött testet. Hangsúlyozzák, hogy egyetlen hívőben és egyetlen hívő közösségben sincs

képviselve a teljes Krisztus, a teljes igazság, s ezért nem tekintik az üdvösség feltételének, hogy valaki a Szabadkeresztyén Gyülekezethez tartozzon. Célkitűzésük más szabadegyházakéhoz hasonlóan – az őskeresztény életforma megvalósítása az Újszövetség útmutatásai szerint

A szabadkeresztyének gyülekezeteiben szívesen emlégetik Wesley jelszavát: Egység a lényegesben, szabadság a lényegtelenben. A tagoknak nem kell mindenről azonos véleményt kialakítaniuk. Hitvallásukat a leírt hitelveknél sokkal egyszerűbben fogalmazzák meg: „Végtelenül egyszerű a hívő élet. Sokan komplikálják, én nem, ennyi szeretem Jézust. És egyre inkább szeretem, és pont most értetem meg, hogy a Szentlélek az egyedüli, aki szereti Jézust, és az bennem lakozik, és nem is éntőlem van az, hogy Jézust szeretem, hanem az Ő lelke, aki bennem van, az vonzódik (...) Ő vonz engem, és az én életem egy válasz, egy igen az Ő szeretetére. Ennyiben tudnám összefoglalni (...) Az, hogy hiszek, nem azt jelenti, hogy különb vagyok, mint más (...) azt jelenti, hogy megérintett ember vagyok tehát túlnani hatásokat vettem (...) Istentől, felülről, és amikor én ezt megtapasztaltam, hogy milyen drága ez, milyen békesség, egyre inkább többet kívánok belőle.” (D. F.)

A hitvallás lényege a hívők néhány sztereotípiájával leírható: Jézus szeret minden embert. Szentlelke erőt és békességet ad a hívőknek a mindennapi életben. A tanításoknak gyakorlati vonatkozásukban van jelentőségük: hogyan kell hitéletet élni. Isten, Jézus és a Szentlélek jelenlétéről a hívőknek közvetlen tapasztalataik vannak, ezeket nevezik *átéléseknek* vagy *megtapasztalásoknak*. „Mindenekfelett én azt látom, hogy az átélések, az élmények azok mindennél többet jelentenek. Mert a szavak elszállnak, de ha az életgyakorlat nem igazolná a szavakat, akkor azok nagyon szegények lennének.” (P. Kné) Mindebből

következik, hogy a hitetlenek felé nem a tanításokat kell közvetíteni, hanem a konkrét élményekről kell beszélni; a rábeszélésnél pedig sokkal fontosabb, hogy a hívó olyan életet éljen, amely követendő példa lehet mindenki számára.

III. A gyülekezetek felépítése és működése

Szervezet

A gyülekezet tagjai egyenjogúak abban az értelemben, hogy a közös ügyekbe beleszólhatnak, vitás kérdések eldöntéséhez szavazatukkal járulhatnak hozzá. A szükséges szolgálatokra önként jelentkezhetnek, a szolgálattípusok többségét férfiak és nők egyaránt elláthatják. A gyülekezet senkit nem honorál anyagilag a szolgálataiért, a gyülekezetvezetőt és a prédikátorokat sem.

A gyülekezetben különféle tisztségek vannak, a tisztségviselőket választják. A *gyülekezetvezető* 1949 óta látja el ezt a feladatot, 1974 júniusában országos vezetővé is megválasztották. A gyülekezet vezetésében részt vesz a *presbitérium* és a *vezetőség*. A presbitérium tagjai: négy idősebb és két fiatalabb férfi. Vezetőség 1974 óta van a gyülekezetben, tagjai a gyülekezetvezető, a presbiterek („vének”) és nyolc asszony. Azért tartották szükségesnek az asszonyok bevonását a vezetésbe, mert a tagságban a nők vannak többségben. A pénztárosi teendőket az egyik presbiter látja el.

Mint általában a szabadegyházakban, a szabadkeresztények gyülekezeteire is jellemző a tagok közvetlen, családi kapcsolata. A felduzzadt taglétszám miatt azonban egyre nehezebbnek tűnt a közvetlenség fenntartása, és a gyülekezetvezetőre egyre nagyobb terhek hárultak a lelki-

gondozás ellátásában. Ezeket a nehézségeket hidalta át az *imakörök* rendszere. Ezek spontán módon, elsősorban tagokból szerveződtek, legfeljebb tizen tartoznak egy-egy csoportba. A szerveződés alapja baráti kapcsolat és lakóhelyi közelség. Hetente egyszer gyűlnek össze valamelyikük lakásán imádkozni, beszélgetni. Lényegében ellátják egymás lelki gondozását is. A gyülekezet vezetősége nem avatkozik bele az imakörök szerveződésébe és belső életébe.

A *szolgálat* fogalmát szélesen értelmezik. Tulajdonképpen szolgálat minden olyan tevékenység, amely a gyülekezet és a tagok hitéleti fejlődéséhez hozzájárul, amely a közösség és az egyén életét általában segíti. Az alkalmakon az igehirdetést, valamint a nyitó és záró imát mindig férfiak végzik. (Kivétel ez alól az asszony-óra, amelyen csak nők vesznek részt.) Bizonyoságot viszont bárki tehet. A gyülekezet 15-20 tagú énekkarában a nők vannak többségben, a legfiatalabb 14, a legidősebb 55 éves. A hangszeres kíséretet egy elektromos orgona, két gitár fiatalok látják el. Az imaházi szolgálatok közé tartozik a takarítás, hetente egyszer nyolc-tíz asszony és lány végzi. A gyülekezet belső viszonyait jellemzi, hogy ez a munka spontán szerveződik, senkit sem kérnek rá, és nincsen semmiféle mechanikus „beosztás”. Az idős tagokat, akik nem tudnak eljárni az alkalmakra, rendszeresen látogatják, elviszik nekik az istentiszteletek magnófelvételeit, ellátják őket hitmélyítő könyvekkel, elbeszélgetnek velük. A magányosan élő öregeknek a házimunkában is segítenek, például nagytakarításban, tüzelőhordásban. A betegeket hasonlóképpen látogatják. A gyülekezetvezető alkalmanként hazaknal is kiszolgáltat úrvacsorát. A esendésnapokra érkező vendégek elszállásolására, ellátására általában csak azok vállalkozhatnak, akiknél minden családtag hívő (és persze van erre helyük), mivel a szokások szerint éjszakába nyúló közös imádkozás, beszélgetés. Ha sok vendég érkezik, egy-

egy házhoz négy-öt is juthat, és ez elég jelentős anyagi terhet jelent. Más gyülekezetekbe is eljárnak szolgálni, de jóval kevesebben, mint ahányan vendéget fogadnak. A gyülekezetvezetőn kívül (akinek ezt országos vezetői tisztsége miatt is végeznie kell) elsősorban a fiatalok vállalkoznak erre. A tagok egymás felé való szolgálatai közül igen fontosak az imaszolgálatok, nevezik „imateherhordozásnak” is. A legkülönbözőbb problémákban lehet kérni a gyülekezetet, hogy imával segítsen: betegségből való gyógyulás, egy vizsga sikeres letétele, egy kollégánő házassági problémájának megoldása, egy házvásárlás sikere stb. érdekében. Az imaszolgálat többféle lehet: együttesen imádkoznak a gyülekezetben; vagy néhányan imádkoznak együtt avval, aki kéri; vagy mindenki otthon imádkozik (pl. naponta egyszer) ezért a kérésért. Különösen súlyos problémáknál egyesek önként vállalkoznak böjtölésre is, evvel segítve, nyomatékosítva az imádkozást. Minden szolgálatra jellemző, hogy senkit sem kérnek meg a végzésére személy szerint, erejéhez és idejéhez mérten mindenki maga dönti el, hogy mit vállal.

Az érintkezési szokások hasonlóak más szabadegyházakéihoz. Az üdvözlési forma: „Áldjon meg az Úr!” (fiatalok között a „szervusz” is) és a hittestvéri csók nemeken belül. A megszólításban a „testvér”-t használják (pl. Kovács testvér, Ilonka testvérnő). A gyülekezeti alkalmak befejeztével rövid beszélgetések erejéig még együtt maradnak a jelenlevők, csak az alkalmi látogatók sietnek el.

A gyülekezet *anyagi* gondjairól nyilvános alkalmakon sosem esik szó, ez a tagság belső ügye. Az imaterembe felszerelt perselybe helyezheti el ki-ki az adományait. Az adakozás névtelen; előfordul, hogy az adományozó borítékba teszi a pénzt és ráírja, milyen célra szánja. A pénztáros beszámol a gyülekezetnek a bevételekről és a kiadásokról, a tervezett költségvetésekről, de adakozásra nem szólítanak

fel senkit, és az adakozás mértékét sem befolyásolják. A gyülekezet állandó kiadásai: az imaház bérleti díja (1500 Ft havonta), fűtési és áramköltségei, csendesnapokon a közös ebéd (kb. 1000 Ft). Karácsonykor körülbelül 10 000 Ft-ot költenek el ajándékozásra. December 24-én délután két-két fiatal sorra látogatja a magányosan élő öregeket, és átad nekik a gyülekezet nevében 5-600 Ft-ot és némi édességet. 25-én az istentiszteleten kb. 60 édességsomagot osztanak a gyülekezethez tartozók gyerekeinek, gyakran unokáinak is, továbbá nem-tag öregeknek. A gyülekezeti pénzből alkalmanként szociális segítyt adnak rászorulóknak. Az anyagi és természetbeni támogatásnak számos egyéb formája is van, amelyet a tagok közvetlenül nyújtanak egymásnak. Például tüzelőt vesznek kisnyugdíjú öregeknek, ruhát ajándékoznak egymásnak, a kertben termelt gyümölcsöt szétosztják, meghívják egymást ebédre, süteményesomagokkal kedveskednek. Az idősek gyakran vállalnak gyerekfelügyeletet dolgozó házaspároknál. Vegyünk mellé sorolhatnánk ezeket a formákat, amelyek a gyülekezetet mint közösséget erősítik.

Mint már az eddigiekből is látszik, az öregek problémáinak megoldására különösen nagy súlyt helyeznek a gyülekezetben. Több esetben ténylegesen a családot pótolják a számukra. Az egyedülálló támogatásának sajátos formája, hogy egy-egy olyan hívő fiatal, aki vidékről A-ba költözött tanulni vagy dolgozni, hozzájuk költözik, és fizet a lakásért, segít a háztartásban. Az anyagi és természetbeni adományokon túl nagyon fontos, hogy az öregek szolgálataikkal részt vállalhatnak a gyülekezet életében, és fizikai erejük csökkenése ellenére érezhetik, hogy szükség van rájuk, hasznos tagjai a közösségnek.

A szabadegyházak sajátosságai közé tartozik, hogy tagjuk számára bizonyos *normákat* szabnak, amelyek teljesítése előfeltétele a gyülekezetbe kerülésnek, nem telje-

sítésük (mint fegyelmi vétség elkövetése) pedig fegyelmi eljárást, súlyos esetben kizárást von maga után. A normákat szervezeti szabályzatukban rögzítik, és a hitelvekkel ellentétben ezekkel a tagok általában tisztában vannak. (Írásbeli megfogalmazásukra csak a hitelveknél már említett esetekben kerül sor.) A szabadkeresztyének szervezeti szabályzatukban háromféle fegyelmi vétséget sorolnak fel: az erkölcstelen magatartást, az összeférhetetlenséget (magatartás és tanítás tekintetében), az állami törvények megsértését. Az utóbbi kettővel más szabadegyházaknál is találkozhatunk, az első azonban ilyen általános megfogalmazásban csak náluk szerepel. A többiek konkrétabb követelményeket sorolnak fel: például az Evangéliumi Pünkösdi Közösség fegyelmi vétségnek tekinti (a már említettek mellett) a hitelennel kötött házasságot, a válást, az elváltak újráházassodását, a művi abortuszt; a nazarénusok szervezeti szabályzata szerint halálos bűn a házasságtörés, Isten nevének káromlása, az esküvés, a hazugság stb. Mindezek kizárást vonnak maguk után. A szabadkeresztyének azért nem sorolják fel a „bűnöket”, mert alapvetően különbözik felfogásuk a problémát illetően. Hitük szerint sem a megtérés, sem a szentlélekkeresztség nem teszi tökéletessé a hívőt. A bűnöktől nem lehet megszabadulni egy csapásra, ezeket a Szentlélek egyenként mutatja meg, és esetenként erőt ad a tőlük való szabaduláshoz is. Ez a tökéletesedési folyamat az ember haláláig, illetve Jézus visszajöveteléig tart. Ebből következik egyrészt az, hogy gyülekezeteiket nem a „tökéletesek” közösségének tartják, így a tagfelvételnek sem a teljes büntelenség a feltétele; másrészt az, hogy nem a gyülekezet dolga, hogy a hitélet szabályait kidolgozza és betartásukat megkövetelje tagjaitól, hanem végső soron mindenkinek Istennel kell „rendeznie az életét”. Isten végtelen türelmet tanúsít az emberek iránt, ezért a hívőknek hasonlóképpen türelmeseknek kell lenniük egymás és

mások iránt. Ez ugyan nem minden esetben valósul meg, de általában véve jellemzi a gyülekezetet.

A hívőknek természetesen a szabadkeresztyén gyülekezetben is meg kell tanulniuk bizonyos szabálykészletet ahhoz, hogy életmódjuk a bibliai mintához és a többiek példájához hasonlóvá váljék. Ehhez – szabályzat helyett – a prédikációk, a bizonyoságtetelek, az egymás közti beszélgetések és természetesen a Biblia szolgál forrásul. Miután mindenki önszántából – az üdvösség reményében – törekszik a tökéletességre, így ezek a szabályok tanácsként, nem pedig parancsként jelennek meg számukra. Mindezekből következőleg az egyes tagoknak a hitéletéről, annak szabályairól alkotott elképzelései eltérhetnek egymástól. Kevés olyan szabály van, ami általánossá vált és verbalizálódik is a gyülekezetben. Természetesen létrejöhettek olyan helyzetek egy-egy tag életében, amikor magatartásával a többiek nem értenek egyet, de a legsúlyosabb esetekben is hangsúlyozzák, hogy nem általános elvek szerint kell véleményt alkotni, hanem a konkrét körülmények figyelembevételével. Ezen az alapon például a válást nem tartják kizártnak indokolt esetben.

A szabadkeresztyén gyülekezetben tehát követelmények helyett inkább rugalmas elvárásokról beszélhetünk. Az egyik legfontosabb: a hívőnek minél több időt kell töltenie a hit dolgaival, imádkozással, bibliaolvasással és a gyülekezet építésével, szolgálatokkal. A világiasabb időtöltésekkel kapcsolatosan csak attól óvnak, hogy ezek egyike se váljon szevedéllé (pl. a tévézés), és tartozkodni kell mindattól, ami káros az egészségre (pl. a dohányzás). A rugalmasságot még ebben is jelzi néhány eset, amelyben előfordulhatott, hogy valaki megtérése után még hosszabb ideig cigarettázott. A szabályképződés spontán folyamatát példázza a következő eset. Egy prédikátor bizonyosgot tett arról, hogy Isten hogyan szabadította meg a túlzott kávéfo-

gyasztástól. Ezt többen úgy értelmezték, hogy általában káros a kávéivás, s ezért a hívőnek egyáltalán nem szabad kávé innia. Az ilyen félreértéseket azonban előbb-utóbb korigálja a gyülekezet.

Interjúink, beszélgetéseink és a meghallgatott bizonyítételek alapján csak erősen misztifikált képet kaptunk arról, hogyan is megy végbe az a folyamat, amit a *bűnöktől való „megszabadulásnak”* neveznek. Az első lépés természetesen az, hogy egy addig gyakorolt tevékenységet bűnként ismernek fel. Ezután a hívőnek egy-két erre elhivatottnak tartott gyülekezeti tag jelenlétében el kell sorolnia bűneit, és őszinte megbánást kell tanúsítania. A bűnvallást fogadó személy Jézus nevében kijelenti a feloldozást. Az ő elhivatottsága abban nyilvánul meg, hogy rámutat azokra a bűnökre is, amelyeket a bűnvalló akarva vagy akaratlanul nem említett, és hogy tanácsaival segít a „megszabadulásban”. 1974 előtt minden hívőnek csak egyszer, a megtérése után kellett gyakorolnia a bűnvallást, azóta azonban rendszeressé tették a gyakorlását. Ennek alapja az a felismerés, hogy a megtért hívő is újra és újra elkövet bűnöket, akár csak gondolatban is, és ezek megrontják Istennel való kapcsolatát. Ebben a vonatkozásban a bűn fogalmát széles skálán értelmezik – csak néhány példát említünk a teljesség igénye nélkül: „rossz szokások” – csúnya beszéd, dohányzás, rendtelenség stb.; rég elfelejtett helytelen gondolatok, cselekedetek – pl. gyerekkori kifililopás, rossz viszony egy szomszédasszonnyal; rendezetlen kapcsolatok – pl. valamelyik rokon nem áll szóba vele; stb. Az ezektől való szabadulás példái: a múltbeli bűnök többségénél elegendő a bűnbánat; a rendezetlen viszonyok helyreállításában a hívők kezdeményező szerepet vállalnak, például bocsánatot kérnek haragosaitól, mégha tulajdonképpen vétlenek is. A rossz szokások leküzdése általában nem sikerül egyik nap-

ról a másikra, előfordulnak visszaesések. A megszabadulást elősegíti a gyülekezet nevelő hatása, a tagok tanácsai

A *tagfelvétel feltételei* tehát nem fogalmazhatók meg egyértelmű követelményekben. Azok aspirálhatnak felvételekre, akik rendszeresen látogatják a gyülekezeti alkalmakat és megtértek. A vezetők és a tagok figyelemmel kísérik ezek hitbeli fejlődését, és azon mérik le döntésük komolyságát, hogy mindennapi életükben, viselkedésükben végbemennek-e változások. Az újonnan megtértek oldaláról nézve ez egyrészt tanulási, másrészt asszimilációs folyamat. El kell sajátítaniuk bizonyos alapvető hittételeket, bibliaértelmezéseket és egyáltalán, az ún. „hívó nyelvet”, amelyen élményeiket kifejezhetik, továbbá azt a gondolkodási keretet, amelyben a köznap események is transzcendens értelmet nyernek. A bűnvallás természetesen konkrét követelmény. A tagfelvételtől végül is a vezetőség előterjesztése után a tagok döntenek, előbb véleményük kinyilvánításával, majd szavazással.

A *bemerítkezést* tulajdonképpen a megtérés szimbolikus kinyilvánításának tartják. Az alámerítéskor meghal a bűnös „ő-ember”, és „új-ember” születik. A tényleges megtérés azonban már korábban megtörténik. A tagfelvételnek nem előfeltétele a bemerítkezés, a jelenlegi tagok között is van néhány, aki nem merítkezett be, mert nem tartja szükségesnek. A más szabadegyházakból átkerülteket nem merítik be újra (ez másutt is így szokás). Bemerítenek viszont olvonoikat is, akik ugyan valamelyik szabadkeresztyén gyülekezetben tértek meg, de nem kívánnak hozzá csatlakozni, hanem megmaradnak saját felekezetükben. A bemerítésnek az az előfeltétele, hogy a jelentkező bizonyosságot tegyen arról, hogy megtért, és elismerje a bemerítés szükségességét a Biblia alapján. A Szabadkeresztyén Gyülekezet 1975 óta pünkösdi gyülekezetekben tartja bemerítő ünnepségeit, mivel nincsen saját bemerítő medenceje

Alkalmak

Az istentiszteletet, a közösségi órát, a kenyértörést, a bibliaórát, az ifjúsági órát, a gyerek-bibliakört, a vezetőségi megbeszélést, az asszony-órát és a férfi-órát összefoglaló névvel *alkalmaknak* nevezik.

A gyülekezet majdnem minden alkalmat az unitárius templomban tart, amely a város középpontjában van. Három helyiségből áll: az előtérből, a nagyteremből és a kisteremből. Az előtér kb. 4,5, a kisterem 12, a nagyterem 100 négyzetméteres. A kisterem berendezése: két szekrény, egy nagyobb asztal székekkel, két pad, egy fogas és egy heverő. A nagyterem berendezése hagyományos, templomi padokkal, szószékekkel. A székekkel együtt kb. 170 ülőhely van. Az orgona a szószéktől balra, egy kis dobogón áll. A szószéket csak csendesnapokon használják, egyébként a szószék előtt elhelyezett asztalnál folyik a szolgálat. Mindkét helyen mikrofon van erősítővel, és az alkalmak szükség esetén közvetíthetők az előtérbe és a kisterembe is. A terem falait kartonból kivágott bibliaidézetek díszítik, a szószék fölött egyszerű kereszt van.

Az alkalmakon bárki tetszése szerint választhatja meg ülőhelyét, keveseknél figyeltük meg, hogy ragaszkodnak egy-egy helyhez. Az énekkar tagjai mindig az orgona előtti részen ülnek.

Az alkalmak rendje a következő: Vasárnap reggel 8-tól kenyértörés, 9-től, valamint délután 6-tól nyilvános istentisztelet. A délutáni alkalommal egy időben gyerek-bibliakör a kisteremben. Hétfőn ugyancsak délután 6-tól közösségi óra. Szerdán ugyanekkor ifjúsági óra az egyik gyülekezeti tag lakásán. Csütörtökön 6-tól nyilvános istentisztelet. Minden második hét csütörtökjén az istentisztelet után bibliaiskolai alkalom. Pénteken vezetőségi megbeszélés és imaóra a kisteremben. Az imaközösségek általá-

ban keddenként tartják összejöveteleiket. Minden hónap utolsó szombat-vasárnapján esendesnap van a gyülekezetben: szombaton délután 6-tól, vasárnap reggel 8-tól nyilvános istentisztelet, délután fél 2-től ifjúsági óra (ez utóbbi lakáson), asszony-óra (a nagyteremben) és férfi-óra (egy másik lakáson). Az utolsó vasárnapon tehát elmarad a kenyértörés, a hétfői közösségi órán kerül rá sor. Ezeken a vasárnapokon gyerek-bibliakör sincs.

Az istentiszteletek és általában az alkalmak a következőképpen folynak. Egy közös énekkel kezdenek, majd a gyülekezetvezető köszönti az egybegyülteket és felkér egy férfi testvért, hogy kezdje meg az alkalmat imával. Ez az ima rövid és a szószékül szolgáló asztalnál hangzik el. Általában Isten segítségét kéri, hogy az elhangzó szolgálatok az Ő üzenetét közvetítsék, és a jelenlevők kellő figyelemmel tudják kísérni. Az imát többnyire újabb közös ének követi. A prédikációt mindig a gyülekezetvezető tartja, ha jelen van, egyébként valamelyik presbíter. A prédikáció után közös ének következik, majd a gyülekezetvezető egyenkénti hangos imádkozásra kéri fel azokat, akiknek erre indíttatásuk van. A jelenlevők a helyükön ülve valamennyien elkezdnek imádkozni, magukban, halkán, esetleg félhangosan, egy-egy pedig egymás után fennhangon. Egy alkalmon legalább 10, legfeljebb 20 ember imádkozik így. Az imák rövidek, általános tartalmuk Isten dicsőítése, hálaadás az alkalomért, viszonylag kevesen reflektálnak az előzőleg elhangzott tanításra. Mivel a presbíterek és mások imái között nincsen eltérés, ezért feltételezzük, hogy nincsenek konkrét elvárások az imák tartalmával szemben. Számuknak az idő szab határt, utána pedig közös ének következik. A záróimát valamelyik presbíter, de mindenképpen férfi mondja: röviden hálát ad az alkalomért. Befejtésül a gyülekezetvezető néhány szóval elbocsátja a jelenlevőket.

A közös énekeket egy géppel írt énekesfüzetből (*Égi tűz*) választják ki, amelyben csak a versek vannak leírva. Ezek egy részét más felekezetbeliektől tanulták (pl. pünkösdiektől, nazarénusoktól), más részét idelátogató külföldiektől (a szöveget lefordították), vagy pedig szabadkeresztyének írták. Ezeket az énekeket szinte kivétel nélkül csak 1974 óta ismerik és éneklik. Korábban a *Dicséretetek* című énekeskönyvet használták.

A *kenyértörő alkalom* zártkörű, csak tagok és kenyértörő tagok vehetnek részt rajta. Körülbelül 60-65 fő van jelen. Az alkalom elején a távolmaradottak által küldött ígéket olvassák fel. Az idő rövideége miatt kevesebb az ének és rövidebb a prédikáció. Az úrvacsoraosztás előtt a gyülekezetvezető megkérdezi a jelenlevőket, hogy megtisztították-e a szívüket, bűneiktől megszabadultak-e. Alkalmat ad a bűnvallásra a gyülekezet előtt. Ezután a jelenlevők felállnak, és a gyülekezetvezető megáldja az asztalon előkészített feldarabolt kenyeret és a két serlegben levő bort, majd a kenyérdarabokat kettétöri. A gyülekezet tagjai egymásnak adják előbb a kenyeret, majd a bort a megfelelő ígék kíséretében. A kenyértörést néhány perces csendes áhítat követi, majd imával és énekkel fejezik be az alkalmat.

Az *istentiszteleteken* legalább 80-an és legfeljebb 100-an vannak jelen. A vasárnap délutánit és a csütörtököt tartják evangelizáló alkalomnak, ilyenkor gyakori, hogy a prédikáció kifejezetten a még meg nem tért érdeklődőknek szól. Az alkalom végén a gyülekezetvezető felkéri azokat, akik döntésre jutottak, hogy álljanak fel a helyükön, majd térdeljenek ki az asztal mellett leterített imaszőnyegre. Az újonnan megtértek fölött a gyülekezetvezető és a presbiterek imádkoznak: hálát adnak értük Istennek. Aztán az újonnan megtértek beírják nevüket a gyülekezet Bibliájába. A vasárnap délutáni istentisztelet kb. kétórás időtartamú,

ilyenkor jut idő bizonyágtételekre is. A prédikáció és az azt követő imák után megkérlik a jelenlevőket, hogy akinek indíttatása van rá, mondja el személyes élményét, átélését Istennel kapcsolatban. A bizonyágtételek témája széles körű. Az újonnan megtértek például elmondják ilyenkor, hogy milyen volt előző életük, miből „szabadultak meg”. A bizonyásban beszámolhatnak a hétköznapi apróbb és nagyobb csodáiról, egy-egy kívánság teljesüléséről, betegségből való gyógyulásról. De bizonyág lehet az is, hogy valaki elmondja, hogyan értelmezte a Biblia valamely részletét, amelyet otthon olvasott. Akik missziós úton jártak, átadják más gyülekezetek üdvözlését, és beszámolnak az ottani hitéletéről, hitbeli állapotról. A vasárnap délutáni alkalmon szinte mindig szolgál az énekkar egy-egy újonnan megtanult énekkel.

A *közösségi óra* zárt alkalom, csak gyülekezeti tagok vesznek részt rajta. A távolmaradottak ígét küldenek, úgy, mint a kenyértörő alkalomra. A közösségi órán kerül sor a gyülekezet egészét és az egyes tagokat érintő kérdések megbeszélésére: vezetőségválasztásra, a gyülekezet anyagi helyzetének megvitatására, a tagfelvételekre és felutastításokra, esetleges nézeteltérések, fegyelmi ügyek rendezésére. A közösségi órán is alkalom nyílik bizonyágtétevésre. Ugyanakkor a tagoknak lehetőségük van arra is, hogy egyéni gondjaikról, problémáikról beszámoljanak, és segítséget kérjenek: akár tanácsokat, akár együttérzést, akár együttimádkozást.

Az *ifjúsági órán* 20-25 fiatal vesz részt, valamennyien megtértek, de nem feltétlenül tagok. Az alkalmat a gyülekezetvezető és a felesége tartja. A cél egyrészt az oktatás: a Biblia rendszeres tanulmányozása és megbeszélése folyik, az értelmezés kérdések-válaszok során jön létre. Az alkalom másrészt nevelő célzatú, a fiatalok sajátos problémáira

helyezik a hangsúlyt. Az ifjúsági órán nincsen szokásos értelembe vett prédikáció.

A *gyerek-bibliakörön*, más néven vasárnapi iskolán 4-14 éves gyerekek vesznek részt; az egyik presbiter felesége vezeti. Az alkalom célja alapvető bibliai ismeretek megtanítása és általában véve a gyülekezeti és hitéletbe való szocializálás. A gyerek-bibliakör munkáját nehezíti, hogy egyszerre kell foglalkozni különböző korú gyerekekkel. A bibliai történetek értelmezését és memorizálását szemléltető eszközök (pl. képek) segítik. Énekeket az Evangéliumi Magvető *Énekeljünk* című füzetéből tanulnak. Akárcsak a felnőtt alkalmakon, a gyerekekein is vannak bizonyágtételek és egyénenkénti imák. Karácsony első napján minden évben a gyerekek szolgálnak az istentiszteleten igeversekkel, szavalatokkal, énekkel. A felkészülés a gyerek-bibliakörön folyik.

A felnőttek *bibliaiskolája* a Biblia rendszeres tanulmányozásával foglalkozik. A gyülekezetvezető rövid magyarázata után a résztvevők kérdéseket tehetnek fel. A jelenlevők többsége jegyzetel, erre a célra általában állandó füzetük van. Az alkalom végén felírják, hogy milyen kérdéseken kell gondolkodniuk, és mely részeket kell elolvasniuk a következő alkalomra.

A *vezetőségi megbeszéléseken* egyrészt a gyülekezet belső ügyeit vitatják meg, másrészt pedig a közügyekért imádkoznak.

A *csendesnapok* istentiszteletei nem sokban különböznek a már leírtaktól. Szombaton alig valamivel vannak többen, mint egyébkor, a vendégek többsége csak vasárnap érkezik. Az alkalom végén megbeszélik a vidékiek elhelyezését. Sokan már előre lelevelezik egy-egy gyülekezeti taggal, mások csak itt jelentkeznek szállásért. Vasárnap reggel már kora hajnaltól gyülekeznek a látogatók, 7-kor már

megtelik a terem, bár az alkalom csak 8-kor kezdődik. A 3-400 résztvevő jó része kénytelen végig állni, fél 1-től 1 óráig. Ez az alkalom már időtartamánál fogva is igen fárasztó. A csendesnap prédikációi néhány előre kiválasztott bibliarészlethez kapcsolódnak. A szokásos egy, legfeljebb két prédikáció helyett ilyenkor legalább öt hangzik el. A bizonyágtételek és a szóló vagy csoportos énekszolgálatok száma hasonló. A vasárnapi alkalom végén mindig kiszólítják a megtérőket, általában 20-25-en állnak fel, és mennek előre az imaszőnyegre. Vasárnap délben két háznál főznek a vendégek számára ebédet. A délutáni alkalmak kb 4 óráig tartanak, és annyiban térnek el a többitől, hogy a prédikáció rövidebb, több idő jut bizonyágtételekre és főként imádkozásra.

A *karácsonyi, újévi, húsvéti* istentiszteletek hasonlóképpen folynak, mint egyébkor. Az utóbbi két évben a gyülekezet nagy része együtt töltötte a szilvesztert. Este 9-től éjfélig bizonyágtételekben emlékeztek meg az elmúlt év eseményeiről. Éjfél közeledtekor egyenként imádkoztak. Az újévet a gyülekezetvezető rövid igehirdetésével, majd kenyértöréssel kezdték meg. Utána szeretetvendégséget tartottak, és hajnalig beszélgettek, énekeltek.

Más felnőttkeresztelő egyházakhoz hasonlóan a szabadkeresztényeknek is szokásos a *gyermekbemutatas*. A vasárnap délelőtti istentisztelet keretén belül kerül ra sor. A gyülekezetvezető az alkalomhoz illő ige alapján prédikál, majd néhány szót szól a szülőkhöz. Utána egy-két presbiterrel imádkozik a gyerek felett. A bemutatott gyerekért a gyülekezet egésze vállal felelősséget Isten előtt.

A *menyegzőnek* általában külön istentiszteletet szentelnek. A polgári házasságkötés után kerül ra sor. Ilyenkor a fiatalok feldíszítik a nagytermet virágokkal, az énekek és a prédikáció tartalma az alkalomhoz illő. Ezután a gyülekezetvezető kérdéseket intéz az ifjú párhoz, hogy a gyüleke-

zet előtt bizonyrágot tegyenek a hitükröl és arról a meggyözödésükröl, hogy házasságuk Isten akaratából jött létre. A gyülekezet néhány vezetője imával áldja meg őket. A gyülekezet fiataljai, fiatal és idösebb házaspárjai nevében egy-egy tag köszönti a párt. A befejező imádságot az egyik örömapa mondja. Az alkalmat rendszerint követi valamilyen formájú vendégeskedés, amelyre mindenkit meghívnak. Ez lehet szeretetvendégség a nagyteremben, de lehet háznál vagy étteremben is.

Temetésen a gyülekezetvezető szolgál, de nemcsak gyülekezeti tagok temetésén, hanem hozzátartozóknak is, ha erre felkérlik. A prédikáció a feltámadás utáni túlvilági találkozás reményével igyekszik vigasztalni a gyászolókat. A jelenlevők az alkalomnak megfelelő éneket énekelnek az *Égi tűzből*. Ha a halott gyülekezeti tag volt, koszorút vesznek a gyülekezet nevében. A sírok gondozásával kapcsolatban nincsenek kialakult szokások, általában nem tulajdonítanak neki különösebb jelentőséget.

A *bemerítési ünnepély* nyilvános alkalom. 5-600-an vesznek részt rajta az ország minden részéből érkező szabadkeresztyének és hozzátartozók, sőt más felekezetbeliek is. Az alkalom első felében – amely úgy zajlik le, mint bármely más istentisztelet – a bemerítendők fehér ruhában ülnek a gyülekezettel szemben. Azután a gyülekezetvezető maga köré gyűjti őket, és kérdéseket tesz fel nekik, hogy válaszaikkal bizonyíthassák az egybegyűlteknél: hisznek a bemerítés bibliai igazságában, elhatározásukra a Szentlélek készítette őket, és szakítani akarnak korábbi bűnös életükkel. A gyülekezetvezető előbb a nőket, majd a férfiakat meríti be egymás után. (Az utóbbi években egy-egy ilyen alkalommal kb. 20 bemerítkező volt.) A bemerítettek ezután átöltöznek. Amikor visszatérnek, az országos vezetők imádkoznak felettük, majd néhányan lehetőséget kap-

nak rá, hogy bizonyoságot tegyenek megtérésükről. Az alkalom igen hosszan elnyúlik, mintegy négy óra hosszat tart.

IV. A gyülekezet társadalmi jellemzői

Demográfiai adatok

A gyülekezetben sajátosan alakul a nemek aránya. A felnőttek között *a nők háromszor annyian vannak, mint a férfiak*. Ez valamivel több, mint amit más szabadegyházi gyülekezetekben tapasztaltunk. Ha azonban a gyerekeket is figyelembe vesszük, a nők aránya már csak kétszerese a férfiakénak. Úgy tűnik tehát, hogy a hívő családban nevelkedő gyerekek közül felnőtt korukra a lányok gyakrabban lesznek gyülekezeti taggá, mint a fiúk.

Az életkor szerinti megoszlást összevetettük a város összlakosságának adataival (százalékban).

Életkor (év)	Gyülekezet	A.
15 alatt	21	22
15-59	53	64
59 felett	36	14

A gyülekezetben nagyobb az idős korosztály aránya, mint a városi lakosságban, és kisebb a 15-59 éveseké. Más szabadegyházakhoz képest azonban a gyülekezet fiatalnak számít. (1968-as adatok szerint a nazarenusok között a fenti két korcsoport aránya majdnem azonos volt.)

A nők aránya ötévenkénti tagolásban is csaknem minden korcsoportban magasabb, mint a férfiaké. Túlréprezentáltságuk tehát nagyjából arányos.

A 15 éven aluliak aránya, a gyülekezethez tartozók valamennyi ilyen korú gyereket számba véve, megegyezik a városi aránnyal, viszont lényeges eltérést mutat a hgyo-

mányos szabadegyházi viszonyoktól. Ez abból adódik, hogy a gyülekezet családjában alacsony a *gyerekszám*, családmodelljük közelebb áll a „világi” modellhez, mint ahhoz, amely a szabadegyházakban általános. A gyerekes családok felében két gyerek van (idősebbeknél az ötödik életévet megért gyerekeket vettük számba), a legfeljebb háromgyerekesek aránya 78 %. Adataink azt mutatják, hogy az a.-i gyülekezetre kezdettől fogva ez a családmodell volt jellemző. Ennek magyarázata az lehet, hogy ebben a kérdésben a református hagyományok erősebben érvényesültek, mint a szabadegyháziak. A családtervezést ma a hívó egyéni lelkiismeretére bízzák, a gyülekezet nem szab normákat a gyerekek számát illetően.

Családi állapot szerint a gyülekezethez tartozó 103 18 éven felüli személy a következőképpen oszlik meg. A 27 férfi közül öt nőtlen (és fiatal), 22 nős, és valamennyinek a felesége is a gyülekezetbe jár. A nőknél 26 hajadon, egy elvált, 32 férjezett és 17 özvegy. Férjeik közül nyolc egyáltalában nem jár a gyülekezetbe, további hat ritkán. Így végül is 18 olyan házaspár van, amelynek mindkét tagja megtért hívó, intenzív hitéletet él, és ehhez a gyülekezethez tartozik. A fiatal házaspárok már a házasságkötésükor hívók voltak; az idősebbeknél fordul elő, hogy csak a feleség tért meg.

Szembetűnően magas az özvegyasszonyok és a hajadonok száma; az utóbbiak közül tízen 40 éven felüliek. Felvetődik a kérdés, hogy vajon azért maradtak-e hajadonok, mert a gyülekezethez tartoztak, mert hívők lettek, vagy pedig éppen fordítva: a gyülekezetnek van különös vonzereje az özvegyekre és idős hajadonokra. Nos, az idős lányok közül kilenc idősebb korában, az özvegyek közül legalább nyolc a férje halála után kezdett a gyülekezetbe járni. Az asszonyok között három olyan van, aki idős hajadonként talált férjet a gyülekezetben. (A férfi elváltként

vagy özvegyként került be.) Adataink tehát inkább az utóbbi választ igazolják.

Mindenesetre az általános szabadegyházi probléma a gyülekezetben is jelentkezik: a hívő lányok férjhezmenési esélyei – természetesen hívő fiúhoz – korlátozottak. A szabadkeresztyének nem sújtják kizárással azt, aki hitetlennel köt házasságot, bár kívánatosabbnak tartják, ha a házasság hívők között jön létre. Az elváltak újraházasodását nem feltétlenül ellenzik.

Társadalmi adatok

Földrajzi származását tekintve a gyülekezet meglehetősen homogén. A gyülekezethez tartozók 40 %-a A.-ban született, további 55 %-uk a megye, illetve a szomszéd megye községeiben. De az utóbbiak 80 %-a is már fiatal kora óta ebben a városban él. Így a gyülekezet túlnyomó többsége ma már régi városinak számít.

A gyülekezethez tartozók társadalmi helyzetének jellemzéséhez *apáik foglalkozásából* indulhatunk ki. 80 személy adatai állnak rendelkezésünkre: 13 %-uk apja szellemi foglalkozású, 36 %-nál szakképzett munkás (önálló iparos, kereskedő, illetve ipari szakmunkás), 26 %-nál szakképzetlen munkás (segéd- vagy betanított munkás, illetve vasutas ismeretlen beosztásban), 26 %-nál mezőgazdasági dolgozó, felerészben középparaszt. A gyülekezetekhez tartozók mintegy kétharmad részben középretegekből származnak.

A jelenlegi foglalkozási adatok kevesebb információval adnak. 100 személy adatait ismerjük (a tanulókat nem vettük figyelembe), közülük 50 inaktív, illetve eltartott, azaz nyugdíjasok, leszázalékoltak, illetve háztartásbeliek. Ez az arány elsősorban a nők túlsúlyából adódik, másodsorban a 60 éven felüliek jelentős képviselőiből. Az aktív keresők

közül négy értelmiségi, 17 egyéb szellemi foglalkozású, 20 szakmunkás, illetve szakalkalmazott és kilenc szakképzetlen munkás. Úgy tűnik, a gyülekezeti nők preferálják az egészségügyi pályát: 11 egészségügyi szakalkalmazott van köztük. Végül is az aktív keresőknek 80 %-a a saját foglalkozása alapján is középrétegbelinek tekinthető. (Az négy értelmiségi is inkább ide sorolható, mint feljebb.)

A nyugdíjasok közül két személy volt szakmunkás, 17 szakképzetlen, öt egyéb szellemi foglalkozású, három értelmiségi. A szakképzetlenek magas aránya legalább részben abból is adódik, hogy néhány asszony, aki korábban háztartásbeli volt, idős korában ment el dolgozni szakképzettséget nem igénylő munkakörbe, hogy nyugdíja legyen. A háztartásbeliek és az özvegyi nyugdíjasok társadalmi helyzetét csak férjeik foglalkozási adataival tudjuk jellemezni: a férfiek háromnegyed részben szakképzett munkások, illetve szellemi foglalkozásúak.

A gyülekezet társadalmi bázisa tehát a közelmúltban és a jelenben is *elsősorban a városi középréteg*.

Az *iskolai végzettség* adatai, bár elég magas az idősek aránya – és éppen náluk hiányosak az adatok – viszonylag magas szintet mutatnak. 43 % legalább érettségizett, 34 % nyolc osztályt végzett (és esetleg szakmát is szerzett, vagy megkezdte a középiskolát, de nem fejezte be), 23 % nyolc osztállynál kevesebbet végzett. (77 személy adatait ismerjük, a nappali tagozaton jelenleg tanulókat elhagytuk.) A fiataloknál a továbbtanulási igény általában az érettségi megszerzéséig terjed, a fiúk esetleg a szakmával is megelégszenek.

A gyülekezethez tartozók közül 80 személy *anyagi helyzetét* ismerjük. Az egy főre jutó jövedelem 25 %-uknál 1500 Ft alatt van, 30 %-uknál 1501-2000 Ft, 25 %-uknál 2500 Ft felett van. Anyagi helyzetük végül is átlagosnak

mondható, a gyülekezetre nem jellemző sem a szélsőségesen szűkös, sem a nagyon jómódú szint. Ebben több tényezőnek van meghatározó szerepe: sok az inaktív kereső, a fővárosinál alacsonyabb a berszínvonal és elég ritka a mellékes jövedelem (legfeljebb albérlő vagy telek fordul elő), ezek hatását azonban ellesúlyozza, hogy az eltartottak száma sem magas.⁸

A gyülekezet kulturális jellemzői

A gyülekezethez tartozók kulturális szintjét mindenekelőtt demográfiai és társadalmi jellemzőik határozzák meg. Az interjúzás során 29 családot látogattunk meg, akik közül 14 lakótelepen lakik. Úgy tűnt számunkra, hogy a berendezést inkább a városi középréteget jellemző ízlés és szokások alakítják, mint valamilyen gyülekezeti norma vagy szokás.

Rádió általában mindenütt van. A családok mintegy két-harmadának van televíziója is, és ha nincs, annak sem a hitbéli meggyőződés az oka, inkább az anyagi lehetőségek szűkebbek. A hívő lét inkább a televíziózás mennyiségét és a műsorok megválogatását befolyasolja. Például az ismeretterjesztő műsorok preferáltak, a játékfilmek kevésbé. Sok családban van kazettás magnetofon, meg az idős asszonyoknál is, de ennek sajátos szerep jut. A csendesnap-i istentiszteleteket, vendégek prédikációit, gyülekezeti éne-

A lakosság jövedelme és fogyasztása 1970–1986 című KSH-kiadvány adatai szerint 1980-ban az egy főre jutó személyi nomináljövedelem Magyarországon évi 37 448 Ft (havi 3121 Ft) volt, az ipari átlagban pedig 4014 Ft, 1977-es adat szerint („Életszínvonal 1960–1980” *Statistikai időszaki közlemények*, 488. köt., KSH, 1981. február). A város megyéjében az egy főre jutó személyes jövedelem csak 94,7 %-át érte el a megyék átlagának, és ezzel hátulról a harmadik helyen állt. Ugyanevak 1977-ben országosan a háztartásoknak kb. egyharmadában volt 2600 Ft fölött az egy főre jutó személyi jövedelem és 41 %-ukban 2000 Ft alatt. Horváth Zsuzsa tehát lehet, hogy kissé túlértékelt a gyülekezeti tagok anyagi helyzetét, az valójában nemileg elmaradt az országos átlagtól, bár a megyének esetleg megfeleltetett. (A szerk.)

keket szokás magnóra venni. Egy-egy csendesnapon akár két tucat felvétel is készül, amelyeket aztán még tovább másolnak. Ezeket azután otthon lejátsszák a családtagoknak, elviszik a gyülekezetbe nem járó betegekhez, öregekhez és más szabadkeresztyén gyülekezetekbe. Lényegében ez a terjesztés legfontosabb eszköze. A hitéleten kívül nincsen a magnónak funkciója.

A gyülekezethez tartozók jelentős része rendszeresen olvas újságot. Elsősorban a helyi napilapot járattják, gyakran a *Nők Lapját* is. A világ eseményei iránt általában érdeklődnek, és ugyanolyan tájékozottak, mint a nem hívők. Az olvasás ezen túl – kevés kivételtől eltekintve – a hitmélyítő irodalomra korlátozódik.

A zene iránti érdeklődés csak a gyülekezeti énekekre terjed ki. Az énekek szövegüket tekintve hittartalmak hordozói, zeneileg viszont túlnyomó többségük a legelterjedtebb „világi” könnyűzene körébe tartozik. Egyszerűek, könnyen tanulhatók. A gyülekezet zenei ízlése tehát nem tér el a társadalom középrétegének ízlésétől.

A bútorok megválasztását elsősorban az életkor határozza meg: az idősebbek a hagyományos kombinált bútort, a fiatalabbak a modernt részesítik előnyben. Igen gyakori a lakást díszítő tárgyak túlhalmozása. Több asszony rendszeresen kézimunkázik, leginkább hímeznek. Terítőikkel szinte minden lakásban találkozhattunk. Gyakori a szobanövény is. A legkedveltebb dísztárgyak az ajándékbotokban kapható nipppek és faliképek. Bekeretezett családi képek csak az idősebbeknél láthatók.

A hívő életre utaló tárgyak mennyisége jóval kisebb, mint a dísztárgyaké. Csak néhány ígetáblát és bekeretezett képet láttunk (ezek a hitmélyítő könyvek illusztrációira emlékeztetnek, nem pedig hagyományos szentképek). Ennek magyarázata az, hogy a gyülekezet igen kevés ilyen

tárgyhoz jut hozzá, az igény nagyobb lenne. Nagyon sok hitmélyítő könyv van.

Úgy gondoljuk, hogy végül is ezek a lakások alig különböznek más, hasonló társadalmi helyzetű családok lakásaitól, és ha a kulturális szint bármelyik mennyiségi mutatóját használjuk, akkor sem találunk lényeges eltérést. A különbség tartalmi, és a sajátos érdeklődési körből adódik: más könyveket olvasnak, szabadidejük jelentős részét a gyülekezeti alkalmak töltik ki, sok időt töltenek egymás társaságában.

V. A gyülekezetbe kerülés

A gyülekezetbe kerülés előzményei

A gyülekezetbe tartozók földrajzi származása többé-kevésbé meghatározza *eredeti felekezeti hovatartozásukat* is: túlnyomó többségük református volt. Ha a gyerekkori keresztelek formális adatától eltekintünk, és azt nézzük, hogy a szülők milyen felekezetbe tartoznak gyermekük születésekor, a kép akkor is igen homogén: 108 személy közül csak 26 született egyéb vallású családba (ezek közül négy katolikus, 13 baptista, nyolc szabadkeresztyén, egy pünkösdi).

A születés és a gyülekezetbe kerülés közötti időben a gyülekezetbe tartozók 27 %-a járt hosszabb ideig valamely más szabadegyházi gyülekezetbe (baptistákhoz, öskeresztyénekhez, pünkösdiékhöz). A többiek – két katolikus kivéve – hivatalosan mindvégig a református egyházhoz tartoztak.

A gyülekezetbe kerülést sokak esetében az előző vallási körülmények magyarázzák. Így például 23 személynek már legalább az egyik szülője megtért korábban ebben a gyüle-

kezetben. Bár a gyerekek meggyőződését természetesen nem egyedül a szülők hite alakítja, elég jelentős mértékben hat rá. Az előzőleg baptistákhoz vagy pünkösdiekhez tartozók többsége viszont azért kezdett el a szabadkeresztyénekhez járni, mert elégedetlen volt korábbi gyülekezetével: ritkábban a tanításokkal, gyakrabban a gyülekezetvezetővel. A szabadkeresztyének karizmatikussá válása magyarázza, hogy a baptisták 1974 előtt, a pünkösdiek pedig 1974 után jöttek. Azok között, akiknek a szülei nem lettek szabadkeresztyének és maguk is megtérésükig reformátusok maradtak, elég sokan, legalább 23-an, valamikor a bethánista mozgalom hatása alatt álltak. Többségük 1957 és 1974 között került a gyülekezetbe, néhányan azóta. A magukat korábban is vallásosnak vagy hívőnek tartók motívumai tehát hasonlóak voltak: vallásos igényeik – amelyeket többen elég pontosan megfogalmaztak – kielégíthetetlenek maradtak saját felekezetükben.

Van néhány olyan személy a gyülekezetben, aki előzőleg hitetlennek vallotta magát. Életüknek valamely szakaszában – például gyerekkorban – őket is érte vallásos hatás, de későbbi felfogásuk másként alakult. Úgy véljük, csak a régi emlékek elevenedtek fel bennük akkor, amikor a gyülekezet „hatókörébe” kerültek. A megismert esetek alapján két típust vázolhatunk fel. Az egyiknél egy homályos, távoli, de kellemes érzésként hat a gyerekkori emlék; a hasonló hangulatok, érzelmek vágya gyakorol vonzerőt. Az egyik gyülekezeti tagban a javítóintézetben töltött gyerekevek, az albérletek, a munkahelyi problémák, az anyagi gondok, az ivás, a sikertelen házasság nyomasztó képein így dereng át a gyülekezet emléke, ahol együtt énekeltek a gyerekek, és valaki arról beszélt, hogy milyen szép a mennyország. A másik típusnál inkább a keresztyén tanítás elemei, töredékei bukkanak fel az emlékezetből, s ezek többnyire a büntető Istennel kapcsolatosak. Mindkét típus

képviselőire jellemző, hogy rendkívül rossz lelkiállapotban (esetleg testileg is betegen) kerültek kapcsolatba a gyülekezethez tartozók valamelyikével, illetve csak ebben a helyzetben lettek fogékonyak a hit dolgai iránt. Van olyan házaspár a gyülekezetben, akik 12 évig éltek úgy, hogy az asszony járt a gyülekezetbe, a férj pedig hallani sem akart róla. Csak súlyos betegen, az alkoholizmus mélypontján világosodott meg előtte egyik pillanatról a másikra, hogy rossz úton jár. (Megtérése óta természetesen nem iszik.)

A hitbéli fejlődés rekonstruálásánál feltétlenül szem előtt kell tartanunk azt a pszichológiai tény, hogy a *retrospektív beszámolók* mindig torz képet adnak a múltról, mert nem a múlt képét nyújtják, hanem azt a képet, amelyet a kérdezett azóta kialakított magában a múltról. Így a hívők beszámolóí is pontatlanul idézik a múltat, hiszen azóta olyan változás történt életükben, amelynek hatására át kellett értékelniük az eseményeket és régi önmagukat. A módszertani nehézség ebben az esetben mégis kisebb a szokásosnál, mert ismerjük a változás lényegét, s így megállapíthatók a beszámolók inadekvát elemei. Először is, a kérdezettek ma a múltról is hívő nyelven fogalmaznak. Másodsor, a korábbi problémákat, a korábbi bűnöket az azóta elsajátított hívő mércével mérik. Harmadsor, életük korábbi történeteit is az isteni akarat megnyilvánulásával magyarázzák. A korábbi életről elsősorban a bizonyágtételekben esik szó. Leírásával azt akarják érzékelteni, mekkora változást hozott életükben az, hogy a hit útjára léptek: minél bűnösebb életet élt valaki korábban, annál inkább dicsőíti meg magát Isten azzal, hogy őt át tudta formálni. A velünk folytatott beszélgetést sokan szó szerint is bizonyágtételként fogták fel.

A *megtérés előtti állapotot* két dolog jellemezte: *bűnös* és *boldogtalan* volt. Azok a hívők, akik korábban a „világi” közvélemény szerint is helytelen életmodot folytattak

ittak, verekedtek stb. vagy nők esetében pl. nem törődtek gyerekeikkel –, szembesültek őket elítélő álláspontokkal, az azokkal való azonosulás magával hozta a bűntudat kialakulását. Egy korábbi kutatás alanya – természetesen hívő – mondta, hogy sokkal könnyebb megtérni azoknak, akiknek súlyos bűneik vannak; ugyanis készen kapják azokat a szempontokat, amelyek szerint megítélhetik magukat, és amelyek szerint változtatniuk kell felfogásukon, életükön. Sokan azonban elégedettek voltak önmagukkal, és környezetüktől sem hallottak mást, s ez megnehezítette náluk a bűntudat kialakulását. Csak hívő mércével mérve találtak magukban bűnt. „Annyi harc volt az én szívemben, mert én olyan jó református voltam – zárójelbe mondjam –, de olyan jó, olyannak gondoltam magamat, jónak és vallásosnak.” (T. M.) „Kikerültem a világba, ugye ahogy egy fiatal kikerül a világba (...) Hát mondjuk olyan rettenetes nagy bűnbe vagy olyan, úgy, mint a mai fiatalok, ahogy, ennyire mélységbe nem kerültem, de azért én is csak amit, hát a tánc meg hát ami a fiatalokkal jár, azt én is megtapasztaltam.” (L. S.)

A hívők határozott különbséget tesznek *vallásos* és *hívő* között. A hívő életének minden percében hívőként gondolkodik, és ez cselekedetét, viselkedését befolyásolja; a vallásos inkább csak akkor, amikor direkt módon a vallás dolgaival foglalkozik, ezen túl legfeljebb kritikus élethelyzetekben. Természetesen egy történeti egyházban is lehet valaki hívő, a hívőség független a felekezeti hovatartozástól. A gyülekezethez tartozók többsége korábbi életét vallásosnak tartja.

A szabadkeresztyénekre is jellemző, mint más szabad-egyházira és általában a hívőkre, hogy a „világot” bűnösnek tartják és egyre bűnösebbnek. A világról alkotott kép kialakulásában fontos szerepe van annak, hogy milyen helyzetben van a felekezet, és hogy – némileg ennek követ-

kezményeként – mennyire érdeklődnek tagjai a világ dolgai iránt. A perifériára szorult és/vagy elzárkózó hívőkben sötétebb a hitetlenek képe. A gyülekezeten belül e tekintetben is vannak különbségek. Általában a közvetlen kapcsolatokban a hitetlenekkel hasonlóképpen toleransak, mint egymással.

Korábbi életüket sok esetben joggal minősítik boldogtalannak. Az interjúk során az egyéni tragédiák sorával találkozunk, és ha egzakt mérésére törekednénk, a mutató valószínűleg az átlagosnál nagyobb mértéket mutatna. A gyülekezethez tartozók körében eléggé elterjedt vélemény, hogy a tragikus események, az emberileg megoldhatatlan problémák fogékonyá teszik az embert a hitre. „Nehéz volt nagyon, de, mondom, ezt az egy jót látom belőle, hogy ezek a körülmények, ezek miatt ismertem meg az Urat. Mert lehet, hogy én is ott jártam volna, ahol a többi, a világba, és én ennek örülök.” (Ö. Sze) „Általában ilyen sorsüldözött emberek jönnek oda, mert akinek jól megy, az nem nagyon keresi Istent.” (A. Oné) „Senki sem megy magától az Úrhoz, csak a próbák, a nehézségek után.” (I. Iné)

Véleményük azonban csak részigazságot fejez ki, nem minden eset magyarázható vele. A fiatalok közül csak kevesen éltek át valódi tragédiákat, beszámolóik sokkal inkább a serdülőkori életérzés sajátosságait tükrözik. „Annyira szenvedtem, annyira szomorú voltam, hogy azt egyszerűen nem lehet elmondani. (...) Öngyilkos akartam lenni. Annyira gyűlöltem az életet. Miért vagyok, nem látam semmi célját. Mondom, azért, hogy leéljem az életemet, mint a többi ember, tanuljak, férjhez menjek, gyereket neveljek – ennyi az egész? Ennek valami értelmének kell lenni, valami többnek. Ennyiért én nem fogok élni.” (J. Cs.) „Ez nekem elég volt, elég volt az, amennyit a világból megkóstoltam, az a 15 év alatt, bőven elég volt. Meg-

tudtam azt, hogy nincs emberszeretet, nincs semmi olyan, amire tényleg vágyrna egy ember, még egy gyerek is. Hát 15 éves voltam.” (V. H.) „Nagyon szerettem moziba járni társasággal (...) úgy meglett volna az okom az örömrre, de nem volt boldogságom vagy olyan kiegyensúlyozott életem.” (F. Zs.)

Ezek a leírások igen egyoldalú képet adnak a serdülőkorra jellemző változó hangulatokról. Miután nagyon gyakran hallottunk ilyeneket, és a megfogalmazások is sok hasonlóságot mutattak („nem voltam boldog”, „nem volt értelme az életemnek”, „üres volt az életem” stb.), úgy gondoljuk, tanult elemekből épülnek fel, s a szelektív emlékezésnek másodlagos szerepe van.

A korábbi élet minősítésében benne foglaltatik a jelenlegi igazolása is. A hívők felfogása szerint igazán boldog, kiegyensúlyozott életet csak hívők élhetnek.

A visszaemlékezések leírják, milyen volt *az a vallásosság, amely nem elégítette ki őket*. A *vallásgyakorlat* többek számára a vasárnapi templombajáráásra korlátozódott. Ezzel eleget tettek a család elvárásának, vagy egyszerűen megszokásból jártak. A templomban eltöltött idő, a meghallgatott prédikáció a vasárnaphoz tartozott, akár az ünnepi ebéd, de ennek a hétköznapiakra nem volt semmilyen hatása.

„Elment az ember a templomba, és akkor ott meghallgatta, hazajött, azt ezzel el volt intézve.” (Á. Mnè) „Ha én kaptam volna a református egyházban, amire vágytam, az lehet, hogy nem jöttem volna. Ott nem volt semmi. Én minden vasárnap jártam ide a templomba, én úgy mentem be, ahogy kijöttem, még azt is elfelejtettem, amit hallottam. Mert nem élő ige, ez az igazság.” (B. Csnè)

A *Biblia*, amely a hívó számára mindenre ad magyarázatot, megoldást, a korábbi, vallásos életben pusztán történetek sora volt. A hitmélyítő könyvek nemkülönben

„El is kezdtem olvasgatni a Bibliát is, de nagyon távol volt tőlem, hogy hogy lehet ezt megvalósítani a gyakorlati életben (...) Ilyen hívő könyveket is olvastam, és hogy milyen szép ez, meg milyen szép az, misszionosok. De nem voltak számomra különösebben... emlékszem, hogy előzőleg olvastam a partizánokról, hát ugye ezzel tudtam úgy körülbelül összehasonlítani, hogy milyen szép dolog az, ha valaki a hazáért áldozza az életét. Az ember az ilyenén felbuzdul, de hát ez ugye azért mégiscsak messze van tőle.” (I. Á.)

A prédikációk és a Biblia elérhetetlen ideálokat állítottak eléjük követendő példaként. A környezetükben elők, a vallásosak és maguk a lelkészek is, láthatólag valamennyire távol estek ezektől az ideáloktól.

„Mindenhol azt láttam, hogy valahogy a gyakorlat nem egyezik azzal, amit előtte elmondanak, és hát meg tudtam is, hogy én se, egyáltalán nem vagyok képes arra, amit prédikálnak a templomban. Akkor miért van az egész, hát szerintem teljesen felesleges.” (J. Cs.)

Vallásosként is hittek Istenben, de ez az Isten valahol a fellegekben trónolt, kormányozta a világot, s elérhetetlenül távol volt a hétköznapi gondokkal küzdő embertől

A történeti egyházak hagyományosan szerveződő városi gyülekezeteiben a hívek többsége jóformán *nem ismeri egymást*, évtizedeken át ülhetnek egymás közelében anélkül, hogy egy szót is váltanának egymással. Az egyedül élő oregek társadalmi izolációját nem enyhíti egy közösség, csak az elfoglaltsághoz ad keretet.

Elégedetlenségük ellenére többeknél tapasztaltuk, hogy a református egyház „elhagyása” különös problémát jelen-

tett. A gyermekkori keresztelést néhányan eltéphetetlen köteléknek tartják, bár ez a szabadkeresztyén tanításokkal nehezen összeegyeztethető.

„Nehezen szakadtam el az egyháztól, ez volt a nehezebb. És azután úgy kaptam az Úrtól, hogy hát tulajdonképpen nem kell elszakadni, mert ha akarok, elmehetek oda is, ugye nem gátol meg senki, és Istenünk meg egy van.” (I. Gyné) „Én nem keresztelkedtem ki, nem húzattam én ki – itt nem kell. Én református vagyok ma is, csak hitben vagyok. Én nem vallást változtattam, hanem hitre jutottam.” (F. Zsné)

A református öntudat nyilván a gyerekkori szocializáció eredménye, és ezt erősítik a rokonok, ismerősök – akiknek a vallásossága esetleg csak ebből az öntudatból áll –, amikor a gyülekezetbe járókon számon kérik az egyházuk elhagyását, mint bűnt.

A gyülekezet vonzereje

A gyülekezet által képviselt értékekről sokat elárulnak az első benyomások visszaidézései. A *prédikáció* többek számára újszerű volt, és nagy hatást gyakorolt rájuk.

„Mindjárt megfogott a levegője az egész gyülekezetnek, hogy hát ez egy olyan másvalami. De jó lenne itt lenni, de jó közelségbe jutni, úgy emberekkel, problémákkal. És itt milyen csodálatos, hogy mennyi mindent hallottam én (...) ami úgy rávilágít az életemre, mint hogyha az ott tudná, hogy nekem mit kell mondani. Hát ez mind nekem szólt tulajdonképpen. És ez csodálatos közvetlenség, és az igének ez a csodálatos közelhozása az életekhez, hát ez egy olyan valami csodálatos volt nekem, hogy egyszerre úgy éreztem, hogy hát Uram Istenem, nem ott vagy Te, ott a végtelen magasságokba, ahova csak úgy merünk felnézni, mikor hát végképp már nem tudunk hova,